

Раздел 3. УЧЕТ И АУДИТ

УДК 657.1

Аблязова С. А., Трубанова Н. Ф.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ СКЛАДАННЯ ЗВІТУ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПІДПРИЄМСТВА ЗГІДНО ВИМОГ МСФЗ

У статті наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення завдання щодо вдосконалення методики складання Звіту про фінансові результати підприємств України в контексті гармонізації з міжнародними стандартами.

Ключові слова: гармонізація обліку, Звіт про фінансові результати, Міжнародні стандарти фінансової звітності.

В статье приведено теоретическое обобщение и новое решение задач относительно совершенствования методики составления Отчета о финансовых результатах предприятий Украины в контексте гармонизации с международными стандартами.

Ключевые слова: гармонизация учета, Отчет о финансовых результатах, Международные стандарты финансовой отчетности.

The theoretical generalization and new decision of task is resulted in relation to perfection of method of drafting of Report on the financial results of enterprises of Ukraine in the context of harmonization with international standards in the article.

Key words: Harmonization of account, Report about financial results, International standards of the financial reporting.

Постановка проблеми. Об'єктивною умовою інтеграції України в світовий економічний простір є удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Зростаюча глобалізація економічного життя на рівні транснаціональних корпорацій (ТНК) все більше вимагає відповідності макроекономічної політики на державному та міжнародному рівнях. Гармонізація бухгалтерського обліку та фінансової звітності є одним з інструментів глобалізації. Ця проблема є актуальною для всіх країн світу, зокрема України, оскільки бухгалтерський облік є необхідним засобом ведення міжнародного бізнесу й формування сучасної економічної політики.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичним, методичним та прикладним питанням гармонізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності України з міжнародними стандартами приділяють такі вітчизняні вчені і практики, як М. Білуха, Ф. Бутинець, С. Голов [1], Н. Дорош, Ю. Кузьмінський, М. Кужельний, М. Малік, Є. Мних, Л. Нищенко [2], В. Пархоменко, О. Редько, В. Сопко, Н. Ткаченко, В. Швець [3] та інші. Проте окремі питання щодо вдосконалення методики складання Звіту про фінансові результати підприємства згідно вимог МСФЗ в сучасних умовах розвитку національної економіки вивчені недостатньо. Все це зумовило актуальність цієї статті.

Метою статті є поглиблення теоретичних засад щодо вдосконалення методики складання

звіту про фінансові результати підприємств України у контексті гармонізації з міжнародними стандартами фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція України в міжнародні структури, зокрема вступ до СОТ призвело до необхідності реформування всіх галузей економіки та удосконалення бухгалтерського обліку у відповідності до міжнародних стандартів. В останній час в Україні відбуваються складні процеси реформування системи бухгалтерського обліку, зумовлені зміною економічної системи й інтеграцією країни до Європейського Союзу.

Виникла необхідність запровадження єдиних світових стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що дасть змогу усунути економічні й торговельні бар'єри, активізувати надходження іноземних інвестицій, виходити на світові ринки капіталу, формувати конкурентоспроможне ринкове середовище. Ця проблема актуальна для всіх країн світу, особливо для нашої країни, оскільки бухгалтерський облік є необхідним засобом ведення міжнародного бізнесу й формування сучасної економічної політики. Незважаючи на активний розвиток гармонізації бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні, прийняту Програму реформування бухгалтерського обліку в Україні не втілено в практичне життя. Сьогодні в Україні лише банківські структури готують фінансову звітність за міжнародними стандартами, тим часом інші вітчизняні підприємства та організації

продовжують оприлюднювати фінансову звітність, складену за національними стандартами, незважаючи на рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) від № 126 02.06.02 р. та розпорядження Кабінету Міністрів України № 25-р. від 18.01.03 р. щодо підготовки акціонерними товариствами звітності за міжнародними стандартами. За експертними оцінками, вітчизняні підприємства готують фінансову звітність за МСФЗ лише на вимогу банків з метою отримання кредиту, для задоволення потреби іноземного інвестора або на

вимогу материнського підприємства, яке працює за системою МСФЗ.

Чинні вітчизняні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності необхідно об'єднати в окремі групи (оскільки національні П(С)БО розроблені на основі МСФЗ): фінансова звітність, необоротні активи, оборотні активи, зобов'язання, фінансові результати та витрати, загальні (інформативні) стандарти та міжнародні стандарти фінансової звітності, аналоги яких відсутні серед національних П(С)БО (рис. 1).

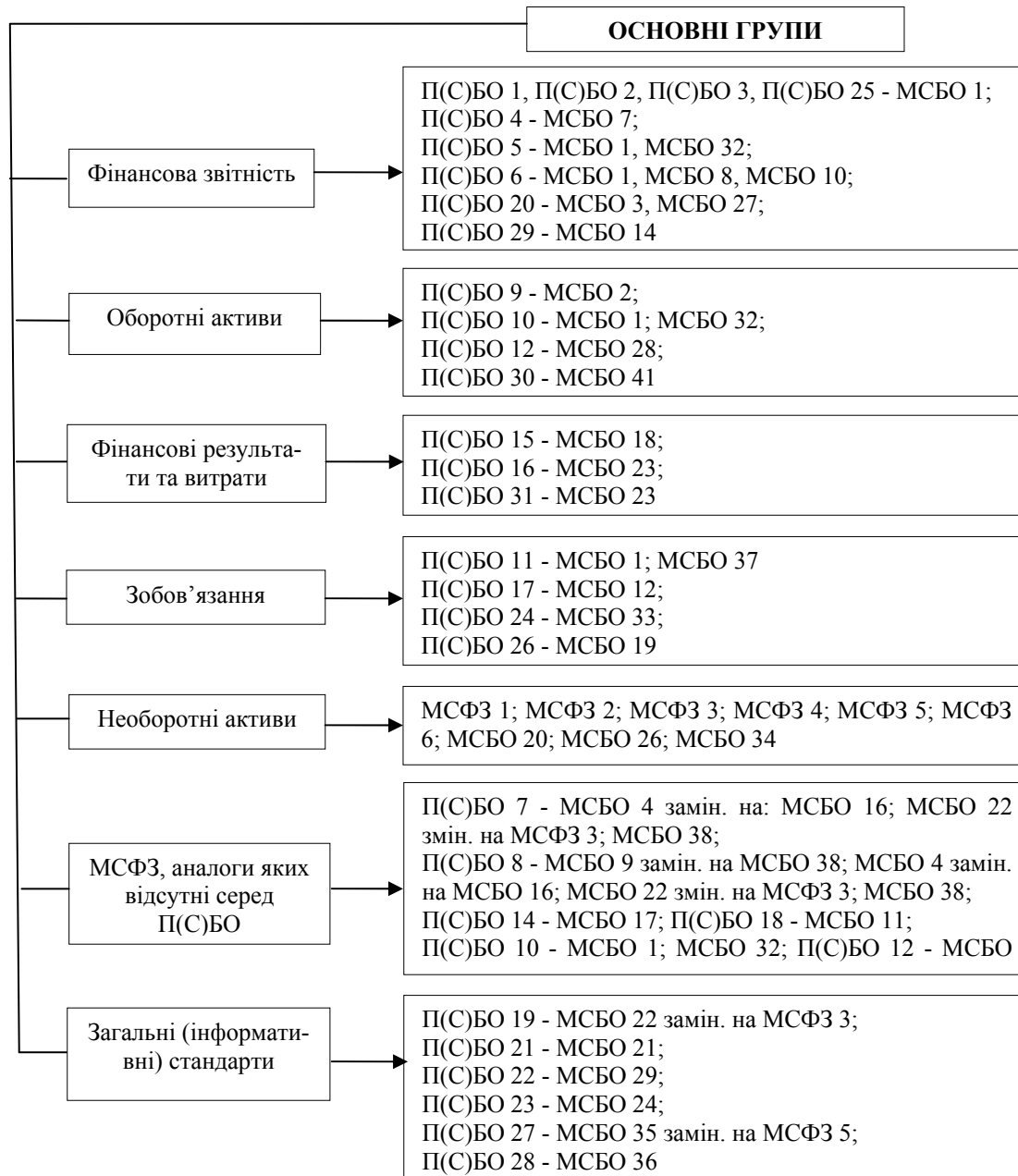

Рис. 1. Основні групи положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності [розроблено автором на підставі МСФЗ та П(С)БО].

Дослідження показали, що принципи обліку та складання фінансової звітності відповідно до системи МСФЗ і П(С)БО можна об'єднати в такі групи:

- вимоги до якості інформації;
- принципи обліку інформації (відображення інформації в обліку);
- елементи фінансової звітності.

Крім того, ці стандарти згруповані з встановленням відповідності між положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та міжнародними стандартами фінансової звітності в межах кожної групи.

Окремо хочеться виділити напрями вдосконалення звітності про фінансові результати. Так у зарубіжних країнах формат Звіту про прибутки та збитки не встановлений на законодавчому рівні, що передбачає його варіативність та гнучкість при прийнятті рішень. Разом з тим, на практиці використовуються дві форми звітності: багато та одноступенева. Багатоступенева форма передбачає послідовне визначення фінансового результату, тоді як одноступенева дозволяє визначити чистий прибуток, вираховуючи із загальної суми доходів суму понесених витрат [5, с. 123]. В залежності від варіанту подання інформації про витрати Звіт про прибутки та збитки може бути складений за характером витрат чи функціями витрат. Звітність за характером витрат передбачає групування витрат за елементами, а звітність за функціями витрат – за видами діяльності, що включає визначення проміжних фінансових результатів [6, с. 6].

В Україні більшість підприємств заповнює багатоступеневий формат Звіту про фінансові результати, в якому витрати згруповані за функціями, малі підприємства складають одноступеневий формат вказаного звіту за характером витрат. Зауважимо, що законодавчо встановлена форма звітності серед науковців викликає як критику, так і підтримку. На нашу думку, інформативність звітності про прибутки та збитки не зменшується при уніфікації її форми, однак перегляду потребує саме склад статей звітності. Навпаки, менталітет вітчизняних економістів, що формувався десятиріччями під впливом командно-адміністративної системи, набагато легше сприймає макет звітності з інструкцією щодо її заповнення, ніж власними силами розроблений варіант звіту. До того ж, стандартизація звітності на державному рівні полегшує узагальнення результатів за регіонами країни, галузями господарства тощо.

Як зауважує В. Б. Моссаковський, порівняння показників Звіту про фінансові результати підприємств України свідчить, що важко порівнювати фінансові результати діяльності звичайних та малих підприємств; використання методики визначення фінансових результатів звичайних підприємств передбачає уособлене існування податкового обліку, де застосовується схема визначення прибутку, характерна для малих підприємств. Тож більш доцільною, на його думку, є методика складання звітності для малих підприємств [7, с. 10].

Таку пропозицію ми вважаємо дещо дискусійною, оскільки більшість підприємств України, в т. ч. й у галузі рослинництва інформацію про витрати накопичує в розрізі саме видів діяльності, а не елементів витрат, до того ж, удосконалення фінансової звітності не повинно слугувати податковим інтересам.

В цілому, як засвідчує С. Ф. Голов [1, с. 12–13], звітність про фінансові результати підприємств України відповідає Четвертій Директиві ЄС. Окремі відмінності пов'язані з більшою деталізацією статей звітності, що не суперечить Директиві. Однак звітність для малих підприємств України містить дещо узагальнену інформацію про неопераційні доходи та витрати, що пояснюється, на нашу думку, слабким розвитком фондового ринку, а тому й недостатньою поширеністю фінансових та інвестиційних операцій. Крім того, межа віднесення підприємств до малих в Україні, в порівнянні з іншими країнами, значно занижена, тому більшість підприємств складають звітність за звичайною формою.

Розділ I Звіту про фінансові результати передбачає послідовне визначення прибутку (збитку) за видами діяльності шляхом порівняння доходів і витрат. Однак, у ньому заходять відображення валовий прибуток (збиток), тобто результат основної діяльності, прибуток (збиток) від операційної діяльності, прибуток (збиток) від звичайної діяльності та надзвичайні доходи і витрати, що дають змогу визначити результат надзвичайної діяльності. Тому, на нашу думку, порушується логіка визначення фінансового результату, так як інформація про результати фінансової й інвестиційної діяльності є неповністю розкритою. Погоджуємося з тим, що фінансова та інвестиційна діяльність здійснюється не великою часткою підприємств, у т. ч. й сільськогосподарських, надзвичайні доходи й витрати становлять також несуттєву питому вагу в загальній величині фінансових результатів. До того ж, порівняння статей звітності про прибутки (збитки) України та визначених Четвертою Директивою ЄС дає змогу зробити висновок, що оскільки до доходу не включаються непрямі податки та інші вирахування з доходу, то їх не доцільно наводити у звітності шляхом наступного віднімання. Така позиція врахована при наведенні доходів від неопераційної діяльності.

Враховуючи релевантний підхід в управлінні фінансовими результатами підприємства, вважаємо за доцільне запропонувати порядок визначення фінансового результату від реалізації та від впливу інших об'єктивних факторів. Виходячи з цього, у Звіті про фінансові результати доцільно наводити інформацію про фінан-

сові результати від реалізації, від зміни цін, від володіння активами й від впливу інших факторів. Це, в свою чергу, забезпечить послідовне визначення фінансового результату, який відповідно залежить та не залежить від здійснених підприємством операцій щодо реалізації. Крім того, фінансовий результат звітного періоду доцільно відкоригувати, врахувавши помилки минулих періодів, оскільки вони призвели до випадкової зміни розміру фінансових результатів.

Запропонована методика визначення чистого прибутку повинна знайти відображення у розділі І. Фінансові результати Звіту про фінансові результати, тоді як другий та третій розділи змінювати недоцільно. Розрахунок фінансових результатів з урахуванням релевантного підходу, на нашу думку, підвищить інформативність звітності, а отже, її використання з метою управління.

Висновки. Запропонована форма Звіту про фінансові результати, на нашу думку, спрощує порядок розрахунку прибутку й збитку та є більш інформативною як для зовнішніх, так і для внутрішніх користувачів бухгалтерської інформації. Зазначені пропозиції автора мають практичне значення й забезпечать подальше удосконалення методології обліку фінансових результатів. Адаптація звітності українських підприємств до МСФЗ дозволить уникнути необхідності у складанні податкової та спеціалізованої звітності (звітних даних), зменшити ризики для інвесторів та кредиторів, забезпечити прозорість і зрозумілість інформації, підвищити зростання довіри до показників фінансової звіт-

ності, поглибити міжнародну кооперацію в галузі бухгалтерського обліку, зменшити витрати на розроблення власних стандартів.

Запропоновані зміни сприятимуть прискоренню гармонізації та стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності підприємства з міжнародними стандартами, формуванню привабливого інвестиційного клімату, підвищенню професійного рівня бухгалтерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голов С. Гармонізація фінансової звітності відповідно до плану дій «Україна – ЄС» / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. – С. 7–16.
2. Нищенко Л. Порівняльний аналіз міжнародних стандартів фінансової звітності та положень (стандартів) бухгалтерського обліку України / Л. Нищенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 4. – С. 90–94.
3. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / В. Г. Швець. – К. : Знання, 2004. – 447 с.
4. Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15.
5. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл ; [пер. с англ.]. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 496 с.
6. Дональд И. Финансовый учет. Промежуточный уровень / У. Вейгант, Ж. Джери, У. Терри ; [пер. с англ.]. – Часть I. – Бишкек : Прагма, 2001. – 496 с.
7. Моссаковский В. Концепция обліку в Україні / В. Моссаковский, Т. Кононенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 11. – С. 8–13.

УДК 336.712:330.322

Бабкова Э. Г.

АКТИВИЗАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

У статті розглядається інвестиційна діяльність комерційних банків, пропонується комплексний підхід, що враховує і взаємопов'язує інтереси всіх учасників інвестиційного процесу.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, активізація, кредитно-банківська система, кредитування.

В статье рассматривается инвестиционная деятельность коммерческих банков, предлагается комплексный подход, учитывающий и взаимоувязывающий интересы всех участников инвестиционного процесса.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, активизация, кредитно-банковская система, кредитование.

In article investment activity of commercial banks is considered, the complex approach considering interests of all participants of investment process is offered.

Key words: investment activity, activization, credit-bank system, crediting.

Постановка проблеми. Значение эффективного функционирования кредитно-банковской сферы и ее инвестиционной деятельности,

как проводника всех финансовых потоков в территориальном и отраслевом аспектах, за последнее десятилетие неоднократно подтвержде-

но. Кредитно-банковская система становится все более значимым фактором региональной инвестиционной политики, направленной на создание и совершенствование механизмов эффективного паритетного сотрудничества и взаимодействия банков и промышленных предприятий. Однако концентрация усилий кредитно-банковской системы направлена исключительно на снижение дефицита бюджета и инфляций, стабилизацию валютного курса и др. и не имеет стимулирующего воздействия на усиление воспроизводственных связей банковской и промышленных сфер. Для предприятий реального сектора экономики обновление основных производственных фондов на основе использования долгосрочных заемных средств остается наиболее актуальной задачей.

Анализ литературы. Вопросы активизации инвестиционных процессов и создания благоприятного инвестиционного климата освещены в работах А. Пересады, Т. Затоначкой, А. Гаврилюка, О. Кириченко, Г. Филюк, Д. Ванькович и других [1–6]. Авторы раскрыли сущность категории «инвестиции», обосновали научно-методическую базу управления инвестиционной деятельностью и тем самым внесли весомый вклад в развитие научных представлений о взаимодействии банковской отрасли и инвестиционного рынка.

В отечественной и зарубежной литературе часто допускается отождествление реальных (производственных) инвестиций с инвестициями вообще, включающими в себя также и чисто финансовые вложения. Так, в учебнике Л. Дж. Гитмана и М. Дж. Джонка «Основы инвестирования» подчеркивается, что термин инвестиции «означает покупку акций и облигаций с расчетом на некоторые финансовые результаты; им обозначаются также реальные активы, например, машины, которые требуются для производства и продажи некоего товара. В самом широком смысле инвестиции обеспечивают механизм, необходимый для финансирования роста и развития экономики страны» [7, с. 275].

Акцент на материальной составляющей инвестиций делается в учебной литературе. Например, в работе Дж. Сакса и Ф. Ларрена инвестиции рассматриваются как «... поток готовой продукции за определенный период, который используется для поддержания или приращения основных фондов в экономике» [8, с. 345].

Кредитование экономики исторически является важнейшей функцией банков. Многие исследователи считают, что банк как институт рыночного хозяйства возник в период, когда функционирование капиталистических предприятий потребовало регулирования денежного

обращения и проведения в широких масштабах кредитных операций [9]. Именно кредитование в массе других видов деятельности исторически закрепилось за банком как основополагающее занятие в масштабах, потребовавших особой организации.

Одним из направлений в активизации инвестиционной деятельности является оптимизация использования потенциала коммерческих банков, которая является неотъемлемой составной их функционирования. В отличие от активных операций коммерческого банка по поводу кредитования реального сектора экономики, инвестиционную деятельность коммерческого банка необходимо рассматривать как взаимообусловленное взаимодействие банковского кредита (кредитно-заемная форма) и промышленного капитала (внутренний производственный потенциал предприятия) на принципах возмездности, обеспеченности, платности и срочности.

Целью исследования является разработка механизма активизации инвестиционной деятельности коммерческого банка на основе минимальных потерь и максимальной выгоды для всех участников взаимодействия.

Изложение основного материала. Специфика функционирования коммерческих банков в современных условиях обусловлена социально-рыночной трансформацией регионализации и глобализации, что выделяет в их развитии проблемы различного характера: макроэкономические – недоверие к кредитным организациям, низкая инвестиционная привлекательность объектов промышленного производства, неадекватность банковских рисков и рисков кредитования предприятий, низкий уровень капитализации, недостатки законодательства; микроэкономические – недостаточная квалификация банковских и производственных кадров, несовершенство банковского надзора, невозвращение кредитов и соответствующих им мобилизаций банковских активов и др.

Основной тенденцией разрешения противоречий взаимодействия коммерческих банков и предприятий промышленной сферы является переход к режиму сочетания рыночного саморегулирования и государственно-общественного регулирования.

Активизация инвестиционной деятельности коммерческих банков представляет одну из важнейших целей стратегического развития банковской системы. В активизации инвестиционной деятельности банков заинтересованы предприятия реального сектора экономики (наращивают свои объемы производства, увеличивают свои прибыли, начинают использовать современные технологии, приобретая тем самым

дополнительное преимущество на рынке, др.), инвестор – коммерческий банк (получает доходное размещение своих средств) и администрация региона (получает стабильно развивающегося налогоплательщика, увеличение рабочих мест, снижение социальной напряженности, а также другие выгоды, связанные с реализацией инвестиционных программ предприятий).

В современных условиях эффективного механизма привлечения капитальной базы коммерческих банков с целью усиления влияния кредита на производство и реализацию общественного продукта возможно в форме интегральной модели активизации инвестиционной деятельности коммерческих банков, мобилизации и аккумуляции сбережений населения и хозяйствующих субъектов, для воплощения их в форме инвестиций. Интеграция предприятий-производителей, банков, органов региональной власти формирует основу и создает условия реализации синергетического эффекта взаимодействия производственного, банковского капиталов и функций управления региональной экономикой для решения инвестиционных задач.

Формирование механизма активизации инвестиционной деятельности должно базироваться на использовании системного подхода и ситуационном анализе причин недостаточно активного участия коммерческих банков в финансировании инвестиционных программ реального сектора экономики, а также результатах оценки проведенных мероприятий в рамках функционирования данного механизма и отражать содержание, взаимосвязи и последовательность этапов формирования и реализации системы экономических мер по активизации инвестиционной деятельности банков. Возрастает роль мониторинга предприятий промышленной сферы как потенциальных заемщиков и клиентов коммерческих банков. Система анализа, оценки, диагностики и коррекции взаимосвязей коммерческих банков и промышленных предприятий включает оценку рыночной устойчивости, ликвидности, деловой активности и рентабельности на основе использования встречного и многоуровневого мониторинга банков в практике предприятий промышленной сферы.

Реализация модели активизации инвестиционной деятельности коммерческих банков предполагает конкурсный отбор органами власти приоритетных, социально и экономически значимых для региона проектов – «точек дальнейшего роста», способных принести быструю отдачу, а также конкурсный отбор коммерческих банков, способных предложить наиболее выгодные условия финансирования. Кроме того, модель предполагает четкий поэтапный кон-

троль целевого использования средств, направляемых на финансирование проектов.

Необходим переход от системы недифференцированной государственной поддержки инвестиционной деятельности коммерческих банков к методам селективного характера – адресного стимулирования наиболее социально-ориентированных и инновационных направлений взаимодействия коммерческих банков и предприятий промышленной сферы.

Динамика общественного развития определяется развитием отдельных сфер деятельности. Если в какой-то сфере деятельности происходят изменения, затрагивающие развитие связанных сфер, то поддержанию локальной управляемости изменениями способствуют множественные инвестиционные процессы, делая сферы деятельности взаимопроникающими и взаимозависимыми. Инвестиционный процесс не существует сам по себе и должен рассматриваться в рамках целостного подхода во взаимосвязи с другими системами по поводу места и роли инвестиционной деятельности экономических субъектов в формировании, распределении и перераспределении капитала (инвестиционных ресурсов) в различные сферы деятельности по всему вектору источников и резервов инвестиций.

Спецификой современных условий формирования инвестиционной среды как совокупности внешних объектов, определяющих объективные характеристики инвестиционной деятельности, является наличие двух основных групп субъектов взаимодействия: субъекты владения капиталом и производящие субъекты. В группе субъектов владения капиталом выделяются коммерческие банки и инвестиционные институты. Характерная особенность их инвестиционной деятельности заключается в способах аккумуляции денежных средств и вложений капиталов. Изменились приоритеты в источниках получения временно свободных денежных средств. Среди инвестиционных институтов заметное влияние приобретают страховые компании, пенсионные и инвестиционные фонды, которые аккумулируют денежные средства населения с целью осуществления долгосрочных инвестиций. В настоящее время наблюдается дифференциация инвестиционной активности по отдельным отраслям экономики.

В то же время регулирование инвестиционной среды посредством рыночных инструментов (налоги, налоговые льготы, учетная ставка Национального Банка, субсидий из бюджета) недостаточно освоены, при их применении отсутствует комплексный подход.

Проведенный анализ позволяет обосновать понимание инвестиционной деятельности как

совокупности практических действий юридических лиц, государства и граждан по реализации инвестиций.

С позиций экономической категории, инвестиционная деятельность является системой экономических отношений субъективно-объективного характера, возникающих по поводу реализации инвестиционных программ с использованием прямых (непосредственное превращение предмета труда в средство производства, минуя промежуточный этап формирования денежного капитала) и косвенных средств (удлиненный оборот капитала, то есть образование свободных денежных средств владельцев капитала и потребность в них у производящих субъектов) способов финансирования.

Инвестиционная деятельность коммерческого банка как система экономических отношений должна обеспечивать сопряженность денежно-кредитной и банковской деятельности на основе взаимодействия с хозяйственной средой. В результате взаимодействия коммерческого банка и предприятий производственной сферы формируется инвестиционный климат, как продукт слияния банковского (кредитно-заемная форма) и промышленного (форма внутреннего производственного потенциала предприятия) капиталов.

Инвестиции являются системообразующим элементом воспроизводственного процесса и оказывают прямое влияние на уровень развития региона. Однако доля участия коммерческих банков в инвестиционном процессе недостаточна, во многом в связи с тем, что среди источников финансирования инвестиционной деятельности для большинства предприятий остаются собственные финансовые средства – прибыль, выпуск ценных бумаг.

Низкая активность в поиске реальных высокодоходных проектов во многом обусловлена недостаточным использованием новых подходов к кредитованию, таких, как ипотечные кредиты в производственной сфере и в работе с населением, потребительское кредитование, лизинг в отношениях с малым и средним бизнесом. В этих условиях коммерческие банки практически исчерпали возможности получения основной доли доходов на финансовом рынке. Поэтому предлагается усилить режим взаимодействия банковской деятельности с промышленной сферой, что отвечает их интересам.

Основной задачей при реализации инвестиционного процесса является: разработка механизма активизации инвестиционной деятельности коммерческого банка на основе минимальных потерь и максимальной выгоды для всех участников взаимодействия.

Этот механизм представляет собой систему отношений, возникающих у всех заинтересованных в активизации инвестиционной деятельности участников: предприятий, нуждающихся в инвестициях; банков, желающих выгодно и надежно вложить свои финансовые ресурсы; администрации региона, заинтересованной в стабилизации налогового процесса.

Реализация данного подхода позволяет участникам интегрировать свой экономический интерес и получить материальную выгоду (рост прибыли для предприятий и банков и налоговых платежей в бюджет для администрации), а также возникнет внешний потребительский эффект для всех членов общества (в виде стабильно работающих производств, сохранения и увеличения рабочих мест, и т. п.).

Практика показывает, что производство товара становится прибыльным, если предприятие функционирует на уровне проектной мощности. При этом некоторые проекты приносят убытки в течение короткого периода вначале их осуществления, другие продолжают работать с убытками достаточно долго. Именно это положение было основополагающим в обосновании инвестиционной деятельности банка.

В соответствующем, рассчитываемом для каждого инвестиционного проекта, графике безубыточности производства, определяется запас финансовой прочности, который, несмотря на высокую долю постоянных затрат в полной себестоимости продукции, позволяет предприятию погашать выданные кредиты.

Выводы. Аналитический подход к изучению взаимосвязи между издержками и доходами при различных уровнях производства необходим для оценки проектов с точки зрения инвестиционной привлекательности. Иными словами, необходимо обеспечение информацией управленческих решений о приемлемости проекта при прогнозируемых издержках и доходах. В этих условиях, анализ уровня безубыточности позволяет найти оптимальное сочетание уровня цены и затрат в условиях использования кредитных заемных средств банков.

Преодоление кризисных явлений в украинской экономике и ее сбалансированное развитие связывается, прежде всего, с подъемом в реальном секторе экономики, который невозможен без вложения в него инвестиций. Вопрос привлечения инвестиций – иностранных, внутренних частных, средств государственного бюджета – является основной проблемой развития украинской экономики.

В предложенном подходе активизации инвестиционной деятельности коммерческих банков реализован комплексный подход, учиты-

вающий и взаимоувязывающий интересы всех участников инвестиционного процесса. Очевидно, что данный подход является далеко не единственным способом активизации инвестиционной деятельности, но успешность его осуществления, как и успешность всех иных мер, будет зависеть от осознанности их разработки, осуществления и от точности и адекватности нахождения его места в общей системе мер по активизации инвестиционных процессов.

Если к реализации этих мер на практике подойти с позиций системного подхода, согласовать его основные принципы с нормативной базой, определить его место в системе инвестиционной политики региона, он, несомненно, хотя и, возможно, после некоторой доработки на практике, сможет выполнить свою главную функцию – реализовать финансовый потенциал коммерческих банков в развитии приоритетных предприятий и отраслей региона.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пересада А. А. Управление банковскими инвестициями : монография / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К. : КНЭУ, 2005. – 388 с.
2. Затонацкая Т. Г. Стратегия наращивания инвестиционного потенциала национальной экономики / Т. Г. Затонацкая, В. Л. Осецкий // Финансовая политика и экономическое регулирование. – 2006. – № 7. – С. 25–35.
3. Гаврилюк А. В. Инвестиционный имидж и инвестиционная привлекательность Украины / А. В. Гаврилюк // Финансы Украины. – 2008. – № 3. – С. 79–93.
4. Кириченко А. Деятельность инвестиционных банков в Украине: проблемы и перспективы развития / А. Кириченко // Банковское дело. – 2008. – № 2. – С. 57–72.
5. Филюк Г. Инвестиционная составляющая в инновационной системе Украины / Г. Филюк // Банковское дело. – 2006. – № 1. – С. 43–51.
6. Ванькович Д. В. Анализ финансовых источников формирования инвестиционных ресурсов в Украине / Д. В. Ванькович, Б. Д. Демчишак // Финансы Украины. – 2007. – № 7. – С. 72–84.
7. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк. – М., 1997. – 1008 с.
8. Сакс Дж. Д. Макроэкономика. Глобальный подход / Дж. Д. Сакс, Ф. Б. Ларрен. – М., 1998. – 846 с.
9. Банковское дело / под ред. М. Лаврушина. – М. : Банки и биржи, 2000. – 360 с.

УДК 657.37

Головай Н. М.

ПРИНЦИПИ І ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ

Здійснено критичний аналіз міжнародного і національного підходів до визначення якісних характеристик та основоположних облікових принципів складання й подання фінансової звітності сучасними підприємствами.

Ключові слова: фінансова звітність, вимоги до фінансової звітності, принципи та якісні характеристики фінансової звітності, міжнародні стандарти фінансової звітності, національні (положення) стандарти фінансової звітності.

Проведен критический анализ международного и национального подходов к определению качественных характеристик, а также основоположных учетных принципов формирования и представления финансовой отчетности современными предприятиями.

Ключевые слова: финансовая отчетность, требования к финансовой отчетности, принципы и качественные характеристики финансовой отчетности, международные стандарты финансовой отчетности, национальные (положения) стандарты финансовой отчетности.

Critical analysis was made, international and national approaches to determining qualitative characteristics and original accounting principles of drawing up and filing financial accountability by modern enterprises were compared.

Key words: financial accountability, requirement to financial accountability, principles and qualitative characteristics of financial accountability, international standards of financial accountability, national (regulations) standards of financial accountability.

Постановка проблеми. Своєрідність економічних, правових та соціальних умов функціонування вітчизняного бізнесу в Україні обумовлює відповідну сукупність вимог, яким має ві-

дповідати фінансова звітність. Водночас, сучасні глобалізаційні процеси та потреба у єдності та стабільності підходів до ведення бухгалтерського обліку й формування фінансової звітнос-

ті обумовлюють необхідність виконання загальноприйнятих принципів МСФЗ, які визначають якісні характеристики фінансової звітності будь-якого підприємства, що представлене на світовому ринку.

Інтеграція України до світового співтовариства вимагає приведення вітчизняної нормативно-законодавчої бази з обліку до міжнародних бухгалтерських норм і принципів. Водночас, під час дослідження національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, керівник проекту «Навчальна програма з бухгалтерського обліку в Україні» Джон Стед відмітив, що зміст П(С)БО в середньому на 40% коротший, ніж у їх аналогів МСБО. Тому, з метою удосконалення П(С)БО та наближення їх змісту до МСБО, рекомендовано доповнити національні стандарти обліку більш змістовними визначеннями та пояснювальними прикладами для кращого розуміння останніх [1]. Зазначене обумовило потребу здійснити порівняльний аналіз основних вимог, а, зокрема, принципів та якісних характеристик фінансової звітності за МСБО і вітчизняними стандартами обліку, з поясненням сутності кожного розходження.

Аналіз літератури. Порівняння окремих базових засад вітчизняного бухгалтерського обліку із вимогами міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності, а, зокрема, дослідження міжнародного та вітчизняного підходів до визначення принципів та якісних характеристик облікової інформації, викладені у працях вітчизняних та російських вчених: С. Ф. Голова, Н. Гури, Т. Кучеренка, М. Ф. Огійчука, П. Т. Саблука, В. В. Сопка, Н. М. Ткаченко, М. Г. Чумаченка, П. Я. Хомина, Н. Цветковой та інших науковців. Вагомий внесок у вирішення цих проблем зробили зарубіжні вчені: В. Ф. Палій, Я. В. Соколов, А. Н. Хорін, Л. А. Бернстайн, М. Ф. Ван Бреда, Г. А. Велш, Д. Колдуел, Б. Нідлз, Е. С. Хендріксен, А. Д. Шеремет.

Метою статті є проведення критичного аналізу повноти висвітлення й однозначного тлумачення у вітчизняних нормативних документах міжнародного підходу щодо визначення принципів та якісних характеристик фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу. Для прийняття виважених управлінських рішень як на рівні підприємства, так і зовнішніми користувачами, у фінансовій звітності повинна наводитись інформація, яка відповідає відповідним правилам, вимогам і нормам, що є зрозумілими та прийнятними для користувачів. Так, зокрема, відповідно до Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку виділено

чотири якісні характеристики, завдяки яким інформація у звітності є корисною для користувачів: зрозумілість, доречність, достовірність, зіставність. Серед перелічених характеристик найбільшу увагу приділено достовірності. Зокрема, виокремлено п'ять обов'язкових ознак інформації, яку можна характеризувати як достовірну: правдиве подання, превалювання сутності над формою, нейтральність, обачність, повнота [2].

Викладені у Концептуальній основі якісні характеристики фінансової звітності наведені також в П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3]. Водночас, поняття достовірності фінансової інформації обмежується ознаками правдивого подання (без помилок і перекручень) та нейтральності (без упередження). Інші ознаки достовірності фінансової інформації, а зокрема обачність, повне висвітлення, превалювання сутності над формою, представлені у складі основних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності [4] або принципів підготовки фінансової звітності [3], які повністю дублюються за складом.

У Концептуальній основі складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку визначені такі основоположні облікові принципи-припущення: принцип нарахування та принцип безперервності.

Так, для забезпечення принципу нарахування, результати операцій та інших подій визначаються в тих звітних періодах, коли вони відбуваються, а не тоді, коли отримують чи сплачують грошові кошти. Дотримання вищезазначеного принципу під час формування звітності дозволяє користувачам отримати більше інформації, оскільки такі фінансові звіти інформують не лише щодо отриманих або виплачених грошових коштів у періоді, що минув, але й містять дані про очікувані надходження грошових коштів або зобов'язання щодо їх виплати у майбутньому (за умов, коли розрахунки проводять після моменту реалізації).

На відміну від Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, у якій принцип нарахування передбачає відповідність доходів і витрат, П(С)БО 1 передбачає формулювання принципу як принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, і по суті охоплює два положення – принцип нарахування та принцип відповідності доходів і витрат, які, до речі, в положеннях GAAP викладені взагалі окремо [5].

Принцип безперервності відповідно до Концептуальної основи передбачає, що фінансові звіти мають складати, діючі підприємства,

які не мають наміру ліквідуватися або суттєво звужувати масштаби своєї діяльності. У випадку, якщо підприємство має такий намір або потребу, цю інформацію необхідно розкрити у звітності, щоб не вводити користувачів в оману.

В положеннях GAAP принцип безперервності (діючого підприємства) обґрунтовується тим, що підприємство, яке незабаром припинить функціонування (ліквідується, у тому числі у випадку банкрутства), як правило, характеризується меншою загальною (ліквідаційною) вартістю активів, ніж організація, що продовжує функціонувати [6].

Як вже було зазначено, крім вказаних принципів, МСФЗ виділяють чотири основні якісні характеристики: зрозумілість, доречність, достовірність, зіставність [2].

Зрозумілість інформації не передбачає її максимальне спрощення, а ґрунтується передусім на припущенні, що переважна частина користувачів цієї інформації мають відповідні знання з бухгалтерського обліку, економіки і мають за мету вивчати таку інформацію достатньо ретельно. Водночас, інформація не повинна виключатися зі звітності підприємства лише на тій підставі, що окремим користувачам їй буде важко зрозуміти. Доречність інформації виражається в її відповідності потребам користувачів під час прийняття ними рішень. Інформація вважається доречною, якщо вона впливає на рішення користувачів шляхом надання допомоги в оцінці ними минулих, теперішніх або майбутніх подій, а також якщо вона виправдовує чи забезпечує підтвердження їхніх минулих оцінок. В Концептуальній основі доречність інформації більш детально розкривається через додаткову її якісну характеристику – суттєвість. Інформація є суттєвою, якщо її відсутність або невірне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Тобто суттєвою вважається інформація, яка є важливою для прийняття відповідних управлінських рішень.

Достовірність інформації є свідченням того, що вона характеризується неупередженістю та вільна від суттєвих помилок. При цьому, користувачі можуть покладатися на неї тою мірою, якою вона відображає або, як очікується, буде відображати дійсний стан справ на підприємстві. Концептуальна основа складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку розкриває достовірність інформації за допомогою таких додаткових характеристик: повноти, нейтральності, обачності, превалювання сутності над формою та правдивого подання. Зокрема, інформація фінансових звітів повинна бути повною в межах суттєвості,

щоб не бути хибною та недостовірною. Звітність також повинна містити нейтральну інформацію вільну від упередженості, яка не налаштована заздалегідь на визначений результат.

Обачність інформації є необхідною передумовою під час формування звітності за міжнародними стандартами. Поняття обачності відповідно до Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку передбачає необхідність дотримання обережності під час складання фінансових звітів за наявності умов невизначеності, з метою запобігання завищення активів і доходів та заниження зобов'язань і витрат. Окрім цього, передбачено також, що принцип обачності не дозволяє навмисне заниження активів або доходів чи завищення зобов'язань або витрат [2]. Водночас, вітчизняне законодавство [3; 4] такого суттєвого доповнення не передбачає, хоча, як відомо, в країнах з розвинутою економікою традиційно намагаються завищувати прибутки, а в країнах з перехідною економікою – занижувати [7].

Положення GAAP, виходячи з припущення, що менеджери підприємства зацікавлені наводити у фінансових звітах сприятливу інформацію про діяльність підприємства, передбачають виконання принципу (обмеження) консерватизму або обачності та реалізації. Сутність принципу консерватизму полягає в тому, що доход визнається тільки тоді, коли на це існує обґрунтована впевненість, а витрати визнаються, як тільки виникає обґрунтована можливість. Принцип реалізації означає, що сума визнаного доходу має бути меншою, ніж продажна ціна реалізованих товарів і послуг на очікувану суму безнадійних боргів [6].

Підхід визначення принципу обачності в положеннях GAAP є більш вузьким порівняно з МСФЗ, оскільки обачність розглядається лише в контексті доходів та витрат. Водночас, концептуальна основа складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку передбачає використання вимоги обачності також, наприклад, при визначенні ймовірного строку корисної експлуатації машин і обладнання, кількості можливих претензій щодо гарантії. Тобто, принципу обачності необхідно дотримуватися під час формування виключно всіх статей фінансових звітів.

Наступною важливою додатковою характеристикою відповідно до Концептуальної основи є превалювання сутності над формою. Сутність здійснених господарських операцій або інших подій не завжди відповідає тому, що впливає з їх юридичної форми. За таких обставин, під час складання фінансових звітів відповідно до ви-

мог міжнародних стандартів обліку ця особливість повинна обов'язково бути врахованою.

У вітчизняних документах [3; 4] поняття «превалювання сутності над формою» викладено формально і означає, що операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з їх юридичної форми.

В Концептуальній основі складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку зазначено, що «оцінюючи, чи відповідає стаття визначенню активу, зобов'язання або капіталу, необхідно звернути увагу на сутність та економічну реальність, а не лише на їх юридичну форму» [2]. Пояснення зазначеного підходу продемонстровано на прикладі майна, від якого підприємство передбачає отримати вигоди, хоча юридичний контроль на це майно відсутній, наприклад визнання фінансової оренди як активу і зобов'язання в балансі орендаря; відображення ноу-хау, одержаного в процесі дослідно-конструкторської роботи, навіть коли юридичний контроль відсутній [2].

Отже, вирішальним під час визнання активів є контроль вигод від їх використання, а не наявність права власності на них. Саме тому термінові «активи» надається значення ресурсів, контрольованих підприємством, а не ресурсів, які належать підприємству.

Окрім вищезазначеного Концептуальна основа складання та подання фінансових звітів окреслює обмеження щодо доречності та достовірності інформації: своєчасність, співвідношення вигод і витрат, збалансованість якісних характеристик.

Зіставність як якісна характеристика фінансових звітів передбачає, що користувачі повинні мати можливість порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди з метою визначення основних тенденцій його фінансового стану та результатів діяльності. Користувачі також повинні мати можливість здійснювати порівняння фінансових звітів різних підприємств, що забезпечить оцінку їх відносного фінансового стану, результатів діяльності та змін у фінансово-майновому стані.

Відповідно до стандартів GAAP виокремлюють: 1) якісні характеристики інформації, що являють собою загальні вимоги до якості звітної інформації; 2) основні припущення щодо формування звітних форм; 3) основні принципи (методи) обліку та звітності; 4) інші принципи.

Зокрема, якісні характеристики передбачають релевантність, надійність (достовірність), зіставність та послідовність (постійність). До основних припущень віднесені єдине ізольоване підприємство, безперервність, використання

грошового вимірника та періодичність. Під час складання звітності американські підприємства керуються такими принципами як собівартість, нарахування, відповідність та повне розкриття інформації. Вимоги, або як їх ще інтерпретують, обмеження до процесу підготовки фінансових звітів включають: співвідношення витрати-вигоди, суттєвість, консерватизм (обачність). Крім вищезазначених принципів існує ряд принципів, які відносять до інших: принцип превалювання сутності над формою та принцип подвійного запису.

Розробники П(С)БО виділяють десять принципів: принцип автономності підприємства, принцип безперервності діяльності, принцип періодичності, принцип історичної (фактичної) собівартості, принцип нарахування й відповідності доходів і витрат, принцип повного висвітлення, принцип послідовності, принцип обачності, принцип превалювання сутності над формою, принцип єдиного грошового вимірника. Водночас, під час дослідження принципів та якісних характеристик звітної інформації, переконуємося у тому, що МСФЗ виокремлюють лише два принципи-припущення: безперервності діяльності та нарахування. Окрім цього МСФЗ передбачають якісні та додаткові до них характеристики облікової інформації.

Перелік вітчизняних принципів охопив не лише принципи в розумінні правил, але й аксіоми бухгалтерського обліку (або особливості бухгалтерського обліку чи передумови його організації) [8]. Зокрема, до принципів за МСФЗ не включено саме ті принципи, які доцільно вважати аксіоматичними: повного висвітлення, автономності, безперервності, єдиного грошового вимірника, періодичності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи вищезазначене можемо дійти висновку про необхідність перегляду й удосконалення вітчизняних принципів обліку і звітності на законодавчому рівні. Не дивлячись на те, що основою формування положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні є МСФЗ, зміст та структура вітчизняних принципів обліку і звітності, більше відповідає принципам GAAP, які базуються на національних характеристиках господарської діяльності в США. При цьому, пріоритетом нашої держави є економічна євроінтеграція, що обумовлює, передусім, необхідність впровадження в систему вітчизняного обліку досвіду європейських країн. Систематизація та чітке визначення обмеженого кола принципів як правил формування інформації у фінансовій звітності з дотриманням вимог МСФЗ сприятиме удосконаленню організації обліку на вітчизняних підприємствах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стед Джон. Відповіді на запитання читачів нашого журналу / Джон Стед // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 8. – С. 55–57.
2. Концептуальна основа складання та подання фінансових звітів. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / за ред. С. Ф. Голова ; [перекл. з англ.]. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 1998. – 736 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Мінфіну України від 31.03.99 р. № 87.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996.
5. Литвин Н. Концептуальна основа фінансового обліку та звітності: чи потрібна вона Україні? / Н. Литвин // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 9. – С. 10–14.
6. Энтони Р. Учет: ситуации и примеры / Р. Энтони ; [ред. и предисл. А. М. Петрачкова] ; [пер. с англ.]. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 560 с.
7. Цветкова Н. Суттєвість інформації фінансової звітності та її вплив на економічні рішення користувачів / Н. Цветкова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 7. – С. 38–45.
8. Гура Н. Бухгалтерський облік як наука, його принципи, предмет і об'єкти / Н. Гура // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 3–8.
9. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : монографія / С. Ф. Голов. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.
10. Грюнинг Х. Ван. Международные стандарты финансовой отчетности. Практическое руководство / Х. Ван Грюнинг // Всемирный банк. – [3-е изд.]. – М. : Мир, 2006. – 344 с.
11. Кучеренко Т. Принцип історичної (фактичної) собівартості у фінансовій звітності / Т. Кучеренко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 10. – С. 14–18.
12. Кучеренко Т. Принцип обачності у фінансовій звітності / Т. Кучеренко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 2. – С. 8–13.
13. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсен, Д. Колдуэлл ; [пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова]. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 496 с.
14. Соловьева О. В. Международная практика учета и отчетности : учебник / О. В. Соловьева. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 332 с.

УДК 657.22

Джаферова Л. Р.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ КРАЇНИ

Розкрито напрями створення середовища ринкового господарства завдяки відповідним інститутам, що призведе до формування адекватної моделі бухгалтерського обліку. Основний акцент зроблено на формуванні інституціонального середовища в контексті політичних та економічних процесів.

Ключові слова: інституціоналізм, інституціональне середовище, інфорсмент, інфраструктура, бухгалтерський облік.

Раскрыты направления создания среды рыночного хозяйства благодаря соответствующим институтам, что приведет к формированию адекватной модели бухгалтерского учета. Основной акцент сделан на формировании институциональной среды в контексте политических и экономических процессов.

Ключевые слова: институционализм, институциональная среда, инфорсмент, инфраструктура, бухгалтерский учет.

The directions of creation of environment of market economy are exposed due to the proper institutions that will result in forming of an adequate model of accounting. The basic accent is done on forming of institutional environment in the context of political and economic processes.

Key words: institutionalism, institutional environment, informant, infrastructure, accounting.

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є невід'ємною складовою господарської діяльності усіх суб'єктів підприємництва. Саме завдяки йому підприємець може будувати крок за кроком свою діяльність, надаючи їй юридичну силу, а держава отримувати податки і збори, виступаючи при цьому регулятором завдяки методологічній регламентації облікового процесу

та створенні характерної для певних соціально-економічних умов моделі бухгалтерського обліку. Сам процес створення такої моделі завжди залежить від курсу тих реформ та напрямів під прапором яких йде країна.

Мета дослідження полягає у розгляді системи інститутів, завдяки яким можливо будівництво ринкового господарства, враховуючи до-

слідження відомих економістів у рамках теорії інституціоналізму та узагальнення цього історичного опиту для удосконалення існуючих інститутів, одним з яких є бухгалтерський облік.

Виклад основного матеріалу. При побудові економічної системи, орієнтованої на ринок, виникає необхідність у новому підході до вивчення економічних процесів, що визнає важливу роль соціальних норм і досліджує механізми їхніх змін, які приймають форму формальних інститутів, але найчастіше мають неформальну природу. Ключовим поняттям для пояснення, що відбувається в економіці країн перехідного чи трансформаційного періоду є термін «інститут», як організації, що формують соціально-економічне середовище ринкового господарства (акціонерні товариства та інші власники, союзи підприємців, профспілки, держава, судова система, політичні партії, неприбуткові організації різного виду, родина, освітні установи) [1].

Уперше поняття «інститути» були введені в предмет економічної теорії представниками так званого старого інституціоналізму – американськими економістами Торстеном Вебленом (1857–1929), Джоном Коммонсом (1862–1945), Уеслі Клер Мітчеллом (1874–1948).

«Институты – это, по сути дела, распространенный образ мысли в том, что касается отдельных отношений между обществом и личностью и отдельных выполняемых ими функций; и система жизни общества, которая складывается из совокупности действующих в определенное время или в любой момент развития какого угодно общества, может с психологической стороны быть охарактеризована в общих чертах как превалирующая духовная позиция или распространенное представление об образе жизни в обществе» [2, с. 201–202].

Таким чином, Т. Веблен зв'язував економіку з дією психологічного фактору, Дж. Коммонс основний акцент зробив на правові категорії, юридичні установи, що визначають, на його думку, розвиток економіки.

На сьогоднішній день, у рамках сучасного інституціоналізму найпоширенішим є трактування інститутів визнаного лідера даної теорії Дугласа Норта – «это правила, механизмы, обеспечивающие их выполнение, и нормы поведения, которые структурируют повторяющиеся взаимодействия между людьми» [3, с. 73].

На думку Д. Норта, застосування теорії інституціоналізму дає гарні результати лише при аналізі ринків у розвинених країнах, але воно також є допомогою для вивчення економічних систем минулого та перехідних економік, що характеризуються зміною інституціональної структури [4, с. 43].

Однак один з засновників теорії економічного розвитку Пітер Тамаш Бауер, що вивчав досвід ряду країн, що розвиваються (П. Бауер проводив власні дослідження в Західній Малайзії, Західній Африці та Індії) вважав, що основу процесу економічного розвитку цих країн також становлять існуючі в суспільстві інститути, культурно-ціннісні орієнтації та поведінкові норми. Функціонування економіки визначається особистісним, культурним і політичним факторами, людськими здатностями та мотиваціями, а також суспільними й політичними інститутами. Він критикував підхід щодо того, що неможливе населення країн, що розвиваються, не може здійснювати перспективні заощадження. Навпаки, за допомогою напруженої праці, проявляючи якості ощадливості й передбачливості, бідняки цілком здатні досягти успіху, за умови, що держава не буде втручатися в їхню діяльність, забезпечуючи захист прав власності [5, с. 144].

Соціально-економічні та політичні інститути обумовлюють роль індивіда в суспільстві (найманий робітник, власник, політик і т. п.), координують його дії в прийнятні для суспільства рамки, і деякою мірою впливають на вибір рішень. І це одне з обов'язкових умов прогресу – людина приймає рішення, керуючись внутрішніми, індивідуальними мотивами, джерелом яких є особливості його особистості.

Отже, теорія інституціоналізму, будучи інституціонально-еволюційною теорією, може бути застосовна й корисна для всіх економік (розвинених, перехідних, що розвиваються) завдяки тому, що представники «старого» і «нового» інституціоналізму завжди намагалися налагодити зв'язки між економічною теорією, правом, соціологією, політологією, психологією та іншими науками.

При цьому ключовим моментом еволюційного підходу є те, що склад діючих «економічних і політичних гравців» міняється за законами природного добору, що дозволить зруйнувати старе, підтримати нове, і в підсумку виробити новий оптимальний шлях розвитку суспільства. Тобто в цьому випадку акцент робиться на здатності суспільства до самоорганізації, що припускає, що будь-яка виникаюча необхідність його структурного перетворення буде сполучатися з економічною доцільністю та політичними можливостями, а процеси змін не вийдуть із русла взаємної трансформації всіх елементів громадянського життя.

Тобто спостерігається якийсь процес «конструктивного руйнування», що на думку Й. Шумпетера укладається в тім, що еволюція сама створює такі механізми, що є в якийсь мірі оптимальними [6].

Стабільність інститутів час від часу порушується, замінюючись періодом розпаду одних інститутів на появу нових. В основному це відбувається через суперечливість і несумісність самих інститутів, які склалися в різні історичні й культурні епохи. Рано або пізно соціально нецільні інститути припиняють своє існування, втрачаючи сприятливого зовнішнього середовища. Виходячи з даної концепції інститутів, акцент робиться на боротьбі агентів, що породжує нові інститути шляхом опосередкованих конфліктів (mediated-conflict institutionalism) [7, с. 145].

Оцінюючи цю ситуацію в короткостроковому періоді, можна говорити про те, що, з економічної точки зору, ці еволюційні процеси не завжди є оптимальними. Як відзначив Дж. Б'юкенен, «общественные институты развиваются, и те из них, которые сохраняются и процветают, не обязательно являются лучшими с точки зрения людей, живущих в их условиях» [8, с. 210].

Розходження в рівнях економічного та соціального розвитку країн багато в чому залежать від сформованих в них інститутів. Коли термін «інститут» використовується економістами, мова звичайно йде про конкретні інституціональні угоди [9], тобто правила поведінки, засновані на прийнятих принципах, які пропонують або, навпаки, забороняють ті або інші способи дії.

Сукупність існуючих інституціональних угод перебуває в безпосередній взаємодії, так званої компліментарності, що і дозволяє досягати бажаних економічних ефектів. Говорячи про взаємодію та взаємозалежність інститутів, важливо розрізнити їхню природу (рис. 1):

- неформальні інститути (традиції, звичаї, соціальні стереотипи), які складаються спонтанно і є результатом взаємодії безліч «гравців», що переслідують свої інтереси;
- формальні інститути (конституції, закони, судові прецеденти, адміністративні акти), які встановлюються й підтримуються свідомо, завдяки державному регулюванню.

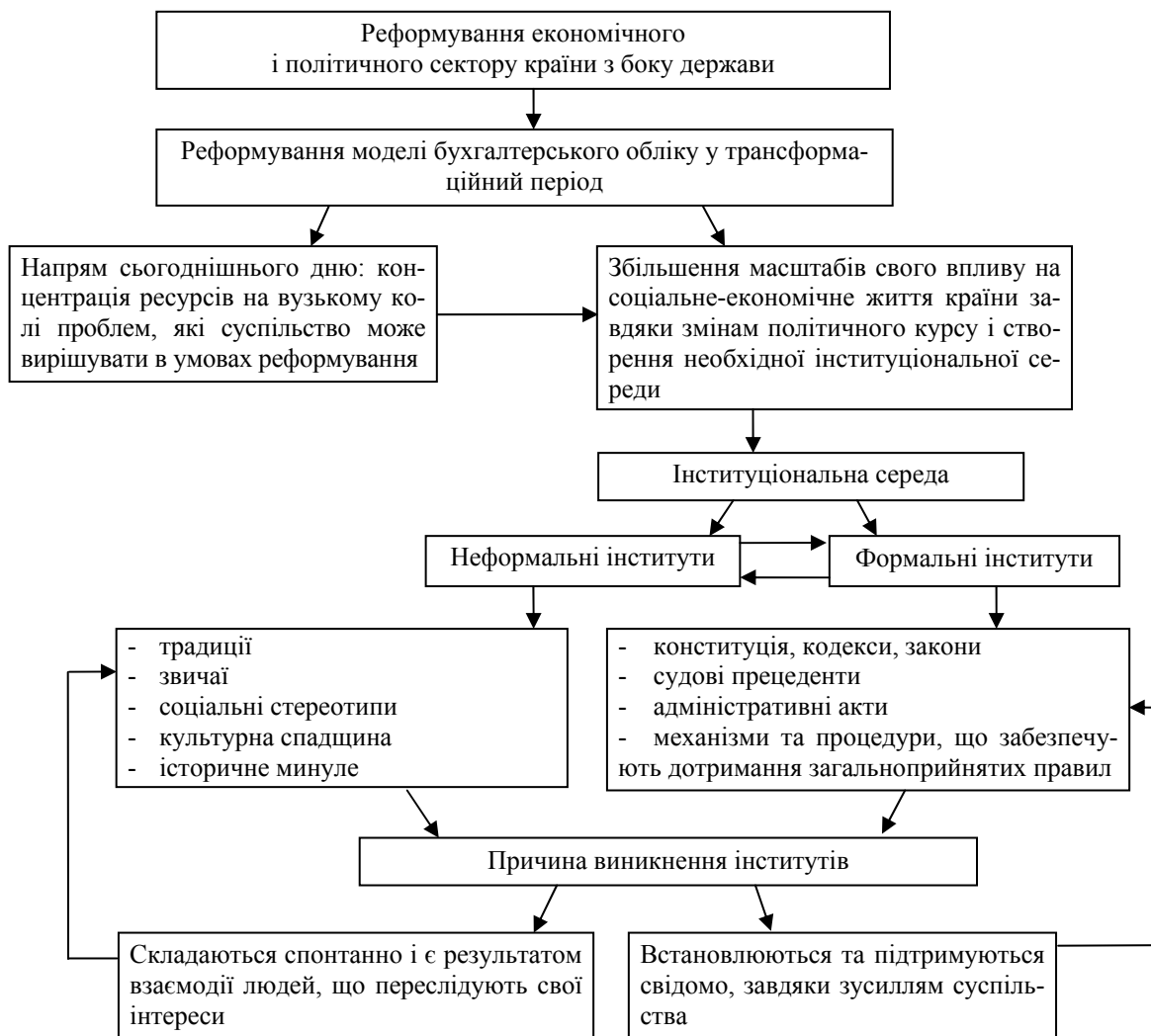

Рис. 1. Схема реформування сучасної моделі бухгалтерського обліку.

Також варто виділити ще одну групу формальних інститутів – це механізми й процедури, що забезпечують дотримання загальноприйнятих правил. І коли дана сукупність формальних і неформальних інститутів перебуває у взаємозв'язку та взаємозалежності, і підлегла реалізації прийнятих пріоритетів, має місце говорити про інституціональне середовище.

Під інституціональним середовищем (оточенням) розуміється створена інфраструктура, що забезпечує загальну стабільність сформованих структур власності, сценарію приватизації, політичну й правову стабільність системи, дієздатність судової системи, культури контрактів і зобов'язань. Таким чином, завданням інституціонального середовища є забезпечення стабільності та адекватності сформованих інституціональних угод, а також адаптивності створених інститутів. «По сути, речь идет о «точной настройке» в соответствии с меняющимися экономическими реалиями. При отсутствии адекватного институционального фундамента экономический рост будет носить кратковременный конъюнктурный характер» [10, с. 17].

Але, як може країна, що перебуває в умовах жорсткого протистояння інститутів минулої економічної системи інститутам ринкової економіки, відтворити те необхідне інституціональне оточення. Природно, що роль каталізатора, інструмента та стимулу лягає тільки на державу, діяльність якої повинна бути однозначно ефективною.

Нами пропонується двоступінчаста стратегія дій (див. рис. 1): на першому кроці держава повинна концентрувати свої зусилля й ресурси на вузькому колі проблем, які вона, при всій своїй слабкості в трансформаційний період, ще може, але повинна вирішувати (забезпечення мінімально необхідних соціально-економічних стандартів); на другому кроці держава повинна підвищити свої здатності через посилення суспільних інститутів, створення механізмів стимулювання соціально-економічних процесів і контролю за діяльністю посадовців.

На даному етапі політичного та економічного розвитку українського суспільства виникає певна необхідність у посиленому розвитку базових цінностей демократії й ринкової економіки. Мова йде про проведення інституціональних реформ у зв'язку зі змінами в економічній системі, які будуть неминучим слідством змін у політичному житті.

Я. Кузьмінов, В. Радаев, А. Яковлев, Є. Ясин виділяють основні проблеми інституціонального реформування:

1) якщо дієвість протидії досить значна та проявляє підвищену активність, то найчастіше виникає відторгнення нового інституту; для

подолання опору необхідно платити непомірно високу ціну;

2) виникають, коли провідні учасники ринку відкрито не протидіють введенню нового правила, але проводять його деформацію, пристосовувавши це правило своїм вузьким інтересам;

3) консервація приватних інституціональних перетворень укладається в блокуванні подальшого розвитку інституту, що може загальмувати дію природних умов, які можуть впливати на його розвиток; звичайно спостерігається ситуація, в якій чим більш успішні початкові перетворення, тим сильніше залежність від спочатку вибраної траєкторії, ігнорування можливих кращих варіантів розвитку, отже, тим скоріше може статися блокування подальшого розвитку [11, с. 13–15].

Специфіка інституціональних змін в умовах перехідної економіки така, що особливості становлення того або іншого інституту (інституціональної угоди) можуть бути зрозумілі та оцінені тільки в контексті всієї сукупності інституціональних змін. Поняття «інституціональні зміни» звичайно використовується стосовно змін в якій-небудь конкретній інституціональній угоді, а не до всієї інституціональної структури [9].

Джон Стюарт Міль відзначає, що розподіл продукту, так само як і систему економічних відносин, що проявляється у формах і методах розподілу, можна вважати результатом дії двох груп факторів – конкуренції та традиції, причому економісти завжди схильні приділяти увагу лише першій групі факторів [12].

Говорячи про конкуренцію, у першу чергу необхідно оцінити вплив політичної конкуренції, тому що, розглядаючи умови формування нового інституціонального середовища в державі, що закладає основи ринкової економіки та демократичної системи керування, не можна обійтися без характеристики політичного режиму, що багато в чому визначає спрямованість розвитку соціально-економічних інститутів.

Перш ніж оцінювати можливості бюджетної, кредитно-грошової дисциплін при реформуванні державних фінансів, важливо врахувати той факт, що вони будуть залежати від інституціональних угод при наявності політичної конкуренції.

Відповідно до рейтингової оцінки просування економічних реформ Європейського банку реконструкції й розвитку (ЄБРР), станом на 2000 рік всі країни з перехідною економікою було поділено на чотири групи по ступені конкуренції політичних інститутів: конкурентні демократії (Угорщина, Чехія, Польща, Естонія,

Словенія, Литва, Латвія), концентровані політичні режими (Словаччина, Хорватія, Болгарія, Румунія, Киргизія, Молдавія, Росія, Україна), післявоєнні режими (Македонія, Грузія, Албанія, Вірменія, Азербайджан, Таджикистан, Боснія й Герцеговина), неконкурентні політичні режими (Казахстан, Узбекистан, Білорусія, Туркменістан). За результатами такої оцінки Україна, як і Росія, перебувають у середині списку групи з концентрованим політичним режимом, при якому існують елементи демократичної системи, але політична конкуренція зіштовхується із серйозними обмеженнями.

Що стосується залежності здійснюваних реформ від таких політичних інститутів як засоби масової інформації, структура цивільного суспільства, нормативне забезпечення розвитку соціально-економічної сфери країни, то при конкурентному політичному середовищі, вони будуть сприяти лобюванню інтересів на користь реалізації споконвічно заданих темпів і напрямків реформ.

Реформи в країнах з неконкурентною політичною системою в меншому ступені залежать від інституціональних факторів, і в основному визначаються індивідуальними перевагами політичних сил країни. Отже, у країнах, віднесених до даного політичного режиму, позитивні реформи, які властиві ліберальній економіці, можуть взагалі не проводитися, але також має місце й зворотна ситуація високих темпів позитивних економічних реформ. Прикладом є Казахстан, де подібні реформи були досягнуті завдяки особистим перевагам глави держави [13, с. 6–7].

Розглядаючи питання взаємовпливу політики та економіки (політичних і економічних інститутів, що визначають структуру суспільства), в економічній науці виникає проблема щодо розгляду даної взаємодії: або політичні проблеми розглядаються як один з активно впливаючих факторів, на економічні процеси, що відбуваються, або, навпаки – політичне життя країни розглядається в контексті економічних процесів, що відбуваються.

А. Лібман пропонує альтернативний підхід до аналізу політичних і економічних проблем, коли економічні процеси розглядаються як політичні. Суть ідеї полягає в тому, що гравці, традиційно віднесені до економічних, насправді в багатьох випадках у своїх діях виконують функції політичних гравців. У цьому випадку предметом аналізу повинна бути не економічна або політична, а політико-економічна система. Тобто мова вже йде про нову політекономію, що сформувалася в результаті взаємопроникнення декількох теоретичних шкіл, найбільш відомої з

яких є школа суспільного вибору (public choice). Тим самим теорія відмовляється від використання припущення «добророзумного диктатора», що прагне до суспільного блага, і розглядає політичні процеси в якості такої ж взаємодії безлічі егоїстичних агентів, як і економічні. Крім цього, мова йде про відмову від політичної теореми Коуза (тобто уявлення про те, що економічна політика не залежить від розподілу влади в політичній системі) на користь аналізу впливу влади та інститутів на поведінку політичних гравців [14, с. 39].

На думку А. Радигіна, «если система отношений, характеризующих «институциональную упорядоченность», не обеспечивает функционирование «обязательств, вызывающих доверие», а также более или менее действенный инструмент контрактных прав и прав собственности, ссылки на теорему Коуза напоминают скорее благие пожелания, чем прогнозы, основанные на сколько-нибудь серьезной логике суждений» [10, с. 19].

Зважаючи на те, що на Україні більш десяти років впроваджуються ринкові методи господарювання, можна вважати, що розвиток різних форм власності здійснюється дуже низькими темпами і не сприяє конкурентоспроможності підприємств, породжує розвиток тіньового сектору [15, с. 62]. Слід зазначити, що податкова система України за останнє десятиріччя піддалася модернізації: з'явилося спрощене оподаткування суб'єктів малого підприємництва, здійснюється робота з поліпшення системи податкового адміністрування, і, звичайно ж, щорічно збільшуються податкові надходження.

Незважаючи на перераховане вище, існує ряд серйозних недоліків, головним з яких є високі видатки платників податків на виконання вимог податкового законодавства, що породжує значний по своїх масштабах тіньовий сектор [16, с. 93]. Відповідно до недавно проведених досліджень Світового банку, Україна зайняла передостаннє 177-е місце по складності сплати податків, на останньому місці виявилася Білорусія [17, с. 59]. В Україні відсутній інфорсмент: замість механізму, що спонукує всіх суб'єктів ринку виконувати діючі національні й міжнародні закони, сплачувати податки та строго дотримуватися контрактів, що укладаються, діє корумпованість посадовців податкових відомств і породжуваний нею, менталітет українських громадян, «...відповідно до якого вища «доблесть» платника податків полягає в укриванні своїх прибутків, надсиланні активів за кордон, прямому обдурюванні податкових органів, між якими і рядовими платниками податків йде постійна, хоча і не об'явлена, війна» [18, с. 8].

Висновки. Узагальнення історичного досвіду, який склався завдяки дослідженням відомих економістів в рамках теорії інституціоналізму, свідчить про те, що при реформуванні системи бухгалтерського обліку важливо розуміти той факт, що прийняття законів і норм само по собі не вирішить проблему побудови нової ефективно орієнтованої системи, оскільки, крім формальних норм, багато чого залежить від неформальних правил (традицій, звичок, звичаїв, соціальних стереотипів). Поведінка економічних суб'єктів формується виходячи з особистих і сформованих групових порядків, особливостей ділових відносин, тому, розглядаючи умови формування інституціонального середовища, необхідно враховувати не тільки існуючі соціально-економічні та політичні інститути, але й попередній період розвитку суспільства.

Реформування моделі бухгалтерського обліку завдяки створенню інституціонального середовища дозволить реалізовувати намічені пріоритети в економічному та соціальному житті країни, мова в основному йде про створення якісно нових податкових відносин, тісно пов'язаних з питаннями власності та визначенням правових меж податкових і фінансових відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами й державою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://abc.informbureau.com/html/eipoeooeiiiaeesi.html>.
2. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 367 с.
3. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение / Д. Норт // THESIS. – 1993. – Вып. 2. – С. 69–91.
4. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа/ Д. Норт // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 6–17.
5. Дорн Дж. Питер Бауэр и его либерально-рыночное видение / Дж. Дорн ; [пер. с англ. В. Мальгина] // Вопросы экономики. – 2005. – № 5. – С. 141–150.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыльности капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 454 с.
7. Либман А. Экономическая интеграция на постсоветском пространстве: институциональный аспект / А. Либман // Вопросы экономики. – 2005. – № 3. – С. 142–156.
8. Бьюкенен Дж. М. Сочинения / Дж. М. Бьюкенен. – М. : Таурис Альфа, 1997. – 560 с.
9. Lin J. Institutions and Economic Development / J. Lin, J. Nugent. – Handbook of Development Economics, 1995. – Vol. III, ch. 38. – 2307 p.
10. Радыгин А. Институциональные компоненты экономического роста / А. Радыгин, Р. Энтов // Вопросы экономики. – 2005. – № 11. – С. 14–38.
11. Институты: от заимствования к выращиванию (опыт российских реформ и возможность культивирования институциональных изменений) / [Я. Кузьминов, В. Радаев, А. Яковлев, Е. Ясин] // Вопросы экономики. – 2005. – № 5. – С. 5–27.
12. Mill J. S. Principles of Political Economy / J. S. Mill. – Book II. Ed. by. w. Ashbg. – New York : A.M. Keller Rebishers, 1998. – 571 p.
13. Дмитриев М. Перспективы экономических реформ в России / М. Дмитриев // Вопросы экономики. – 2005. – № 11. – С. 4–13.
14. Либман А. Направления и перспективы развития политико-экономических исследований / А. Либман // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 27–45.
15. Яцюта В. П. Удосконалення фінансової політики / В. П. Яцюта // Фінанси України. – 2001. – № 8. – С. 60–67.
16. Захарін А. В. Удосконалення механізму податкового регулювання сталого економічного розвитку / А. В. Захарін // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 92–100.
17. Шевчук В. О. Уніфікація податкових систем країн Європейського Союзу як критерії поглиблення інтеграції / В. О. Шевчук, Р. Ю. Римарська // Фінанси України. – 2007. – № 12. – С. 49–59.
18. Богиня Д. Актуальні питання формування прибуткової частини бюджету / Д. Богиня, Г. Волинський // Економіка, Фінанси, Право. – 2001. – № 12. – С. 3–8.

УДК 637.37:334.012.64

Джелялова Н. Б., Аблязова С. А.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Проаналізоване чинне законодавство щодо складання звітності суб'єктами малого підприємництва (СМП) та викладена методика заповнення Фінансового звіту СМП у вигляді таблиці.

Ключові слова: суб'єкти малого підприємництва (СМП), фінансова звітність, баланс, звіт про фінансові результати.

Проаналізовано действующее законодательство относительно составления отчетности субъектами малого предпринимательства (СМП) и раскрыта методика заполнения Финансового отчета СМП в виде таблицы.

Ключевые слова: субъекты малого предпринимательства (СМП), финансовая отчетность, баланс, отчет о финансовых результатах.

The current legislation in relation to the stowage of accounting by small business entities (SBE) are analyzed and the expounded fillings methodology o of the SBE Financial statement as a table.

Key words: small business entities (SBE), financial reporting, balance, report on financial results.

Постановка проблеми. Подальше поглиблення участі України в європейських та світових інтеграційних процесах вимагає гармонізації законодавчої бази щодо нормативного регулювання фінансового обліку з принципами й положеннями, прийнятими в міжнародній практиці. У багатьох країнах світу застосовують спеціальний порядок обліку та складання звітності для підприємств малого бізнесу, які адаптовані тією чи іншою мірою до їх потреб. При цьому важливішими питаннями постають, як питання визначення обсягу інформації, що має надаватися користувачам, так і питання забезпечення якості такої інформації. В умовах відсутності міжнародних стандартів обліку на малих підприємствах, вивчення проблем, які виникають при застосуванні національного стандарту, прийнятому в Україні, є цікавим науковим завданням, що має вагоме практичне значення. Минулого року відбулися суттєві зміни у законодавчій базі України щодо методики складання фінансової звітності СМП.

Аналіз літератури. Питанням складання звітності малими підприємствами присвячені роботи К. Дигало [1], якій розглядає перелік форм та строки подання фінансової звітності СМП; Н. Харченко [2], котрий пропонує авторську методику заповнення статей фінансової звітності; В. Лень, В. Гливенко [3], які порівнюють організацію і методику складання фінансової звітності малих та інших підприємств та інших. Аналіз наукових статей свідчить про необхідність детального вивчення нових організаційно-методичних аспектів складання фінансової звітності СМП.

Метою статті є дослідження методики заповнення фінансової звітності СМП, а також визначення впливу на неї змін, що відбулися внаслідок прийняття Податкового кодексу України від 02.12.10 р. № 2755-VI (із змінами, внесеніми Законом України від 20.09.2011 р. № 3741-VI) [4] та Наказу Мінфіну «Про внесення змін до П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства» від 24.01.2011 р. № 25 [5].

Виклад основного матеріалу. Суб'єкти малого підприємства (СМП) – юридичні особи, які визнані такими відповідно до законодавства (п. 2 розд. I П(С)БО 25).

Згідно Закону України «Про державну підтримку малого підприємства» від 19.10.2000 р. № 2063-III [6] до СМП відносяться такі юридичні

особи, що відповідають наступним критеріям: середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб; обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн. грн.

На момент написання статті розглядається Законопроект «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 14.02.2012 р. [7] суб'єктами малого підприємства є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну десяти мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну десяти мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Обов'язок складання фінансової звітності всіма підприємствами передбачений ст. 11 Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.99 р. № 996-XIV [8], а основні принципи її складання викладені в П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений Наказом Мінфіну від 31.03.1999 р. № 87 [9].

Фінансова звітність складається всіма СМП та представляється наступним користувачам згідно ст. 14 Закону № 996: органам управління підприємства; трудовим колективам підприємства (за вимогою); власникам (засновникам) СМП; органам виконавчої влади та інші користувачі відповідно до законодавства.

Метою складання фінансової звітності СМП є надання повної, правдивої, неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності, рух грошових потоків підприємства користувачам для ухвалення правильних рішень. Інформація, яка приведена у фінансовій звітності, базується виключно на даних бухгалтерського обліку і повинна бути тотожна даним аналі-

тичного та синтетичного обліку. Фінансова звітність має бути підписана керівником і головним бухгалтером СМП.

Фінансова звітність суб'єкта малого підприємства у відповідності с п. 1 П(С) БО 25 складається в тисячах гривень з одним десятковим знаком. Перед складанням річної фінансової звітності на підприємстві має бути проведена інвентаризація активів та зобов'язань. Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного року в складі балансу та звіту про фінансові результати.

Згідно п. 3 ст. 11 Закону № 996 [8] визначено, що для суб'єктів малого підприємства і представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності національними положеннями (стандартами) встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати.

Згідно п. 7 ст. 11 цього ж закону «юридичні особи, що відповідають критеріям, визначеним пунктом 154.6 статті 154 Податкового кодексу України [5], зобов'язані складати та подавати до відповідних органів фінансову звітність, передбачену для суб'єктів малого підприємства, один раз на рік. Зміст та форми скороченої фінансової звітності для суб'єктів малого підприємства були встановлені П(С)БО 25.

З 01.04.2011 р. є чинним Наказ Мінфіну від 24.01.2011 р. № 25 «Про внесення змін до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства» [6].

Це Положення (стандарт) установлює зміст і оновлену форму Фінансового звіту суб'єкта малого підприємства у складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м) та порядок заповнення його статей, а також зміст і форму Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємства у складі Балансу (форма № 1-мс) і Звіту про фінансові ре-

зультати (форма № 2-мс) та порядок заповнення його статей.

Норми цього Положення (стандарту) застосовуються для наступних СМП: суб'єктів малого підприємства – юридичних осіб, крім довірчих товариств, страхових компаній, банків, ломбардів, інших фінансово-кредитних та небанківських фінансових установ, СПД, які здійснюють обмін інвалюти, є виробниками та імпортерами підакцизних товарів, а також СПД, у статутному фонді яких частка вкладів, що належить юридичним особам-засновникам та учасникам цих суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємства, перевищує 25%; представництв іноземних господарських суб'єктів – установ або осіб, яка представляє інтереси іноземного суб'єкта господарської діяльності в Україні і має на це належним чином оформлені відповідні повноваження (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16.04.91 р.).

Спрощений фінансовий звіт СМП складають: суб'єкти малого підприємства – юридичні особи, що відповідають критеріям, визначеним п. 154.6 ст. 154 р. III Податкового кодексу, та мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат; платники єдиного податку, які відповідають критеріям пп. 4 п. 291.4 ПКУ (юридичні особи – «платники єдиного податку» 4 групи) – згідно змін, які унесені до П(С)БО 25 Наказом Мінфіну України № 1591 від 09.12.2011 р.

У балансі СМП відображаються активи, зобов'язання та власний капітал. Підсумок активів балансу повинен дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу. Фінансова звітність СМП складається на підставі використання як загального плану рахунків, так і спрощеного.

Методику складання Фінансового звіту суб'єкта малого підприємства (ф. № 1-м та ф. № 2-м) на підставі використання загального плану рахунків розглянемо в табл. 1.

Таблиця 1.

Зміст основних статей Балансу (форми № 1-м).

Актив	Код рядка	Методика формування показника
I. Необоротні активи		
Незавершені капітальні інвестиції	020	Д ^т рахунку 15
Основні засоби:		
залишкова вартість	030	(ряд. 31 – ряд. 32) + Д ^т рахунку 10 (інвестиційна нерухомість, що обліковується за справедливою вартістю)
первісна вартість	031	Д ^т рахунків 10, 11, 12 – Д ^т рахунку 10
Знос	032	К ^т рахунку 13
Довгострокові біологічні активи:		
Справедлива (залишкова) вартість	035	Д ^т рахунку 16 + (ряд. 036 – ряд. 037)
первісна вартість	036	Д ^т рахунку 16
накопичена амортизація	037	К ^т рахунку 13

Довгострокові фінансові інвестиції	040	Д ^Г рахунку 14
Інші необоротні активи	070	Д ^Г рахунків 18, 19 При переході підприємств на застосування цього П(с) БО 25 до цієї статті на початок звітнього року також включаються дані, наведені у статті «Відстрочені податкові активи» (рядок 060) Балансу (форма № 1) на кінець попереднього року
Усього за розділом I	080	ряд. 020 + ряд. 030 + ряд. 035 + ряд. 040 + ряд. 070
II. Оборотні активи		
Виробничі запаси	100	Д ^Г рахунків 20, 22, 23, 25
Поточні біологічні активи	110	Д ^Г рахунку 21
Готова продукція	130	Д ^Г рахунків 26, 27, 28 (крім необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу)
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		
чиста реалізаційна вартість	160	ряд. 161 – ряд. 162
первісна вартість	161	Д ^Г рахунків 34, 36
резерв сумнівних боргів	162	К ^Г рахунку 38
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	170	Д ^Г рахунків 37, 64, 65
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	Д ^Г рахунків 37, 66, 63, 68 та Д-т рахунку 65
Поточні фінансові інвестиції	220	Д ^Г рахунку 35
Грошові кошти та їх еквіваленти:		
в національній валюті	230	Д ^Г рахунків 30, 31, 33, 35 (національній валюті)
у тому числі в касі	231	Д ^Г рахунку 30
в іноземній валюті	240	Д ^Г рахунків 30, 31, 33, 35 (іноземній валюті)
Інші оборотні активи	250	Д ^Г рахунків 33, 64
Усього за розділом II	260	ряд. 100 + ряд. 110 + ряд. 130 + ряд. 160 + ряд. 170 + ряд. 210+ ряд. 220 + ряд. 230 + ряд. 240 + ряд. 250
III. Витрати майбутніх періодів	270	Д ^Г рахунку 39
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275	Д ^Г рахунку 28
Баланс	280	ряд. 080 + ряд. 260 + ряд. 270 + ряд. 275
Пасив	Код рядка	
I. Власний капітал		
Статутний капітал	300	К ^Г рахунку 40
Додатковий капітал	320	К ^Г рахунків 41, 42
Резервний капітал	340	К ^Г рахунку 43
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	К ^Г рахунку 44 або Д ^Г рахунку 44 У першому місяці року переходу на застосування цього П(с)БО сальдо рахунків 17 «Відстрочені податкові активи» і 54 «Відстрочені податкові зобов'язання» підлягає згортанню взаємною кореспонденцією цих рахунків із відображенням різниці на рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»
Неоплачений капітал	360	Д ^Г рахунків 45, 46
Усього за розділом I	380	ряд. 300 + ряд. 320 + ряд. 340 +/- ряд. 350 – ряд. 360
II. Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	430	К ^Г рахунків 47, 48
III. Довгострокові зобов'язання	480	К ^Г рахунків 50, 51, 52, 53, 55
IV. Поточні зобов'язання		
Короткострокові кредити банків	500	К ^Г рахунку 60, рахунку 68 (у частині нарахованих процентів), 31 (овердрафт)
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	К ^Г рахунку 61
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	К ^Г рахунків 62, 63
Поточні зобов'язання за розрахунками:	550	К ^Г рахунків 64
з бюджетом	570	К ^Г рахунку 65
зі страхування	580	К ^Г рахунку 66
з оплати праці*	605	К ^Г рахунку 68

Інші поточні зобов'язання	610	К ^т рахунків 67, 68 37, 64
Усього за розділом IV	620	ряд. 500 + ряд. 510 + ряд. 530 + ряд. 550 + ряд. 570 + ряд. 580 + ряд. 605 + ряд. 610
V. Доходи майбутніх періодів	630	К ^т рахунків 69
Баланс	640	ряд. 380 + ряд. 430 + ряд. 480 + ряд. 620 + ряд. 630

Примітка: з рядка 580 графа 4 «Прострочені зобов'язання з оплати праці (665)» – К^т субрахунків 661, 662 у частині простроченої заборгованості.

На відміну від Балансу (форми № 1-м), котрий розділений на актив і пасив, які показують, чим володіє СМП і за рахунок чого, то Звіт про фінансові результати (форма № 2-м) розділений на дохідну і видаткову частину та виділяє окре-

мим рядком безпосередньо фінансовий результат діяльності СМП (прибуток або збиток).

Розглянемо методику складання Звіту про фінансові результати СМП в табл. 2.

Таблиця 2.

Методика складання Звіту про фінансові результати (ф. № 2-м).

Стаття	Код рядка	Методика формування показника
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	Кредитовий оборот рахунку 70
Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020	Д ^т рахунку 70 з К ^т рахунків 64, 65 Д ^т рахунку 79 – К ^т рахунку 70
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	030	ряд. 010 – ряд. 020
Інші операційні доходи	040	Д ^т рахунку 71 – К ^т рахунку 79
Інші доходи	050	Д ^т рахунків 72, 73, 74, 75 – К ^т рахунку 79
Разом чисті доходи	070	ряд. 030 + ряд. 040 + ряд. 050
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	080	Д ^т рахунку 79 – К ^т рахунків 90
Інші операційні витрати	090	Д ^т рахунку 79 – К ^т рахунків 92, 93, 94
у тому числі:	091	Д ^т рахунку 92 – К ^т рахунку 64
	092	
Інші витрати	100	Д ^т рахунку 79 – К ^т рахунків 95, 96, 97, 99
Разом витрати	120	ряд. 080 + ряд. 090 + ряд. 100
Фінансовий результат до оподаткування	130	ряд. 070 – ряд. 120
Податок на прибуток	140	Д ^т рахунку 98 – К ^т рахунку 64
Чистий прибуток (збиток)	150	ряд. 130 – ряд. 140
Забезпечення матеріального заохочення	160	Кредитовий оборот по рахунку 47
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції та дохід від зміни вартості поточних біологічних активів	201	Кредитовий оборот рахунку 71
Витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції та витрати від зміни вартості поточних біологічних активів	202	Дебетовий оборот рахунку 94

Висновки. Реформування бухгалтерського обліку та фінансової звітності СМП, яка б не суперечила Міжнародним стандартам фінансової звітності з урахуванням законодавчих норм ЄС, є одним із пріоритетних напрямів інтеграційного процесу. Це зумовлює необхідність удосконалення законодавчої бази України.

У зв'язку з прийняттям Податкового кодексу та відміни певних законодавчих актів потрібне вдосконалення спрощеної форми фінансової звітності СМП за такими напрямками:

- деталізація окремих статей Балансу (форми № 1-м) шляхом введення елементів аналітичного обліку;
- удосконалення методики формування та відображення фінансових результатів діяльності підприємства;

- більш детально вивчення методики складання Спрощеного фінансового звіту і аналізу його практичного застосування СМП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дигало К. «Звіт для маленьких» [Електронний ресурс] / К. Дигало. – Режим доступу : <http://buhportal.com.ua/show/3cid01668.html>.
2. Харченко Н. Фінансова звітність СМП: складаємо по-новому / Н. Харченко // Баланс. – 2011. – № 5. – С. 24–28.
3. Звітність підприємств : підручник / [В. С. Лень, В. В. Гливінко, М. П. Бочок, Л. П. Іванов]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 365 с.
4. Податковий кодекс України від 02.12.10 р. № 2755-VI (із змінами, внесеними Законом України від 20 вересня 2011 року N 3741-VI) [Електро-

- нный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/податковий%20кодекс>.
5. Наказ Мінфіну від 24.01.2011 р. № 25 «Про внесення змін до П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», що набув чинності з 01.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0189-11>.
  6. Законопроект «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 14.02.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41229.
  7. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>.
  8. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.99 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
  9. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений Наказом Мінфіну від 31.03.1999 р. № 87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>.

УДК 657

Каджаметова Т. Н.

УЧЕТНАЯ ПОЛИТИКА ПРЕДПРИЯТИЯ В ЧАСТИ АМОРТИЗАЦИИ НЕОБОРОТНЫХ АКТИВОВ

У статті обґрунтована важливість правильного вибору порядку й методів нарахування амортизації необоротних активів у податковому та фінансовому обліку.

Ключові слова: облікова політика, необоротні активи, амортизація.

В статье обоснована важность правильного выбора порядка и методов начисления амортизации необоротных активов в налоговом и финансовом учете.

Ключевые слова: учетная политика, необоротные активы, амортизация.

In the article importance of correct choice of order and methods of extra charge depreciation of inconvertible assets in the fiscal and financial accounting is grounded.

Key words: the registration policy, inconvertible assets, depreciation.

Постановка проблеми. В условиях рыночных отношений величина амортизационных отчислений оказывает существенное влияние на экономику предприятия. С одной стороны, слишком высокая доля отчислений увеличивает величину издержек производства, а, следовательно, снижает конкурентоспособность продукции, уменьшает объем получаемой прибыли и поэтому сокращает диапазон возможностей предприятия по его экономическому уровню развития. С другой стороны, заниженная доля отчислений удлиняет срок оборачиваемости вложений в приобретение основных средств, а это ведет к их старению и, как следствие, снижению конкурентоспособности, потере своих позиций на рынке.

С вступлением в силу Налогового кодекса Украины порядок начисления амортизации необоротных активов в налоговом и финансовом учете стал особенно актуальным и сложным [1].

Анализ литературы. Методы начисления амортизации нашли отражение в трудах Л. А. Колосовой [2], А. Малышкина [3], П. Хомина [4].

Целью работы является обоснование важности правильного выбора порядка и методов начисления амортизации необоротных активов в налоговом и финансовом учете, как элемента

учетной политики и основополагающего звена производственно-хозяйственной деятельности предприятия.

Изложение основного материала. Новый порядок налогового учета основных средств, установленный налоговым кодексом, отличается от применяемого ранее. В настоящее время налоговый учет максимально приближен к бухгалтерскому учету основных средств. Определение термина «основные средства» в п.п. 14.1.138 Налогового кодекса представляет собой некий синтез определений, принятых в налоговом кодексе и п. 4 П(С)БУ 7.

Согласно Налоговому кодексу, основными средствами называются материальные активы, которые предназначены для использования в собственной хозяйственной деятельности, стоимость которых превышает 2500 грн. и постепенно уменьшается в связи с физическим или моральным износом и ожидаемый срок полезного использования (эксплуатации) которых с даты ввода в эксплуатацию составляет более одного года (или операционного цикла, если он длиннее года).

Согласно П(С)БУ 7 «Основные средства», основные средства – это материальные активы, которые предприятие удерживает с целью ис-

пользования их в процессе производства или поставки товаров, предоставления услуг, сдачи в аренду другим лицам или для осуществления административных и социально-культурных функций, ожидаемый срок полезного использования (эксплуатации) которых больше одного года (или операционного цикла, если он больше года). Кроме того, п. 145.1 Налогового кодекса предусмотрено деление основных средств и прочих необоротных материальных активов, как и в бухучете, на 16 групп вместо 4 существовавших ранее. Согласно ПСБУ 7 «Основные средства», метод начисления амортизации предприятие выбирает самостоятельно с учетом ожидаемого способа получения экономических выгод от его использования [5].

Предприятия вправе применять наравне с методами начисления амортизации, предусмотренные в финансовом учете, и методы начисления амортизации основных средств, предусмотренные налоговым законодательством.

До 01.04.2011 г. использование в бухгалтерском учете налогового метода начисления амортизации заключалось в расчете месячной суммы амортизации путем применения к остаточной стоимости каждого конкретного объекта основных средств квартальной нормы амортизации, установленной налоговым законодательством, деленной на 3. Налоговый метод могли использовать лишь предприятия – плательщики налога на прибыль и только по отношению к производственным основным средствам. Для непроизводственных и бесплатно полученных основных средств налоговый метод начисления амортизации использовать нельзя.

После 01.04.2011 г., с вступлением в силу Налогового кодекса Украины, начисление амортизации в целях налогообложения осуществляется предприятием по следующим пяти методам: прямолинейному; методу уменьшения остаточной стоимости; ускоренного уменьшения остаточной стоимости; кумулятивному; производственному.

Выбранный метод начисления амортизации утверждается приказом об учетной политике для составления финансовой отчетности. Метод ускоренного уменьшения остаточной стоимости Налоговый кодекс разрешает применять лишь при начислении амортизации машин и оборудования и транспортных средств. Прямолинейный и производственный методы могут использоваться для прочих основных средств, временных (нетитульных) сооружений, инвентарной тары и предметов проката.

Вместе с тем П(С)БУ 7 «Основные средства» не предусматривает никаких ограничений в использовании методов начисления амортиза-

ции для объектов основных средств. Сумма начисленной амортизации основных средств в бухгалтерском учете в большинстве случаев не будет совпадать с налоговой амортизацией, даже при применении норм и методов начисления амортизации, предусмотренных налоговым законодательством.

Приведем некоторые отличия в суммах начисленной амортизации в налоговом и бухгалтерском учете:

- в налоговом учете на безвозмездно полученные основные средства амортизация не начисляется, а в бухгалтерском – начисляется;
- в бухгалтерском учете начисляется амортизация на все основные средства, в налоговом учете – на непроизводственные основные фонды не начисляется;
- в налоговом учете при капитальном ремонте, реконструкции, модернизации, консервации амортизация основных средств группы 2 и 3 продолжает начисляться, а в бухгалтерском – начисление амортизации приостанавливается;
- в бухгалтерском учете на ликвидированные основные средства амортизация не начисляется, в отличие от налогового учета, и др.

В случае, когда предприятие применяло в бухгалтерском учете налоговый метод начисления амортизации до принятия Налогового кодекса Украины, и продолжает его применять, то это не расценивается как изменение метода амортизации, а, следовательно, в приказ об учетной политике изменения не вносятся. В данном случае целесообразно принять налоговый метод начисления амортизации для целей составления финансовой отчетности и принять его как налоговый метод начисления амортизации объектов основных средств в бухгалтерском учете.

При признании объекта основным средством должна учитываться его первоначальная стоимость, а амортизировать необходимо остаточную стоимость. Согласно такому подходу объект и дальше будет амортизироваться с постепенным отнесением сумм амортизации на расходы до достижения его стоимости нулевого значения.

Критерием отнесения предметов не к основным средствам, а к малоценным необоротным материальным активам является стоимостная граница, которую предприятие устанавливает самостоятельно в приказе об учетной политике. В соответствии с п.п. 8.2.1 Закона о налоге на прибыль [6] в налоговом учете материальный актив, срок службы которого превышает 365 дней, а стоимость выше стоимостной границы, следует классифицировать как запасы. Расходы на приобретение малоценных необоротных ма-

териальных активов в общем порядке относились в состав валовых расходов и учитывались в целях применения п. 5.9 этого Закона.

По аналогии с бухгалтерским учетом амортизация малоценных необоротных материальных активов и библиотечных фондов в налоговом учете может начисляться по решению плательщика налога в первом месяце использования объекта в размере 50% его амортизируемой стоимости и остальные 50% амортизируемой стоимости в месяце их списания с баланса вследствие несоответствия критериям признания активом (метод – «50% на 50%») или в первом месяце использования объекта в размере 100% его стоимости (метод – «100%»).

Очевидно, что при использовании метода «50% на 50%» на конец отчетного периода будет списана только половина стоимости актива, которая включается в валовые расходы. Поэтому самым оптимальным в данном случае считается вариант, при котором в бухгалтерском учете списывались все 100% стоимости малоценных необоротных материальных активов сразу в момент передачи его в эксплуатацию.

Для объектов основных средств, отнесенных П(С)БУ 32 «Инвестиционная недвижимость» [7] к инвестиционной недвижимости, предусмотрен особый порядок бухгалтерского учета. Стоимость объекта инвестиционной недвижимости в бухгалтерском учете значительно отличается от его балансовой стоимости в налоговом учете. Связано это с тем, что инвестиционная недвижимость (кроме земельных участков) в бухгалтерском учете учитывается в группе 1, а в налоговом учете с 01.04.2011 г. – в группе 3. На те объекты инвестиционной недвижимости, которые оценены по справедливой стоимости, амортизация в бухучете не начисляется.

Следует отметить, что на активы, удерживаемые для продажи, амортизация не начисляется. Тем не менее, вывод таких активов из необоротных в налоговом учете никаких последствий не имеет, и начисление амортизации на них должно было осуществляться в общем порядке и далее. Начислению амортизации для целей налогового учета с 01.04.2011 г. должно предшествовать получение данных инвентаризации основных средств, прочих необоротных и нематериальных активов. Инвентаризация должна быть проведена в обязательном порядке по состоянию на 01.04.2011 г. в соответствии с нормами Инструкции по инвентаризации основных средств, нематериальных активов, товарно-материальных ценностей, денежных средств, документов и расчетов [8].

Если по результатам инвентаризации, проведенной на 01.04.2011 г., общая стоимость ос-

новных средств, определенная по данным бухгалтерского учета, меньше общей стоимости основных фондов по данным налогового учета, то на возникшую разницу создается отдельный объект, который подлежит амортизации в налоговом учете прямолинейным методом в течение трех лет. В бухгалтерском учете отдельный объект основных средств на такую разницу не создается и соответственно не амортизируется. В противном случае в качестве амортизируемой в налоговом учете стоимости принимается остаточная стоимость основных средств, сформированная в бухгалтерском учете на 01.04.2011 г.

Налоговый кодекс не оговаривает специальных правил инвентаризации инвестиционной недвижимости и необоротных активов, удерживаемых для продажи. В инвентаризационную опись основных средств и прочих необоротных активов такие активы не включаются, вместе с тем остаточная стоимость по данным налогового учета превысит остаточную стоимость по данным бухгалтерского учета, что позволит необоротным активам, удерживаемым для продажи, амортизироваться в течение 3 лет в составе временной налоговой разницы.

Амортизируются с 01.04.11 г. в течение 3 лет в составе временной налоговой разницы также и долгосрочные биологические активы, которые ранее в налоговом учете признавались основными фондами (в частности, племенной скот), а сейчас в бухгалтерском учете не относятся к основным средствам.

Малоценные необоротные материальные активы включаются в инвентаризационную опись по остаточной стоимости, которая будет отнесена на расходы в момент списания актива по правилам п.п. 145.1.6 Налогового кодекса Украины. Если же предприятие списало все 100% стоимости малоценных необоротных материальных активов, то валовые расходы также увеличиваются на полную сумму. Значит, такие малоценные необоротные материальные активы проходят не инвентаризируются.

Метод амортизации может быть пересмотрен при изменении ожидаемого способа получения экономических выгод от использования объекта основных средств. В таком случае начисление амортизации по новому методу начинается с месяца, следующего за месяцем принятия решения об изменении метода амортизации. При этом смена метода амортизации объекта основных средств должна найти отражение в учетной политике предприятия.

Изменение метода амортизации считается изменением учетной оценки. А это означает, что осуществлять пересчет суммы амортизации с момента ввода объекта основных средств в экс-

плуатацию, корректировать сальдо нераспределенной прибыли (непокрытого убытка) на начало отчетного года и подавать сравнительную информацию за предыдущие отчетные периоды нет необходимости.

Мнения специалистов относительно того, чем принято считать изменение метода амортизации или сроков ее начисления – пересмотром или изменением учетной оценки, неоднозначны. И международные, и отечественные стандарты бухгалтерского учета предусматривают, что если невозможно отличить изменение учетной политики от изменения учетных оценок, считается, что происходит изменение учетных оценок.

Независимо от того, будет предприятие продолжать применять в бухгалтерском учете налоговый метод начисления амортизации основных средств или будет использовать другой, это не потребует корректировки сальдо нераспределенной прибыли на начало отчетного года. Но воспользоваться налоговым методом амортизации смогут только плательщики налога на прибыль и только в отношении производственных основных средств [6].

Вывод. Учетную политику предприятия можно рассматривать в качестве одного из инструментов управления организацией. Поэтому при выборе порядка и методов начисления амортизации необоротных активов в налоговом и финансовом учете необходимо стремиться, прежде всего, к разработке новых способов ведения бухгалтерского учета с целью минимизации налоговых отчислений и предотвращению отрицательных результатов хозяйственной деятельности предприятия и выявлению внутрихозяйственных резервов его финансовой устойчивости.

ЛИТЕРАТУРА

1. Налоговый кодекс Украины. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nibu.factor.ua/info/NKU_rozd/.
2. Колосова Л. А. Амортизация основных средств для целей налогового учета с 01.04.2011 г. [Электронный ресурс] / Л. А. Колосова. – Режим доступа : <http://www.pro-u4ot.info/index.php?section/>.
3. Малышкин А. Амортизация: расчет в бухгалтерском и налоговом учете. Нет ничего общего / А. Малышкин // Дебет-кредит. – 2000 – № 36. – С. 6–11.
4. Хомин П. Отличия финансового и налогового учета основных средств как следствие несогласованности отчетности / П. Хомин // Бухгалтерский учет и аудит. – 2003 – № 9. – С. 24–31.
5. Положение (стандарт) бухгалтерского учета 7 «Основные средства», утвержденное приказом Министерства финансов Украины от 20.10.99 г. № 246 // П(С)БУ: нормативное обеспечение : сб. систематического законодательства. – К., 2010 – С. 43–59.
6. Закон Украины «О налогообложении прибыли предприятий» в редакции от 22.05.1997 г. №283/97-ВР от 23.09.99 г. №1105-XIV (с изменениями и дополнениями) // Налог на прибыль: нормативное обеспечение : сб. систематического законодательства. – К., 2010. – С. 42–70.
7. Положение (стандарт) бухгалтерского учета 32 «Инвестиционная недвижимость», утвержденное приказом Министерства финансов Украины от 2 июля 2007 года № 779 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rada.gove.ua>.
8. Инструкция по инвентаризации основных средств, нематериальных активов, товарно-материальных ценностей, денежных средств и документов и расчетов, утвержденная Приказом Министерства финансов Украины от 11.08.94 г. № 69 // Все о бухгалтерском учете. – 2010. – № 18(4 января). – С. 12–25.

УДК 657:336.71

Керимов А. Т.

ВНЕШНИЙ КОНКУРЕНТНЫЙ БЕНЧМАРКИНГ В УПРАВЛЕНЧЕСКОМ УЧЕТЕ БАНКА

На основі дослідження теоретико-методологічних основ бенчмаркінгу розроблено науково-методичний підхід щодо застосування зовнішнього конкурентного бенчмаркінгу в управлінському обліку банку.

Ключові слова: управлінський облік, бенчмаркінг, зовнішній, банк.

На основе исследования теоретико-методологических основ бенчмаркинга разработан научно-методический подход по применению внешнего конкурентного бенчмаркинга в управленческом учете банка.

Ключевые слова: управленческий учет, бенчмаркинг, внешний, банк.

Scientific and methodical approach to the external competitive benchmarking application in the bank management accounting based on the benchmarking theoretical and methodological fundamentals study is developed.

Key words: management accounting, benchmarking, internal, bank.

Постановка проблемы. В условиях усиления межбанковской конкуренции для банков возникает необходимость постоянного улучшения предлагаемых клиентам продуктов и услуг. При этом важную роль в обеспечении конкурентоспособности банка играет совершенство его бизнес-процессов, а ниши на рынке банковских услуг всегда перераспределяются в пользу наиболее прогрессивных с точки зрения технологий управления и сбыта банков. В таких условиях банковский рынок можно разделить на лидеров и аутсайдеров. Последние стремятся улучшить свое положение, а чем им может помочь бенчмаркинг, позволяющий перенимать лучший опыт, достигая более высоких результатов деятельности.

Анализ литературных источников позволяет выделить ряд работ, связанных с раскрытием теоретико-методической основы бенчмаркинга [1–10]; исследования, в которых показана связь бенчмаркинга и реинжиниринга бизнес-процессов [11; 12]; работы, указывающие на возможности применения бенчмаркинга банками [13; 14]; работы, посвященные бенчмаркингу

бизнес-процессов банковских сетей [15], работы, в которых систематизированы исследования проблематики управленческого учета [17; 18].

Несмотря на научную и практическую значимость указанных работ, в них не рассматривается возможность применения моделей внешнего конкурентного бенчмаркинга в управленческом учете банка.

Цель работы – исследовать теоретико-методологические основы бенчмаркинга и разработать научно-методический подход по применению внешнего конкурентного бенчмаркинга в управленческом учете банка.

Изложение основного материала. Дарел К. Ригби [1, с. 16] отмечает, что бенчмаркинг направлен на то, чтобы найти примеры наилучшего осуществления деятельности и понять процессы и практики, которые к ним ведут.

Отметим, что, несмотря на общее представление о бенчмаркинге как о процессе заимствования чужих идей для внедрения на своем предприятии, среди авторов нет единого подхода к определению сущности (табл. 1), видов (типов) и основных этапов проведения бенчмаркинга.

Таблица 1.

Некоторые определения понятия «Бенчмаркинг».*

№ п/п	Определение	Источник
1	Бенчмаркинг – поиск лучших практик, ведущих к наилучшему функционированию	Роберт Кэмп [5, с. 34]
2	Бенчмаркинг – это непрерывный процесс, открывающий, изучающий и оценивающий все лучшее в других организациях с целью использования полученных знаний в работе своей организации	Х. Дж. Харингтон [2, с. 35]
3	Бенчмаркинг позволят предприятиям совершенствоваться, взаимодействуя с другими игроками рынка, выявляя инструменты превосходства, целенаправленно внедряя их в свою деятельность и лучше используя потенциал роста	Г. В. Клейменова и З. Г. Сипливая [3, с. 68]
4	Бенчмаркинг подход дает возможность позаимствовать лучший опыт других компаний, избегая «изобретения колеса»	О. В. Дубовик [4, с. 205]
5	Бенчмаркинг как мощный инструмент, с помощью которого организация может проводить сравнительный анализ продуктов, оборудования, персонала и процессов. Он позволяет организации осознать необходимость отрыва от старого образа действия и дает возможность понять, что только путем постоянных изменений к лучшему компания способна выжить	В. В. Стариков [5, с. 12],
6	Бенчмаркинг следует рассматривать в качестве подхода к исследованию действующей практики стратегического маркетингового управления	Л. В. Балабанова [6, с. 49]
7	Бенчмаркинг – сравнительный анализ эффективности предприятий на основе взаимосвязанных показателей, в качестве эталонных образцов (или точек отсчета) выступает соотношение затрат и выгод, учитываются также характерные особенности предприятий конкретной отрасли или средние показатели по отрасли	Д. А. Волошин [7, с. 74–78]
8	Бенчмаркинг – деятельность по долгосрочному обдумыванию стратегии предпринимательства, основывающейся на лучшем опыте партнеров и конкурентов на различных уровнях	Т. А. Бурцева [8, с. 26]
9	Бенчмаркинг – это один из приемов внутреннего аудита компании	П. В. Стрельников [9, с. 134–135]
10	Бенчмаркинг – это первоначальный этап, предпринимаемый фирмами, вовлеченными в реинжиниринг бизнес-процессов.	Т. Шринивас [12, с. 291]

*Составлено автором.

По нашему мнению, подход Х. Дж. Харрингтона [2, с. 35] к определению сущности бенчмаркинга наиболее точен. Автор [2, с. 51–55] выделяет пять типов процесса бенчмаркинга: внутренний бенчмаркинг; внешний конкурентный бенчмаркинг; внешний внутриотраслевой бенчмаркинг; внешний межотраслевой бенчмаркинг; комбинированный межотраслевой и внешний бенчмаркинг. Причем объекты бенчмаркинга принадлежат к одной из четырех категорий: бизнес-процессы, оборудование, производственные процессы, продукты и услуги [2, с. 112].

Роберт С. Кэмп [5, с. 14] предложил и обобщил десять шагов процесса проведения бенчмаркинга: выявление объектов; подбор партнеров по проведению бенчмаркинга; определение наиболее подходящего метода сбора информации и сбор данных; установление имеющихся отставаний компании от партнеров по выбранным показателям эффективности; установление желаемых уровней эффективности работы компании; доведение результатов бенчмаркинга до всех заинтересованных сторон и получение помощи в их применении на практике; установление конкретных целей и задач в области повышения эффективности функционирования компании; разработка планов мероприятий по их достижению и решению; проведение запланированных мероприятий и отслеживание их результатов; пересмотр ранее выбранных ориентиров для бенчмаркинга.

Близкую позицию занимает В. В. Ефимов [10, с. 50], выделяя девять этапов проведения типового проекта бенчмаркинга.

Возможности использования бенчмаркинга банками хорошо представлены в работе З. Псе-

уш [13, с. 39]: «бенчмаркинг помогает относительно быстро и с меньшими затратами совершенствовать бизнес-процессы, позволяет понять как работают лидеры рынка, и добиваться тех же или более высоких значений».

Вопросам банковского бенчмаркинга посвящена работа Т. Л. Пономаревой [14], которая рассмотрела вариант организации внутренней бенчмаркинг-системы для многофилиальных банков, поскольку они могут получить благодаря своей структуре и специфике оказываемых ими услуг наиболее полную и разнообразную информацию для последующего анализа и выявления наилучшего опыта и его применения.

Следует отметить, что Б. Фишер [11, с. 46–51] в своей работе показал, что бенчмаркинг наряду с оценкой деятельности выступают ключевыми элементами, которые существенны для реинжиниринга. При этом бенчмаркинг-техники идентифицируют эффективные бизнес-процессы, которые могут быть использованы как цель для улучшения неэффективных процессов, после чего фирмы приступают к реинжинирингу бизнес-процессов.

По нашему мнению, банковский бенчмаркинг – это с одной стороны, неотъемлемый элемент реинжиниринга бизнес-процессов в банках, поскольку он позволяет обозначить горизонты и направления для перепроектирования процессов; с другой стороны, самостоятельный процесс непрерывного улучшения деятельности банка на основе изучения и перенятия лучшего внутрибанковского и внебанковского бизнес-опыта, выступающий базой для разработки конкурентной политики и формирования новой информационной основы для принятия управленческих решений (рис. 1).

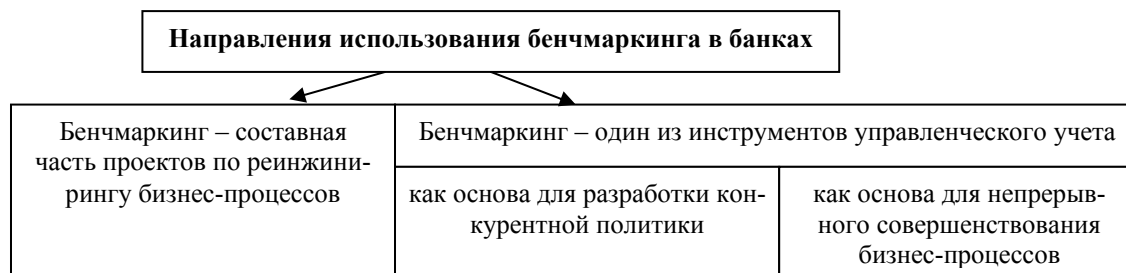
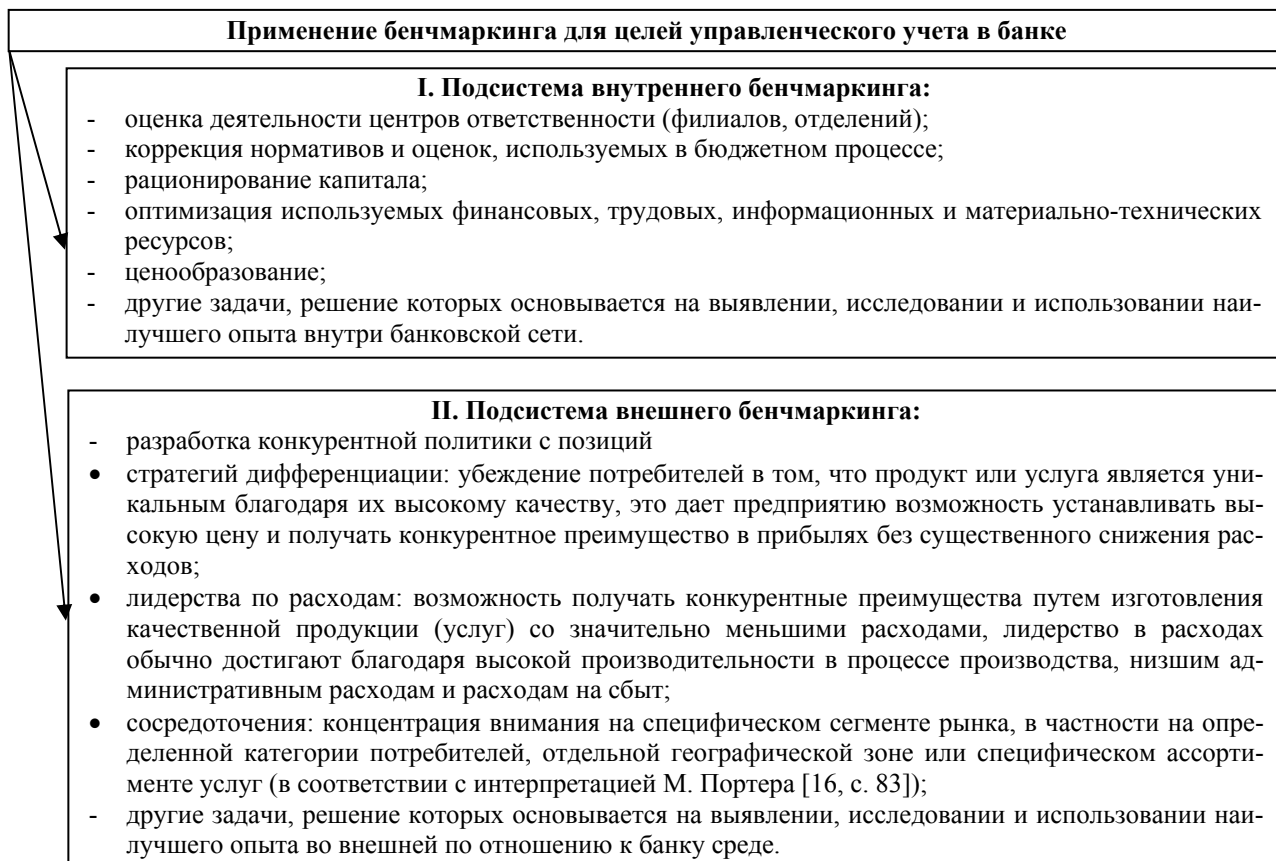

Рис. 1. Основные направления использования бенчмаркинга в банках (разработано автором).

При этом бенчмаркинг-деятельность, однажды начавшись, должна осуществляться непрерывно в течение всего периода деятельности банка. Причем процесс бенчмаркинга в банках должен состоять из двух стадий: организационной и операционной. На первой стадии топ-менеджмент банка формирует коллектив (команду) бенчмаркинга, определяет цель и задачи. Вторая стадия – операционная – это сово-

купность последовательных действий, связанных непосредственно с осуществлением бенчмаркинга как метода управления.

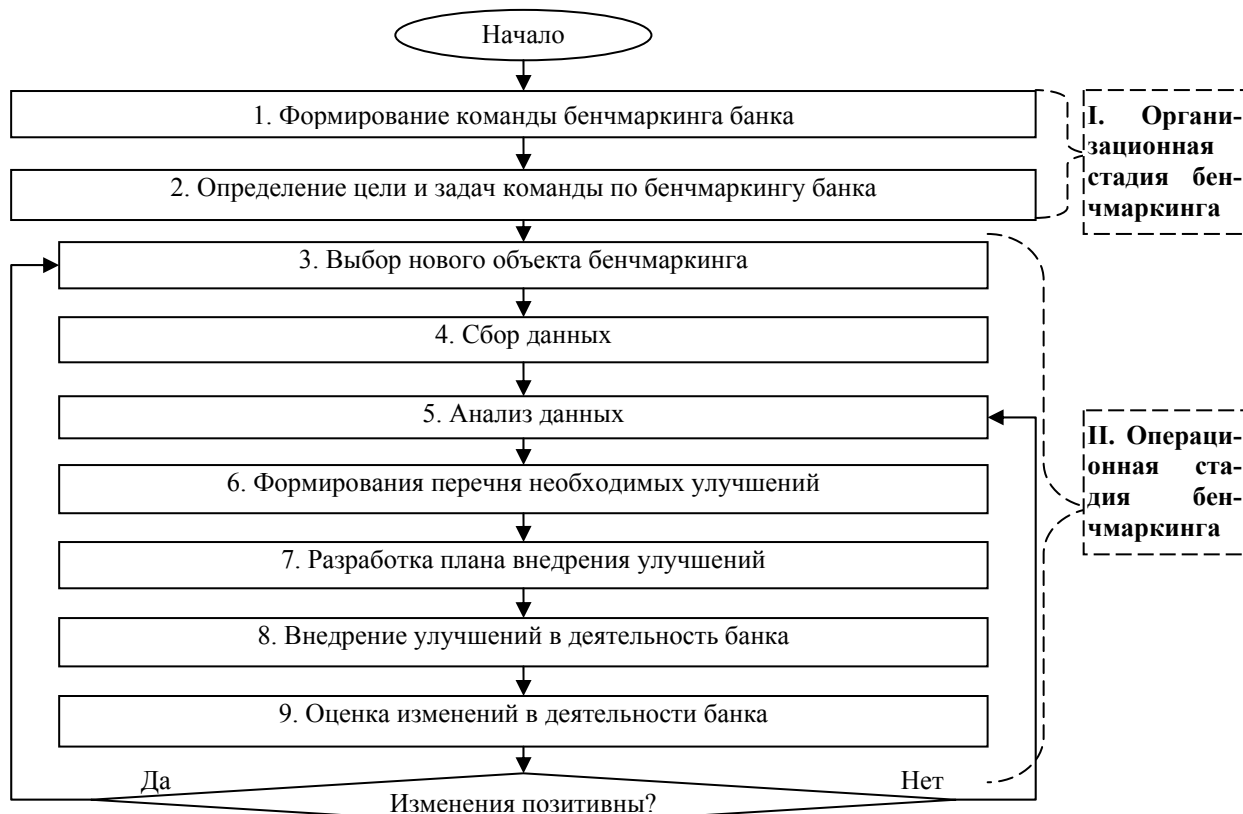
Аспекты использования бенчмаркинга в реинжиниринге бизнес-процессов банка представлены в работе [15]. Бенчмаркинг как инструмент управленческого учета может быть использован для решения ряда прикладных задач (рис. 2).

Рис. 2. Задачи банковского управленческого учета, для решения которых может использоваться бенчмаркинг (разработано автором).

Исследование различных теоретико-методологических подходов к сущности и содержанию бенчмаркинга, представленных в ра-

ботах [1–14], позволяет определить общую технологию бенчмаркинга банковских бизнес-процессов (рис. 3).

Рис. 3. Общая технология бенчмаркинга банковских бизнес-процессов (разработано автором).

Рассмотрим каждый из этапов бенчмаркинга.

На первом этапе происходит формирование команды бенчмаркинга. В состав команды должны войти представители таких подразделений банка:

- управление стратегическим развитием;
- служба маркетинга;
- информационно-аналитическая служба;
- бухгалтерия;
- финансовая служба;
- казначейство;
- служба безопасности;
- юридическая служба;
- внутренний аудит;
- служба банковских технологий;
- административно-хозяйственная служба.

Команда бенчмаркинга создается для функционирования на постоянной основе.

На втором этапе определяется цель и задачи команды бенчмаркинга. Представляется, что главной целью бенчмаркинговой команды является непрерывное содействие постоянному улучшению качества и увеличению стоимости банка. Под качеством, в соответствии с ДСТУ ISO 9000-2001 [19, с. 8], понимается степень, по которой совокупность собственных характеристик удовлетворяет требованиям.

Исходя из указанной цели, можно выделить три главные задачи для бенчмаркинговой команды: непрерывное исследование передового опыта как внутри, так и вне банка; разработка по результатам исследования планов мероприятий по внедрению передового опыта; анализ результатов внедрения и разработка соответствующих рекомендаций.

Третий этап – выбор нового объекта бенчмаркинга предполагает определение максимального полного перечня возможных объектов для бенчмаркинга либо уточнение этого перечня (во всех остальных случаях), при этом в качестве объектов должны выступать внешние и внутренние бизнес-процессы банка; ранжирование объектов по степени важности для улучшения качества и повышения стоимости банка; максимально полное описание объекта.

Предлагается такой алгоритм выбора новых объектов для бенчмаркинга бизнес-процессов (рис. 4).

Четвертый этап – сбор данных предполагает поиск, получение и подготовку для анализа информации из различных источников: внутренняя информация; внешняя опубликованная информация; информация бенчмаркингových баз данных; информация, полученная посредством опросных методов, наблюдения, эксперимента, моделирования; информация, полученная посредством конкурентной разведки.

Следующий этап бенчмаркинга – анализ данных, что означает необходимость решения двух задач: выявление эталонов по анализируемому объекту и определение причин их успеха и неудач в своей деятельности.

Внешний конкурентный бенчмаркинг требует идентификации эталонов среди конкурентов-банков. С этой целью можно использовать алгоритм, в основе которого лежит оценка эффективности банковской сети.

I. Идентификация близких по структуре сети банков посредством расчета показателя NN_k :

$$NN_k = \frac{B_k}{B_i},$$

где B_k – количество операционных подразделений банка k , $k = 1 \dots n$;

B_i – количество операционных подразделений банка-инициатора бенчмаркинга бизнес-процессов; n – общее количество банков в стране.

II. Определение показателя ($ChBPb_k$), который будет выступать характеристикой анализируемого бизнес-процесса в потенциальных банках – эталонах для всех $L_{\min} \leq NN_k \leq L_{\max}$, (где $L_{\min}$ и $L_{\max}$ – произвольные параметры, устанавливаемые в процессе бенчмаркинга, и показывающие насколько сильно могут отличаться структуры сетей сравниваемых банков):

$$ChBPb_k = EBC_k \times M_k \times NN_k,$$

где EBC_k – эффективность банковской сети k -того банка; M_k – поправочный коэффициент на масштаб деятельности k -того банка в рамках данного бизнес-процесса. При этом:

$$EBC_k = \frac{Дчп_k}{Дбс_k},$$

где $Дчп_k$ – доля чистой прибыли k -того банка в чистой прибыли банковской системы;

$Дбс_k$ – удельный вес k -того банка по количеству подразделений в общем количестве банковских подразделений страны:

$$M_k = \left(\frac{S_k^0}{\sum_{k=1}^n S_k^0} + \frac{S_k^1 - S_k^0}{\sum_{k=1}^n S_k^1 - \sum_{k=1}^n S_k^0} \right) \div 2,$$

где S_k^0 – это сальдо по статье баланса k -того банка, связанной с данным бизнес-процессом на начало анализируемого периода;

S_k^1 – это сальдо по статье баланса k -того банка, связанной с данным бизнес-процессом на конец анализируемого периода;

k – порядковый номер банка;

$k = 1 \dots n$, n – количество анализируемых банков.

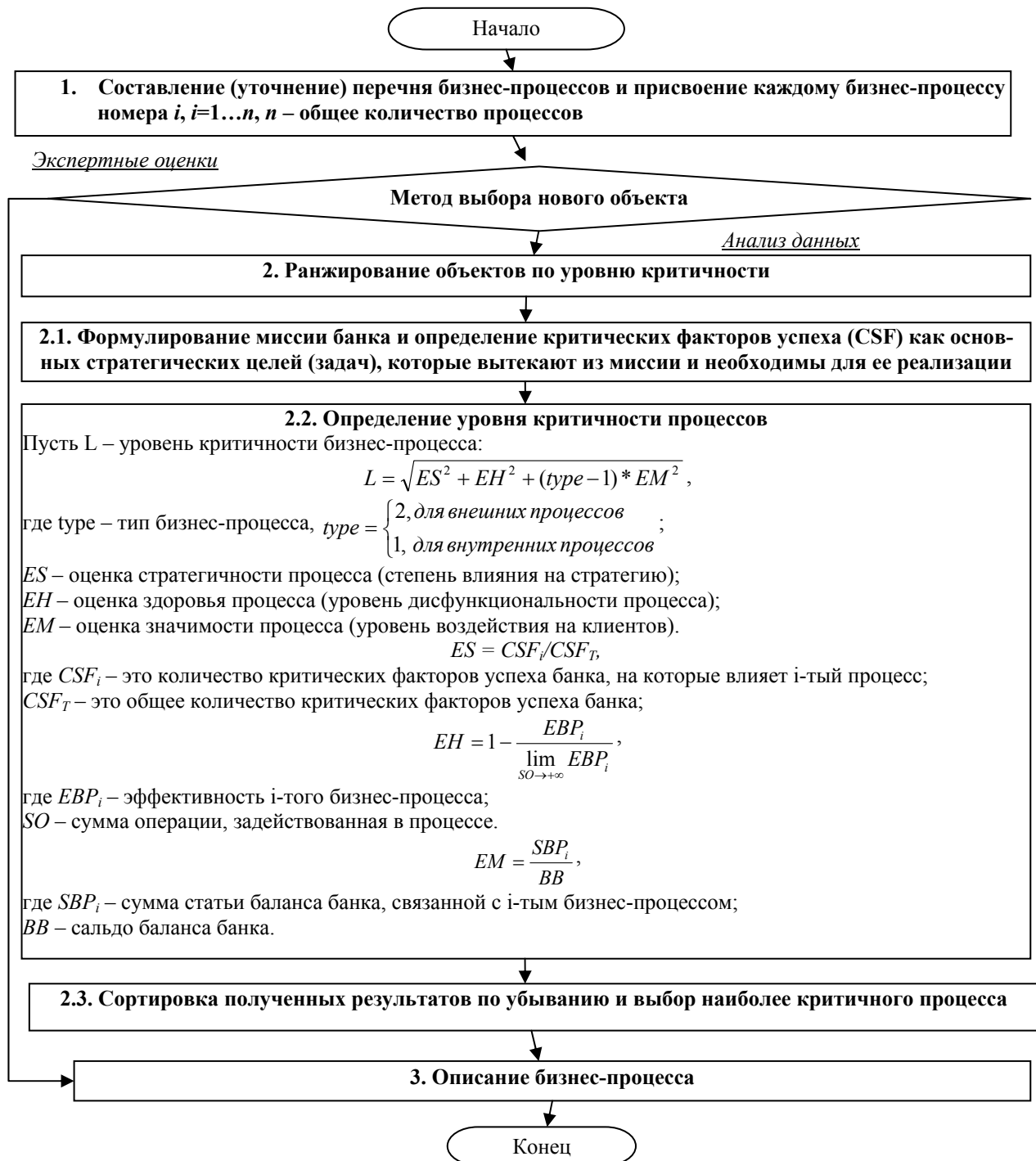

Рис. 4. Алгоритм выбора новых объектов для бенчмаркинга бизнес-процессов (разработано автором).

III. Расчет показателя $ChBPb_k$ для всех анализируемых банков. Сортировка полученных результатов по убыванию и выбор эталонов как банков с наибольшим значением показателя $ChBPb_k$.

Результаты апробации описанного выше алгоритма идентификации эталонов среди конкурентов по бизнес-процессу «кредитование юридических лиц» для 125 отечественных банков представлены в табл. 2., из которой видно, что из 125 анализируемых банков всего шесть яв-

ляются эталонами по бизнес-процессу «кредитование юридических лиц».

После того как выявлены эталоны, необходимо определить причины их успеха. Для этого предлагается банкам осуществлять анализ имеющихся источников информации об эталоне для выявления существующей технологии сбыта банковских продуктов и ее сравнение со своей.

На шестом этапе результаты анализа обобщаются в форме перечня необходимых улучшений.

Таблица 2.

Итоги идентификации эталонов среди конкурентов по бизнес-процессу «кредитование юридических лиц» для 125 отечественных банков.*

№ п/п	НКВ банка-эталона	НКВ банков-инициаторов бенчмаркинга
1	2	2; 11; 17; 18; 20; 26; 31; 37; 42; 57; 66; 68; 76; 84; 87; 88; 93; 97; 101; 105; 106; 113; 115; 126; 135; 137; 139; 142; 143; 144; 171; 186; 195; 202; 203; 205; 209; 217; 228; 232; 238; 242; 248; 251; 258; 262; 270; 272; 273; 274; 277; 280; 284; 287; 289; 290; 296 (всего 57 банков)
2	36	153; 225 (всего 2 банка)
3	46	3; 5; 6; 36; 46; 136 (всего 6 банков)
4	272	22; 45; 49; 62; 67; 74; 91; 98; 109; 110; 122; 123; 125; 129; 151; 216; 222; 243; 278; 285; 288 (всего 21 банк)
5	282	13; 30; 35; 47; 48; 53; 59; 72; 75; 107; 124; 133; 146; 167; 183; 191; 198; 206; 215; 223; 275; 276; 282; 294 (всего 24 банка)
6	295	29; 159; 169; 201; 227; 234; 237; 240; 241; 255; 260; 283; 286; 295; 297 (всего 15 банков)

*Составлено автором на основе расчетов с использованием данных НБУ.

Седьмой этап подразумевает разработку плана внедрения улучшений с проведением расчетов по стоимости планируемых мероприятий и их ожидаемой эффективности.

Восьмой этап – это утверждение плана мероприятий, подготовленного на предыдущем этапе, и внедрение его в деятельность банка.

На девятом этапе производится оценка изменений в деятельности банка. Если они позитивны, то команда переходит к выбору нового объекта для бенчмаркинга, если изменения негативны, то команда возвращается к пятому этапу.

Выводы. На основе исследования теоретико-методологических основ бенчмаркинга разработан научно-методический подход по применению внешнего конкурентного бенчмаркинга в управленческом учете банка. Предполагается, что использование этого подхода позволит, во-первых, расширить сферу применения бенчмаркинга для решения ряда важнейших задач управленческого учета в банках на основе выявления, исследования и использования наилучшего опыта во внешней по отношению к банку среде, во-вторых, продвинуться в решении важной научной проблемы совершенствования инструментария управленческого учета.

ЛИТЕРАТУРА

- Rigby D. K. Management Tools and Techniques / Darrell K. Rigby. – Boston : Bain & Company, 1999. – 72 p.
- Харрингтон Х. Дж. Бенчмаркинг в лучшем виде! / Х. Дж. Харрингтон, Дж. С. Харрингтон ; [пер. с англ. под ред. Б. Резниченко]. – СПб. : Питер, 2004. – 176 с.
- Клейменова Г. В. Сущность и виды бенчмаркинга как современного метода управления бизнесом / Г. В. Клейменова, З. Г. Сипливая // Финансы и кредит. – 2006. – № 33. – С. 68–75.
- Дубовик О. В. Формування конкурентних переваг на основі бенчмаркінгу / О. В. Дубовик // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 204–213.
- Стариков В. В. Бенчмаркинг – путь к совершенству / В. В. Стариков // Маркетинг в России и за рубежом. – 2006. – № 4. – С. 12–19.
- Балабанова Л. В. Стратегическое маркетинговое управление на основе бенчмаркинга : монография / Л. В. Балабанова, В. В. Слипенький. – Донецк : ДонГУЭТ, 2005. – 171 с.
- Волошин Д. А. «Бенчмаркинг» – элемент эффективной системы управленческого учета / Д. А. Волошин // Аудиторские ведомости. – 2008. – № 1. – С. 74–78.
- Бурцева Т. А. Управление маркетингом : учебное пособие / Т. А. Бурцева, В. С. Сизов, О. А. Цень. – М. : Экономика, 2005. – 271 с.
- Стрельников П. В. Некоторые аспекты планирования и проведения внутреннего аудита / П. В. Стрельников // Математичні машини і системи. – 2007. – № 2. – С. 132–136.
- Ефимов В. В. Улучшение качества проектов и процессов : учебное пособие / В. В. Ефимов. – Ульяновск : УЛГТУ, 2004. – 185 с.
- Fisher B. Reengineering Your Business Process / B. Fisher // Journal of Systems Management. – 1996. – Vol. 47. – № 1. – P. 46–51.
- Talluri S. A Benchmarking Method for Business-Process Reengineering and Improvement / Srinivas Talluri // The International journal of flexible manufacturing systems. – 2000. – № 12. – P. 291–304.
- Псеуш З. Как бенчмаркинг помогает достичь высоких результатов работы банка / З. Псеуш // Банковский менеджмент. – 2005. – № 10. – С. 36–39.
- Пономарева Т. Л. Использование технологий бенчмаркинга для улучшения качества услуг / Т. Л. Пономарева // Маркетинг в России и за рубежом. – 2005. – № 5(49). – С. 37–44.
- Керимов А. Т. Бенчмаркинг бизнес-процессов банковских сетей / А. Т. Керимов // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Выпуск 17. Экономические науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2009. – С. 81–90.

16. Портер Майкл Э. Конкуренция / Майкл Э. Портер ; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2006. – 608 с.
17. Лаговська О. А. Моніторинг наукових досліджень з проблем управлінського обліку в розрізі видів економічної діяльності: суцільний підхід / О. А. Лаговська // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4(54). – С. 103–108.
18. Скрипник М. І. Аналіз авторефератів дисертацій за напрямом «Управлінський облік» за період 1991–2010 рр. / М. І. Скрипник // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4(54). – С. 177–184.
19. Системи управління якістю. Основні положення та словник. (ISO 9000:2000, IDT) : ДСТУ ISO 9000-2001. – [Чинний від 2001-10-01]. – К. : Держстандарт України, 2001. – VII, 33 с.

УДК 657.1:339.376

Крутова А. С.

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ТОРГІВЛЕЮ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Охарактеризовано родову структуру інформаційної системи електронної торгівлі та обґрунтовано доцільність виділення окремих функціональних напрямків в концепції бухгалтерського обліку. Специфічні для електронної діяльності обліково-інформаційні ресурси згруповано відповідно до виконуваних управлінських функцій та процедур облікового відображення.

Ключові слова: електронна торгівля, інформаційна система, обліково-інформаційні ресурси управління, облікове відображення.

Охарактеризованы родовая структура информационной системы электронной торговли и обоснована целесообразность выделения отдельных функциональных направлений в концепции бухгалтерского учета. Специфические для электронной коммерции учетно-информационные ресурсы сгруппированы в соответствии с выполняемыми управленческими функциями и процедурами учетного отображения.

Ключевые слова: электронная торговля, информационная система, учетно-информационные ресурсы управления, учетное отражение.

Characterize the generic structure of an information system e-commerce and expediency of the allocation of certain functional areas in the concept of accounting. Specific e-business accounting and information resources are grouped according to the performed management functions and procedures of your display.

Key words: e-commerce, information system, accounting and information resources management, accounting display.

Постановка проблеми. Глобальна, децентралізована інформаційно-комунікаційна мережа Інтернет являє ідеальний інструмент ведення економічної діяльності з використанням інформаційних технологій. Інтеграція систем електронної комерції в систему сучасних підприємств торгівлі, які працюють в умовах мережевої економіки, значно відрізняється від традиційного ведення торгівлі, оскільки принципово змінюється бізнес-середовище. Тому імплементація технологій електронної комерції обумовлює необхідність розробки додаткових, раніше не використовуваних у традиційному середовищі, компонентів інформаційно-аналітичного забезпечення управління торговельною діяльністю.

Аналіз літератури. Проблеми облікового забезпечення управління торгівлею присвячені наукові праці багатьох українських та зарубіжних вчених. Так, на думку І. Кримського, впровадження електронних технологій сприяє підвищенню ефективності торговельної діяльності за рахунок зниження трансакційних витрат, підвищення конкурентоспроможності та прозорос-

ті ведення бізнесу [1, с. 138]. Для виявлення та систематизації основних елементів інфраструктури системи електронної комерції, на нашу думку, необхідно з'ясувати як перехід до електронного сегменту ринку впливає на ведення основних торговельних бізнес-процесів, визначення цілей управління підприємством та формування обліково-інформаційних ресурсів системи управління. Управління ефективністю торговельної діяльності за умов використання новітніх технологій електронної комерції вимагає наявності низки інформаційних ресурсів, які зазвичай не збираються та не аналізуються у традиційній торговельній діяльності.

Дотепер у формуванні обліково-інформаційних ресурсів управління використовувався підхід, згідно з яким кожний об'єкт інформаційних ресурсів належав до певного об'єкту обліку, а дані збиралися, систематизувалися й оброблялися відповідно до облікових завдань. Тож кожен елемент бази даних характеризувався певним обліковим критерієм. Як зазначила Є. Мних, досконалість інформаційних систем об-

ліку слід розглядати лише в контексті інтегрованої бази даних, здатної задовольняти запити всіх учасників ринку алгоритмами диференціації чи інтеграції інформаційних потоків [2, с. 105]. На думку В. Царьова, підхід за одним критерієм може бути виправданим тільки в разі, коли прийнятий за критерій показник є абсолютно домінуючим, а неточність використовуваних у розрахунках вхідних даних є досить малою [3, с. 146]. Між іншим, у реальних ринкових умовах, загострених специфікою Інтернет-економіки, таких абсолютних критеріїв не існує. Тому підхід за одним критерієм не відповідає вимогам управління суб'єктами здійснення електронної торгівлі, оскільки він базується на спрощеному, однобічному, відірваному від реальності уявленню про сутність оптимізаційних завдань, що вирішуються в електронній торгівлі. Наслідком

такого спрощення є зниження економічної ефективності електронної торгівлі.

Метою статі є розробка теоретичних положень, методологічних підходів та методів формування обліково-інформаційного забезпечення управління діяльністю підприємств електронної торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Під час вирішення експериментальних оптимізаційних завдань у системах електронної торгівлі доцільно реалізовувати багатоцільовий підхід, згідно з яким в інтегрованій інформаційній системі управління електронною торгівлею формуються всі інформаційні ресурси, необхідні для ефективного управління такою діяльністю. Відповідно до багатоцільового підходу родова структура інформаційної системи електронної торгівлі має наступний вигляд (рис. 1).

Рис. 1. Родова структура електронної комерції.

Підприємства електронної торгівлі діють у певному зовнішньому соціокультурному, ринковому, фінансовому та правовому полі, на базі існуючих інтернет-протоколів та технічних стандартів. Досліджуючи внутрішню структуру електронної торгівлі увагу слід звернути на елементи її технологічної інфраструктури та склад обліково-інформаційного забезпечення управління.

Основними елементами інфраструктури систем електронної торгівлі зазвичай вважають спеціальне програмне забезпечення; систему управління базами даних; телекомунікації та зв'язок; систему безпеки актів купівлі-продажу; юридичне забезпечення; віртуальну банківську систему; електронні платежі; автоматизоване складське господарство; систему доставки това-

рів та надання послуг; систему оподаткування та митних тарифів; службу маркетингу, яка включає банерну рекламу, відділ продажу, відділ дизайну інтернет-сторінок та сайтів та відділ ціноутворення [4, с. 54–55]. Деякі автори окрім означених до інфраструктури систем електронної торгівлі включають і апаратне забезпечення, яке умовно ділять на клієнтське та серверне [5, с. 69]. Проте, електронна торгівля не завжди вимагає створення специфічного апаратного забезпечення. Тому до інфраструктури систем електронної торгівлі слід відносити тільки апаратні засоби у частині спеціалізованого обладнання – засобів для інтерактивної ідентифікації клієнтів та перевірки їх повноважень, обробки замовлень та платежів, контролю замовлень та їх статусу, а також обслуговування клієнтів.

Формуванням обліково-інформаційного забезпечення прийняття рішень у режимі реального часу займаються менеджери підприємств, об'єднань і корпорацій, органи державного управління всіх рівнів, власники, тобто суб'єкти на всіх рівнях управління економікою [6, с. 10]. Унаслідок цього інформаційні потоки стали потужнішими, але проблема забезпечення ефективності самої інформації та її отримання й досі залишається актуальною [7, с. 39].

З метою формування інформації, корисної для підтримки управлінських рішень, необхідно створити на підприємстві адекватну систему обліково-інформаційного сервісу – сукупності елементів інфраструктури підприємства, процесів інформаційних технологій та входних елементів зовнішнього інформаційного простору, що знаходяться в нерозривній взаємодії з формуванням попиту на інформаційну послугу й задоволення цього попиту [8, с. 49].

Будь-яка система, у тому числі система обліково-інформаційного забезпечення, є стійкою лише за умов її різноманітності. Те, що сьогодні здається користувачеві через його незрозуміння або незнання майбутнього випадковим та помилковим, у подальшому може виявитися вельми перспективним і прогресивним [9, с. 23].

Метою створення системи обліково-інформаційного забезпечення електронної торгівлі є надання інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень. Отже, обліково-інформаційне забезпечення має відповідати функціям процесу управління суб'єктом електронної торгівлі. Тому під обліково-інформаційним забезпеченням слід розуміти процес задоволення потреб конкретних користувачів в інформації, заснований на застосуванні спеціальних методів і засобів отримання та поповнення інформацій-

них ресурсів, компенсації інформації, якої бракує, генерування інформаційних даних, обробки, накопичення та видачі в зручному для використання вигляді, характеристики та оцінки стану й тенденцій розвитку суб'єкта господарювання.

Бухгалтерський облік при цьому має сприйматися в ролі інтегрованої системи обліково-інформаційного забезпечення управління підприємством, який складається з двох основних етапів – раціонального проектування інформаційної системи й ефективного управління інформаційними потоками.

Функціонування електронної торгівлі в умовах невизначеності створює проблему недостатності інформаційних ресурсів прогнозного характеру, проблема формування яких не знаходить свого вирішення в рамках сучасної концепції бухгалтерського обліку. Тому виникає необхідність розширення та поглиблення розуміння функцій проектування й управління інформаційними ресурсами, до яких слід віднести не тільки систематизоване накопичення, зберігання, архівацію різних груп даних, пошук і вибірку необхідної інформації за різними ознаками та критеріями, періодичну реорганізацію інформаційних масивів інформації, а оцінку ризиків, пошук можливостей зниження впливу негативних чинників, елімінування невизначеності, генерування відсутніх інформаційних ресурсів, створення єдиної бази знань та експертних систем для вирішення управлінських завдань.

З метою виконання вказаних функцій доцільно виділяти 4 окремих функціональних напрямки в концепції бухгалтерського обліку, що сприяють ефективному виконанню всього кола завдань з управління електронною економічною діяльністю (рис. 2).

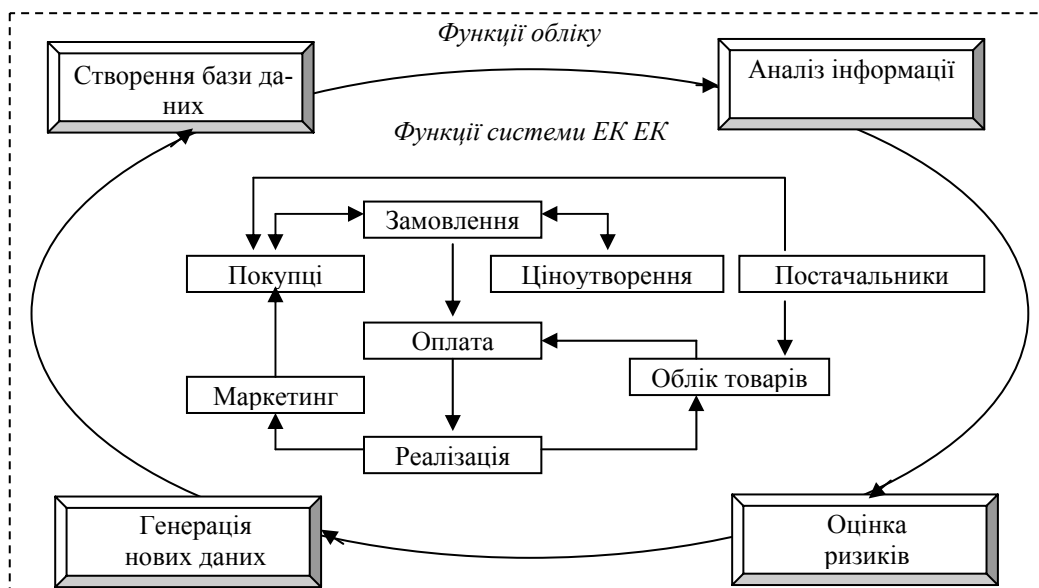

Рис. 2. Схема обліково-інформаційного середовища електронної торгівлі.

Для структуризації внутрішнього інформаційного поля електронної торгівлі специфічні для електронної діяльності обліково-інформа-

ційні ресурси згруповано у 12 груп, відповідно до виконуваних управлінських функцій та процедур облікового відображення (табл. 1).

Таблиця 1.

Структура обліково-інформаційного забезпечення управління електронною торгівлею.

Елементи ОІЗ		Функції системи електронної комерції	Облікові процедури	Елементи ОІЗ		
№	Шифр			Шифр	№	
Група 1. Замовлення						
1	F_{11}	Кошик споживача	→	Розрахунок вартості замовлення	P_{11}	1
2	F_{12}	Оформлення замовлення				
3	F_{13}	Вибір доступних засобів оплати				
4	F_{14}	Вибір валюти розрахунку				
5	F_{15}	Підтвердження замовлення покупцем				
6	F_{16}	Підтвердження замовлення адміністратором		Розрахунок вартості замовлення з урахуванням податків	P_{12}	2
7	F_{17}	Архів замовлень				
8	F_{18}	Коригування замовлень покупцем				
9	F_{19}	Коригування замовлень адміністратором				
Група 2. Доставка						
1	F_{21}	Формування списків доставки	→	Розрахунок вартості доставки залежно від суми замовлення	P_{21}	1
2	F_{22}	Вибір способу доставки				
3	F_{23}	Введення адреси доставки				
4	F_{24}	Форма доставки кур'єром				
5	F_{25}	Форма доставки поштою		Розрахунок вартості доставки залежно від відстані доставки	P_{22}	2
6	F_{26}	Форма доставки спеціальними службами		Розрахунок вартості доставки залежно від ваги замовлення	P_{23}	3
Група 3. Цінова та дисконтна політика						
1	F_{31}	Ведення прейскурантів	→	Персоналізація надання знижок	P_{31}	1
2	F_{32}	Довідник валют		Визначення сумового порогу знижок	P_{32}	2
3	F_{33}	Мультивалютне ціноутворення		Призначення дисконтів за певними асортиментними позиціями	P_{33}	
4	F_{34}	Система знижок				
5	F_{35}	Умови отримання інших видів заохочення (подарунків, бонусів)				
Група 4. Оплата						
1	F_{41}	Підтримка форми оплати готівкою кур'єру	→	Облік реалізації	P_{41}	3
2	F_{42}	Підтримка форми оплати банківським переказом				
3	F_{43}	Підтримка форми оплати кредитними картами				
4	F_{44}	Підтримка форми оплати електронними грошима				
Група 5. Покупці						
1	F_{51}	Довідник покупців	→	Контроль заборгованості покупців	P_{51}	1
2	F_{52}	Редагування картки покупця адміністратором				
3	F_{53}	Редагування своєї картки покупцем				
4	F_{54}	Авторизація покупця				
5	F_{55}	Визначення статусу покупця				
Група 6. Постачальники						
1	F_{61}	Довідник постачальників	→	Контроль заборгованості перед постачальниками	P_{61}	1
2	F_{62}	Форма замовлення				
3	F_{63}	Контроль терміну постачання				
4	F_{64}	Редагування картки адміністратором				
5	F_{65}	Редагування своєї картки постачальником				
6	F_{66}	Авторизація постачальника				
Група 7. Облік нематеріальних товарів						
1	F_{71}	Каталог нематеріальних товарів	→	Формування залишкової вартості	P_{71}	1
2	F_{72}	Довідник володарів авторських прав		Облік авторської винагороди	P_{72}	2

Група 8. Складський облік						
1	F_{81}	Каталог матеріальних товарів	→	Облік залишку товарних запасів	P_{81}	1
2	F_{82}	Блокування замовлення товарів				
3	F_{83}	Попередження про відсутність товару				
4	F_{84}	Контроль терміну доставки товарів		Інвентаризація товарних запасів	P_{83}	3
5	F_{85}	Інтеграція з програмами складського обліку				
6	F_{86}	Інтеграція з системами підтримки покупців				
Група 9. Маркетинг і реклама						
1	F_{91}	Управління контентом на основі аналізу маркетингової ефективності	→	Формування витрат	P_{91}	1
2	F_{92}	Пропозиція альтернативних товарів				
3	F_{93}	Пропозиція супутніх товарів				
4	F_{94}	Реклама майбутніх пропозицій				
5	F_{95}	Анкетування покупців і відвідувачів				
6	F_{96}	Спеціальні пропозиції				
7	F_{97}	Розпродажі				
8	F_{98}	Персоналізація ціноутворення				
9	F_{99}	Конкурси				
10	F_{910}	Рекламні оголошення				
11	F_{911}	Партнерські програми				
12	F_{912}	Банерний маркетинг				
13	F_{913}	Дошка оголошень				
Група 10. Імпорт/експорт даних						
1	F_{101}	Імпорт/експорт каталогу товарів	→	Формування облікових номенклатур	P_{101}	1
2	F_{102}	Імпорт/експорт довідників				
3	F_{103}	Імпорт/експорт замовлень				
4	F_{104}	Імпорт/експорт даних в платіжні системи				
5	F_{105}	Імпорт/експорт даних у системи постачальників				
6	F_{106}	Експорт звітних форм				
7	F_{107}	Експорт каталогів у пошукові системи				
Група 11. Статистика та звітність						
1	F_{111}	Статистика пошукових запитів	→	Формування звітів про замовлення	P_{111}	1
2	F_{112}	Статистика відвідувань сайту				
3	F_{113}	Історія просування відвідувача сайтом		Формування звітів про залишок товарів	P_{112}	2
4	F_{114}	Формування довільних звітів				
5	F_{115}	Статистика рекламних кампаній				
6	F_{116}	Статистика користувачів				
Група 12. Адміністрування сайту						
1	F_{121}	Майстер зміни дизайну	→	Формування витрат	P_{121}	1
2	F_{122}	Графічні додатки				
3	F_{123}	Створення шаблонів				
4	F_{124}	Попередній перегляд сайту				
5	F_{125}	Створення та редагування розділів інформації				
6	F_{126}	Створення та редагування html-сторінок				
7	F_{127}	Створення та редагування html-документів				
8	F_{128}	Пошук документів				
9	F_{129}	Архів документів				
10	F_{1210}	Засоби оптимізації сайту для пошукових систем				
11	F_{1211}	Перевірка контенту				

Усі специфічні функції управління електронною торгівлею згідно запропонованої схеми впливають на формування інформаційних ресурсів системи управління. Одночасно реалізація даних функцій створює вхідні потоки облі-

кового відображення фактів господарської діяльності та формування бухгалтерської, статистичної та податкової звітності суб'єктів електронної комерційної діяльності. Важливість комп'ютеризації елементів методу бухгалтерсь-

кого обліку підвищується внаслідок вдосконалення організаційних і методологічних основ обліку [10, с. 71]. Запропонований підхід до розуміння сутності обліково-інформаційного забезпечення електронної торгівлі поєднує в собі формування інформаційних ресурсів різних ланок управління суб'єктом здійснення електронної торгівлі. Щодо ведення обліку в наведеній системі, то тут необхідно підкреслити, що йдеться про облік у широкому сенсі (управлінський, фінансовий, статистичний і податковий). За такого підходу «бухгалтерська служба виступає в ролі перетворювача стимулів на інформаційні ресурси, що слугують вихідною інформацією для моніторингу ситуацій і прийняття оптимальних управлінських рішень» [6, с. 10].

Стан інформаційної системи управління характеризується окремими об'єктами структурованих множин. У нашому випадку завдання поєднання в єдиній системі вхідних і вихідних потоків інформаційного забезпечення аналітичних, контрольних та суто облікових процедур реалізується через взаємозв'язок функціональної та процедурної складових. Уявлення про ентропію об'єктів обліково-інформаційного забезпечення виникає як результат формального опису сутнісних характеристик електронного сегменту економічної діяльності. Тому процес побудови моделі електронного сегмента реальної господарської діяльності починається з вибору математичної структури, що вдало експлікуватиме специфічні властивості досліджуваного об'єкту. Математична залежність між обліковими процедурами та функціями електронної торгівлі може бути сформульованою за наступними параметрами $P_i[F_i; N]$, де N – кількість чинників, що беруть участь у формуванні облікової процедури (наприклад, $P_{11}[F_{12}; F_{14}; F_{22}; F_{34}]$).

Висновки. Обрана математична структура, вбудована в цілісну модель інформаційної системи управління, дозволяє характеризувати діяльність суб'єкта господарювання в її екзистенціальному прояві, а відповідно має бути покладеною в основу параметризації обліково-інформаційного забезпечення взагалі та, зокрема, сис-

теми бухгалтерського обліку як виробника вимої частки інформаційних ресурсів управління. Режим параметризації облікової системи є найважливішою умовою її ефективного функціонування, оскільки зміна функціональних параметрів електронної торгівлі має здійснюватися без зміни параметрів облікового процесу й навпаки. Отже ці дві підсистеми мають функціонувати паралельно з метою мінімізації кількості даних, що не перетворюються в інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крымский И. А. Проблемы и перспективы развития электронной экономики в России / И. А. Крымский, К. В. Павлов. – Мурманск : Изд-во Кольского НЦ РАН, 2007. – 200 с.
2. Мних С. Критерії досконалість систем бухгалтерського обліку і аудиту в Україні / С. Мних // Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту в умовах міжнародної інтеграції : міжнар. наук. конф., 20–22 квіт. 2005 р. : тези доп. у 2 ч. Ч. 1. – К. : КНТЕУ, 2005. – С. 102–109.
3. Царев В. В. Электронная коммерция / В. В. Царев, А. А. Контарович. – СПб. : Питер, 2002. – 320 с.
4. Цыганков К. Ю. Очерки истории бухгалтерского учета: происхождение двойной бухгалтерии / К. Ю. Цыганков. – М. : Бухгалтерский учет, 2004. – 376 с.
5. Муравський В. Документування в умовах повної автоматизації обліку / В. Муравський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 5. – С. 48–52.
6. Кундря-Висоцька О. П. Організація обліку : навч. посібник / О. П. Кундря-Висоцька. – К. : Алеута, 2007. – 223 с.
7. Иванова В. В. Технологічний механізм інформаційного забезпечення економіки, заснованої на знаннях / В. В. Иванова // Економіка та держава. – 2009. – № 5. – С. 39–41.
8. Оліферов О. В. Інформаційний сервіс у системі управління торговельним підприємством / О. В. Оліферов, Н. М. Спіцина // Управління розвитком. – 2008. – № 18. – С. 48–50.
9. Владимірова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка : учеб. пособие / Л. П. Владимірова. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Дашков и К, 2004. – 400 с.
10. Брадул О. М. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій / О. М. Брадул. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 356 с.

УДК 331.368.4

Мерджанова Л. З., Завгородня Е. Д.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К НАЧИСЛЕНИЮ, ВЫПЛАТЕ И УЧЕТУ ПОСОБИЯ ПО ВРЕМЕННОЙ УТРАТЕ ТРУДОСПОСОБНОСТИ В 2011 ГОДУ

У статті розглянуті відмінності обліку допомоги по тимчасовій непрацездатності у зв'язку з змінами у законодавстві України.

Ключові слова: лікарняний лист, середня заробітна плата, страховий стаж, допомога з тимчасової непрацездатності, єдиний соціальний внесок, податок з доходу.

В статье рассмотрены особенности учета пособий по временной утрате трудоспособности в связи с изменениями в законодательстве Украины.

Ключевые слова: больничный лист, средняя заработная плата, страховой стаж, пособие по временной утрате трудоспособности, единый социальный взнос, налог с дохода.

The paper considers the features of accounting benefits for temporary incapacity for work due to changes in the legislation of Ukraine.

Key words: sick leave, the average salary of insurance benefit, temporary disability, the unified social contribution tax on income.

Постановка проблемы. Законодательство Украины по социальному страхованию предполагает защиту прав работника при возникновении подобной ситуации и выплату ему материального возмещения при временной трудоспособности. Однако, на сегодняшний день, после нововведений в законодательно-нормативной базе Украины возникают такие перипетии, которые не всегда позитивно отражаются на моральной и материальном состоянии работника вышедшего из больничного необходимо провести исследование нормативно-правового регулирования порядка возмещения средств по временной нетрудоспособности и ознакомиться с правилами получения и оплаты больничного листа.

Анализ литературы. Данная тема исследована такими известными авторами, как Н. Н. Грабовой, В. П. Завгородний, Н. М. Ткаченко, но в силу произошедших изменений в законодательстве Украины данная тема не освещена ни одним из авторов, поэтому в статье использованы такие источники, как Порядок № 1266 «Порядок исчисления средней заработной платы (дохода, денежного обеспечения) для расчета выплат по общеобязательному государственному страхованию», Налоговый кодекс Украины, а также Закон о Едином Социальном Взносе.

Целью статьи является рассмотрение особенностей учета пособий по временной утрате трудоспособности в связи с изменениями в законодательстве Украины.

Изложение основного материала. В 2011 году изменился порядок оплаты больничных листов. В соответствии с Законом Украины «2464 Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню» с 1 января 2011 года работодатель должен открыть специальный расчетный счет, исключительно для перечислений средств для оплаты больничных листов из Фонда социального страхования. Для того чтобы соцстрах перечислил на этот счет деньги для оплаты больничного листа, предприятие обязано подать в фонд соответствующую заявку. И только после получения средств от Фонда социального страхования работодатель оплачивает больничный листок.

Порядок исчисления средней заработной платы для расчета таких выплат утвержден Постановлением Кабинета Министров Украины от 26.09.2001 г. № 1266. Для расчета суммы больничных необходимо определить среднедневную (среднечасовую) заработную плату; размер страхового стажа; дни (часы) нетрудоспособности, подлежащие оплате [1].

Сумма, выплачиваемая по больничному листку, зависит от страхового стажа работника и его официального заработка за последние полгода. В зависимости от размера страхового стажа работнику производятся следующие выплаты:

- страховой стаж менее 5 лет – по больничному выплачиваются 60% официального среднего заработка за последние полгода;
- страховой стаж 6–8 лет – 80% официального среднего заработка за последние полгода;
- страховой стаж более 8 лет – 100% официального среднего заработка за последние полгода.

100% официального среднего заработка за последние полгода выплачиваются по больничному листку чернобыльцам независимо от стажа, ветеранам ВОВ, донорам и родителям по уходу за больным ребенком до 14 лет.

Среднедневная (среднечасовая) заработная плата рассчитывается по следующей формуле: $\text{Ср.дн.в.зпл.} = \text{сумма заработка} : \text{число фактически отработанных рабочих дней}$.

Согласно п. 7 Постановления № 1266, в расчет средней заработной платы застрахованного лица включаются виды дохода (заработка), которые включаются в фонд оплаты труда согласно Инструкции по статистике заработной платы; с которых удерживается налог с доходов физических лиц [1].

Помните, что при определении средней зарплаты в расчет включается доход в пределах максимальной величины (предельной суммы) заработной платы, с которой уплачиваются страховые взносы в Фонд. Не включаются в расчет периоды, когда вы не работали, но за которые уплачены страховые взносы в Фонд, а именно при оплате отпуска, больничного, простоя. «Командировочные» дни в расчет вклю-

чаются, поскольку такое время работника отнесено к фактически отработанному времени. Сумма, которую заплатят по больничному листу, зависит от среднедневной зарплаты, рассчитанной за 6 предшествующих болезни месяцев и страхового стажа.

Формула расчета выплат по больничному листу: сумма больничных = среднедневной зарплаток × число рабочих дней, пропущенных по болезни × процент оплаты больничного листа.

Пример. Проболев 5 дней в декабре при среднемесячной зарплате в 1 тыс. грн. можно рассчитать сумму выплат следующим образом: 1 тыс. грн. × 6 месяцев = 6 тыс. грн.

Число отработанных дней за период июня-ноябрь: 21 + 22 + 23 + 20 + 23 + 22 = 131.

Среднедневной заработок: 6 000 грн. : 131 день = 45,80 грн.

Сумма за 5 пропущенных по болезни дней: 45,80 грн. × 5 = 229 грн.

Теперь, если ваш стаж меньше 5 лет, от данной суммы вы получите 60%. Если он 5–8 лет – 80%. Если более 8 лет – то 100%.

Допустим, ваш стаж 7 лет, тогда к выплате причитается: 229 грн. × 80% = 183,20 грн.

Для получения выплат по больничному листу необходимо следующее.

В день появления симптомов вызвать участкового (районного) терапевта. Задним числом больничные листы не оформляются! Помните, вы имеете право на врачебную помощь и получение больничного листа, даже если не зарегистрированы по месту жительства. Предоставить заверенный медучреждением листок нетрудоспособности в отдел кадров вашего предприятия. В отделе кадров проследить, чтобы документ заполнили данными о вашем страховом стаже и передали листок в комиссию или уполномоченному по социальному страхованию. Если же у вас маленькая компания, то функции такого уполномоченного может выполнять главный бухгалтер. Отправить больничный лист в бухгалтерию, где рассчитают сумму выплат [2]. Больничный лист не имеют права выдавать следующие врачи.

Станций (отделений) скорой медицинской помощи, станций переливания крови, заведений судебно-медицинской экспертизы, грязелечебных, косметологических и физиотерапевтических больниц и курортных поликлиник, домов отдыха, туристических баз, зубопротезных поликлиник (отделений), санитарно-профилактических заведений. Частных заведений здравоохранения и частнопрактикующие врачи (являющиеся физическими лицами – субъектами предпринимательской деятельности). Лечебно-профилактических заведений всех форм собст-

венности при косметологических вмешательствах без медицинских показаний [3].

Больничный лист не выдадут при умышленном нанесении вреда своему здоровью либо симуляции болезни; во время нахождения под арестом и проведения судебно-медицинской экспертизы, а также за время принудительного лечения, назначенного по постановлению суда; если нетрудоспособность наступила в результате алкогольного, наркотического, токсического опьянения или действий, связанных с таким опьянением; если застрахованный находится в отпуске без сохранения заработной платы, творческом отпуске, дополнительном отпуске в связи с обучением; при нарушении режима, установленного врачом.

Размещение на больничном листе диагноза пациента и кода заболевания незаконно. Такое решение принял Печерский суд Киева, несмотря на то, что начисления за временную потерю трудоспособности в определенной мере зависят от вида заболевания. Раньше в бланке больничного листа, кроме диагноза, писали причину нетрудоспособности, вследствие чего человек болел: профессиональное заболевание, несчастный случай, производственная травма, беременность и роды, алкогольное опьянение.

Оплачиваются больничные листы, связанные с трудовым увечьем или профессиональным заболеванием работника, следующим образом.

Социальную защиту людей, получивших производственную травму, осуществляет Фонд социального страхования от несчастных случаев на производстве. Согласно статье 34 Закона Украины «Об общеобязательном государственном социальном страховании от несчастного случая на производстве», пособие по временной нетрудоспособности выплачивается в размере 100% среднего заработка. При этом первые пять дней временной нетрудоспособности оплачивается собственником предприятия за счет средств предприятия, остальные дни оплачиваются за счет средств Фонда.

Основанием для выплаты пособия по временной нетрудоспособности, связанной с несчастным случаем на производстве или профзаболеванием, является наличие акта расследования несчастного случая (форма № Н-5) и акта о несчастном случае на производстве (форма № Н-1) или акта расследования профзаболевания (форма № П-4) и листка нетрудоспособности, в котором обязательно должна быть отметка о производственной травме или профзаболевании.

Прежде чем выплачивать декретные, как, кстати, и другое материальное обеспечение за счет средств Фонда, комиссия по социальному

страхованию обязательно оформляет протокол об их назначении. Так что после табельщика и отдела кадров больничный лист вместе с приказом о предоставлении отпуска попадает в комиссию, которая сделает в нем необходимые отметки, и лишь потом бухгалтер возьмется начислять декретные. Продолжительность декретного отпуска составляет 70 календарных дней до родов и 56 после – всего 126 календарных дней. При осложненных родах и при рождении двух и более детей послеродовой период продлевают до 70 дней, то есть общий срок отпуска уже 140 дней. В таком случае женщине выдается второй больничный лист по беременности и родам сроком на 14 календарных дней.

Механизм расчета декретных выглядит так.

1) Находим заработную плату за шесть месяцев, предшествующих месяцу выхода в декрет. При исчислении декретных нужно брать заработную плату, с которой уплачен единый взнос, т. е. сюда попадают и все выплаты за неотработанное время (отпускные за все виды отпусков, оплата простоя не по вине работника).

2) Подытоживаем количество календарных дней за месяцы расчетного периода. Подсчитывая эти дни, не учитывают календарные дни, не отработанные по уважительной причине: временная нетрудоспособность, отпуск по беременности и родам, отпуск по уходу за ребенком до достижения им трехлетнего возраста и шестилетнего возраста по медицинскому заключению. Из расчета не исключаем праздничные и нерабочие дни, которые приходились на расчетный период, а также время отпусков без сохранения заработной платы.

3) Делим заработную плату на количество календарных дней и получаем среднедневную заработную плату.

4) Умножаем среднедневной заработок на количество календарных дней декретного отпуска. Таким образом, декретные, в отличие от больничных, всегда равны 100% среднего заработка.

Когда речь идет о продлении срока декретного отпуска на 14 календарных дней, то снова считать средний заработок не придется. Такой листок нетрудоспособности будет продолжением первичного, а, следовательно, расчетный период будет тот же, по которому ранее определили декретные. Если перед отпуском по беременности и родам работница отработала менее месяца, сумму заработка необходимо ограничить. В таком случае декретные исчисляются из начисленной заработной платы, с которой удерживается единый взнос, но не выше размера средней заработной платы по всем видам экономической деятельности в месяце, предшествующему

месяцу наступления страхового случая, соответственно, в АР Крым, областях, гг. Киеве и Севастополе и не ниже размера минимальной заработной платы установленного законом в месяце наступления страхового случая. Если работница идет в отпуск по беременности и родам сразу после отпуска по уходу за другим ребенком без выхода на работу, декретные рассчитываются из должностного оклада (тарифной ставки), установленного штатным расписанием на момент наступления страхового случая. К тому же для исчисления среднедневного заработка необходимо разделить тарифную ставку-оклад на среднемесячное количество календарных дней – 30,44. Если работница идет в декрет позже, чем открыт ее больничный, то пособие за дни работы не начисляется. При начислении таких декретных необходимо правильно определить расчетный период. Но в большинстве ситуаций работать и получать зарплату вместо декретных не выгодно. При начислении больничных, бухгалтеру, естественно, нужно их обложить налогами и отразить на счетах бухгалтерского учета.

Сумма пособия по временной утрате трудоспособности, которую выплачивают за счет предприятия и Фонда является базой для начисления единого взноса. Начислять единый социальный взнос на них нужно по ставке 33,2%, а удерживать по ставке – 2% (пп.1 п.1 ст.7, п.6 и п.12 ст.8 Закона о ЕСВ) [2].

Уплачивают единый взнос при выплате больничных листов. С целью налогообложения больничные признаются зарплатной выплатой. Это означает, что при удержании налога с дохода, во-первых, в базу налогообложения включают сумму больничных листов, уменьшенную на сумму удержанного из них единого взноса; налоговую социальную льготу (п.164.6 НКУ), во-вторых, облагают больничные листы по ставке 15% (17%) [4].

Сумму оплаты первых пяти дней нетрудоспособности работодатель имеет право отнести к налоговым расходам. Начисленную же сумму больничных листов за счет Фонда страхования от нетрудоспособности в налоговом учете не отражают. В бухгалтерском учете начисление и выплату больничных предприятия (кроме предприятий использующих упрощенный План счетов) ведут на субсчете 663 «Расчеты по прочим выплатам». Расчеты же с Фондом страхования нетрудоспособности относительно начисления и оплаты больничных листов фиксируются на субсчете 378 «Расчеты с государственными целевыми фондами». В табл. 1 приведены основные проводки по начислению и выплате больничных листов, при применении обычного, упрощенного и бюджетного Плана счетов.

Таблица 1.

Корреспонденция счетов по начислению и выплате больничных листов.

№	Содержание хозяйственной операции	Корреспонденция					
		По обычному Плану счетов		По упрощенному Плану счетов		По бюджетному Плану счетов	
		Дт	Кт	Дт	Кт	Дт	Кт
1	Начислены работнику						
	- оплата за первые пять дней временной нетрудоспособности	23,91, 92,93	663	23,91, 96	66	801,802, 811-813	661
	- пособие по временной нетрудоспособности	378	663	37	66	652	661
2	Начислен ЕСВ на сумму больничных	23,91, 92,93	651	23,91, 96	64/ЕСВ	801,802, 811-813	651
3	Удержаны из больничных						
	- единый взнос	663	651	66	64/ЕСВ	661	651
	- НДФЛ	663	641	66	64/НДФЛ	661	641
4	Получены средства от Фонда на спецсчет	311/ спецсчет	378	31/ спецсчет	37	328	652
5	Получены в кассу средства на оплату первых пяти дней нетрудоспособности и больничных	301	311/ спецсчет	30	31/ спецсчет	301	328
6	Уплачены						
	- единый взнос, удержанный из оплаты первых пяти дней нетрудоспособности	651	311	64/ЕСВ	31	651	321, 323
	- единый взнос, удержанный из больничных листов за счет Фонда	651	311/ спецсчет	64/ЕСВ	31/ спецсчет	651	328
	- единый взнос, начисленный на больничные листы	651	311	64/ЕСВ	31	651	321, 323
	- НДФЛ с оплаты первых пяти дней нетрудоспособности	641	311	64/НДФЛ	31/ спецсчет	641	321, 323
	- НДФЛ с пособия по временной нетрудоспособности за счет Фонда	641	311/ спецсчет	64/НДФЛ	31 спецсчет	641	328
7	Выплачены работнику больничные листы	663	301, 311	66	30,31	661	301

С больничных листов по беременности и родам не удерживается налог с доходов и не уплачивается с них единый социальный взнос, ведь такое пособие не считается базой для его начисления и удержаний (ст. 7 Закона о ЕСВ). В налоговом учете начисленную сумму декретных

не отражают. В табл. 2 приведены основные проводки по начислению и выплате больничных листов по беременности и родам при применении обычного, упрощенного и бюджетного Плана счетов.

Таблица 2.

Корреспонденция счетов по начислению и выплате больничных листов по беременности и родам.

№	Содержание хозяйственной операции	Корреспонденция					
		По обычному Плану счетов		По упрощенному Плану счетов		По бюджетному Плану счетов	
		Дт	Кт	Дт	Кт	Дт	Кт
1	Начислены работнице декретные	378	663	37	66	652	661
2	Получены денежные средства на спецсчет	311/ спецсчет	378	31/ спецсчет	37	328	652
3	Получены денежные средства в кассу для выплаты декретных	301	311/ спецсчет	30	31/ спецсчет	301	328
4	Выплачены декретные работнице	663	301, 311/ спецсчет	66	301, 311/ спецсчет	661	301, 328

Выводы. Законодательство Украины защищает права работников при возникновении временной нетрудоспособности. Однако нововведения, связанные с принятием нового Налогового кодекса, привели к проблемам регулирования возмещения средств по временной нетрудоспособности. В результате проведенного исследования предлагаем выделить следующие

проблемы регулирования возмещения средств по временной нетрудоспособности. В результате проведенного исследования предлагаем выделить следующие

правила получения и оплаты больничных листов.

Для расчета суммы больничных листов необходимо определить среднедневную (средне-часовую) заработную плату; размер страхового стажа; дни (часы) нетрудоспособности, подлежащие оплате. Размещение на больничном листе диагноза пациента и кода заболевания незаконно. Социальную защиту людей, получивших производственную травму, осуществляет Фонд социального страхования от несчастных случаев на производстве. Согласно статье 34 Закона Украины «Об общеобязательном государственном социальном страховании от несчастного случая на производстве», пособие по временной нетрудоспособности выплачивается в размере 100% среднего заработка.

Основанием для выплаты пособия по временной нетрудоспособности, связанной с несчастным случаем на производстве или профзаболеванием, является наличие акта расследования несчастного случая (форма № Н-5) и акта о несчастном случае на производстве (форма № Н-1) или акта расследования профзаболевания (форма № П-4) и листка нетрудоспособности, в котором обязательно должна быть отметка о производственной травме или профзаболевании.

Прежде чем выплачивать декретные, как, кстати, и другое материальное обеспечение за счет средств Фонда, комиссия по социальному страхованию обязательно оформляет протокол об их назначении. Продолжительность декретного отпуска составляет 70 календарных дней до родов и 56 после – всего 126 календарных дней. При осложненных родах и при рождении двух и более детей послеродовой период продлевают до 70 дней, то есть общий срок отпуска уже 140 дней. В таком случае женщине выдается второй больничный лист по беременности и родам сроком на 14 календарных дней.

При начислении больничных бухгалтеру, естественно, нужно обложить их налогами и отразить на счетах бухгалтерского учета. Сумма пособия по временной утрате трудоспособно-

сти, которую выплачивают за счет предприятия и Фонда, является базой для начисления единого взноса. Начислять единый социальный взнос на них нужно по ставке 33,2%, а удерживать по ставке 2% (пп.1 п.1 ст.7, п.6 и п.12 ст.8 Закона о ЕСВ). Также необходимо удержать налог с доходов физических лиц. В бухгалтерском учете начисление и выплату больничных предприятия (кроме предприятий, использующих упрощенный План счетов) ведут на субсчете 663 «Расчеты по прочим выплатам». Расчеты же с Фондом страхования нетрудоспособности относительно начисления и оплаты больничных листов фиксируются на субсчете 378 «Расчеты с государственными целевыми фондами».

ЛИТЕРАТУРА

1. Постанова КМУ «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням» від 26.09.2001 р. № 1266 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://otvety.com.ua/documents/Postanovlenie_O_vichislenii_srednej_zarplati_dlya_rascheta_viplat_sotsialnogo_strahovaniya_.html.
2. Все о бухгалтерском учете. Спецвыпуск. – 2011. – № 4.
3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mojaraplata.com.ua>.
4. Налоговый кодекс Украины от 2.12.10 г. № 2755-VI [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravoved.in.ua/section-kodeks/184-newnku.html>.
5. Закон Украины «О сборе и учете единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование» от 08.07.10 г. № 2464-VI [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://profiwins.com.ua/ru/legislation/laws/916.html>.
6. Закон Украины «Об общеобязательном государственном социальном страховании в связи с временной утратой трудоспособности и расходами, обусловленными рождением и погребением» от 18.01.2001 г. № 2240-III [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nibu.factor.ua/info/Zak_basa/Z2240/.
7. Все о бухгалтерском учете. Спецвыпуск. – 2011. – № 106.

УДК 004:658.87

Нестеренко О. О.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

У статті переглянуті інформаційні технології управління підприємствами роздрібною торгівлі. Запропоновано практичні рекомендації до вибору інформаційних технологій.

Ключові слова: роздрібна торгівля, інформаційні технологи, бухгалтерські програмні продукти.

В статье рассмотрены информационные технологии управления предприятиями розничной торговли. Предложены практические рекомендации к выбору информационных технологий.

Ключевые слова: розничная торговля, информационные технологии, бухгалтерские программные продукты.

The article examined the information technology management by retailers. Practical recommendations to the choice of information technology.

Key words: retail, information technology, accounting Software products.

Постановка проблеми. Рівень розвитку і фінансова стійкість національної економіки, місце України в світовій економічній системі значною мірою залежить від розвитку торговельної галузі, формування її якісних переваг і підвищення прибутковості. В даний час у сфері торгівлі відбуваються значні зміни, пов'язані з розвитком торговельних мереж, створенням розподільчих і транспортно-логістичних центрів, виникненням й активним просуванням на ринок нових торговельних форматів, які використовують прогресивні технології продажу, ефективний менеджмент й надають покупцям широкий спектр супутніх послуг. Зазначені зміни на споживчому ринку призводять до необхідності впровадження спеціальних інформаційних технологій для підвищення оперативності і своєчасності отримання обліково-аналітичної інформації, що дозволить покращити якість інформаційного забезпечення управління підприємствами роздрібною торгівлі, мінімізувати витрати і отримувати реальний прибуток. Інформаційні системи і технології дають можливість оптимізувати і раціоналізувати управлінські функції за рахунок застосування сучасних засобів отримання, опрацювання, розподілу та зберігання інформації.

Аналіз літератури. Динаміка проникнення інформаційних технологій в сферу роздрібною торгівлі впродовж декількох років знаходиться на відносно високому рівні – темпи зростання перевищують 20% [1].

В той же час впровадження інформаційних технологій в діяльність підприємств потребує поглибленого аналізу при визначенні їх економічної доцільності та забезпеченні можливостей їх реалізації. Потрібно зазначити, що навіть у США лише 30% впроваджень інформаційних технологій на підприємствах проходить успішно. За даними компанії Standish Group, яка проаналізувала роботу 364 корпорацій, виявлено, що з понад 23 тис. проектів, якими передбачалося впровадження інформаційних технологій, тільки 16,2% виконані вчасно і успішно, 52,7% проектів були виконані з запізненням (для цих проектів реальні витрати перевищили заплановані на 89%; доходи не покрили витрат; терміни виконання замовлень на інформаційні технології перевищили планові на 22%; заплановані функції не були реалізовані у повному обсязі), 31,1% проектів були анульовані до завершення

[2]. Таким чином, підприємства роздрібною торгівлі ризикують зазнати відчутних збитків, якщо відповідні впроваджені інформаційні технології виявляються недостатньо економічно ефективними.

Метою дослідження є розробка науково-методичних пропозицій та практичних рекомендацій щодо вибору та впровадження інформаційних технологій в діяльність підприємств роздрібною торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Для оптимального вибору інформаційних технологій, які найбільше задовольняють потреби управління торговельною діяльністю було проведено анкетування облікового персоналу підприємств роздрібною торгівлі, в результаті чого було виявлено основні вимоги, що висувуються до програмного забезпечення: підтримка імпорту інформації з баз даних різного формату й експорту в текстові процесори і електронні таблиці; автоматизація бухгалтерського та податкового обліку; підготовка та подання звітності в електронному вигляді із використанням електронного цифрового підпису; проведення комплексного фінансового аналізу; забезпечення ведення електронного документообігу; автоматизація внутрішнього аудиту. Аналіз можливостей програмного забезпечення на вітчизняному ринку дозволив дійти висновку, що жоден з програмних продуктів не забезпечує комплексного виконання всіх перелічених новітніх вимог.

При виборі програмних засобів для автоматизації вищезазначених облікових потреб також варто оцінювати наступні чинники:

- функціональність – за допомогою програмного забезпечення необхідно виконувати ряд функцій і заходів (наприклад, проводити управління асортиментною лінією, ціноутворенням, запасами, замовленнями, відносинами з партнерами і клієнтами, а також здійснювати загальну організацію роботи підприємства роздрібною торгівлі);
- продуктивність роботи – при введенні системи автоматизації торгівлі формується величезна кількість баз даних, тому необхідна така система, яка могла б швидко обробляти великі обсяги інформації;
- зручність у використанні – при виборі програмного забезпечення для автоматизації торгівлі особливу увагу слід приділити простоті користування і адміністрування системи;

- доступність технічної підтримки – при виборі програмного забезпечення, необхідно орієнтуватися на ті варіанти, в яких існує можливість самостійного адміністрування;
- підтримка можливості мережної структури торгівлі – подібна опція необхідна підприємствам, що мають декілька магазинів;
- вартість проекту – системи програмної автоматизації роздрібно торгівлі бувають абсолютно різними за вартістю; авторські проекти, з урахуванням індивідуальних особливостей, можуть коштувати десятки і сотні тисяч доларів; для невеликих магазинів або лока-

- льних торгових мереж цілком підійдуть типові програми;
- наявність успішного досвіду – обирати варто такі програми, якість роботи і надійність яких вже перевірена іншими підприємствами;
- розмежування прав доступу до інформації.

Дослідження інформаційних систем і технологій, що використовуються на підприємствах роздрібно торгівлі Харківського регіону дозволило виділити окремі пакети прикладних програм, що призначені для вирішення спеціалізованих завдань на різних рівнях управління (рис. 1).

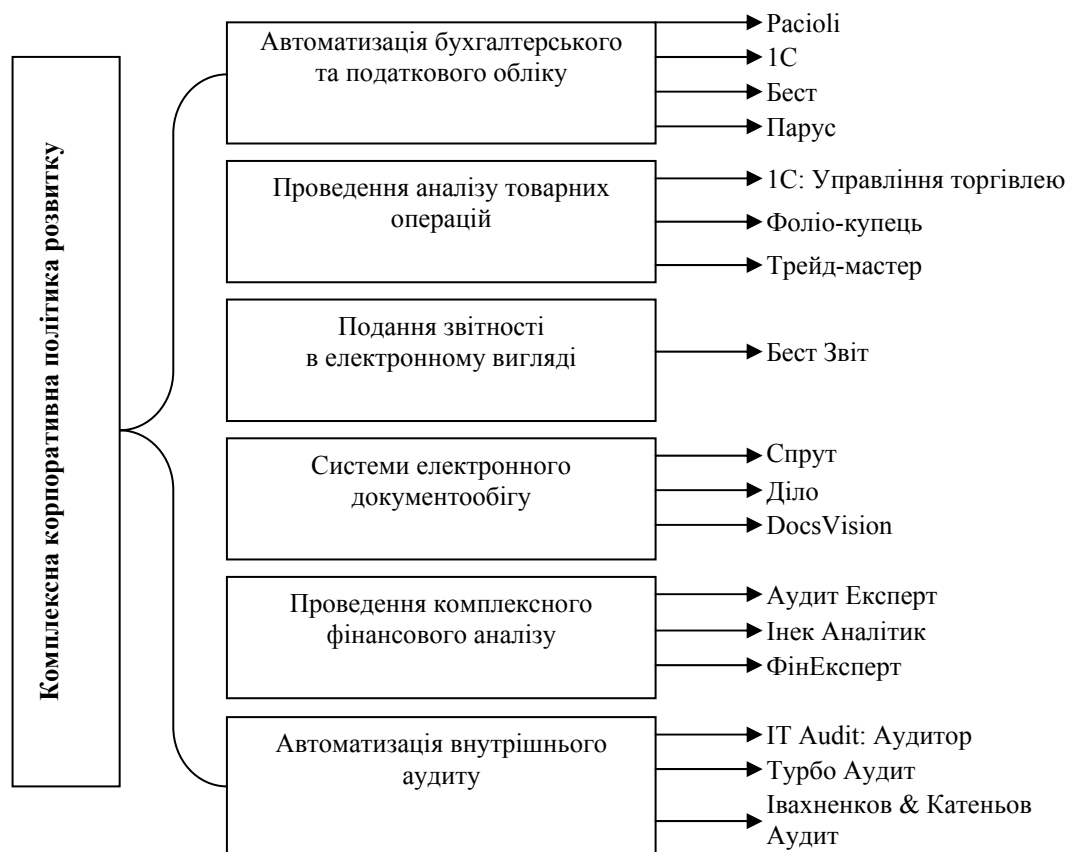

Рис. 1. Програмні продукти комплексної автоматизації підприємств роздрібно торгівлі.

Серед підприємств роздрібно торгівлі на яких бухгалтерський облік автоматизовано, переважна більшість використовує програмні продукти фірми 1С (рис. 2), які дозволяють автоматизувати облік надходження, переміщення, продажу товарів на підприємстві, облік доходів від їх реалізації відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку. Паралельно ведеться і податковий облік товарних операцій.

Не зважаючи на те, що програмні продукти фірми «1С» є лідерами серед розробників програмного забезпечення в галузі обліку й управління підприємствами, слід відзначити, що їм притаманні певні недоліки.

По-перше, політика фірми «1С» побудована на тому, що вартість самої програми повинна

складати лише 14% від вартості робіт з її впровадження і супроводження [3, с. 27–30]. Вартість програмного продукту «1С:Бухгалтерія 8 для України» комплект на 5 користувачів – 4620 грн., відповідно, обслуговування і впровадження програми сягне близько 28000 грн. По-друге, при переході на «1С:Бухгалтерію» з іншої бухгалтерської програми можуть виникнути серйозні ускладнення при перенесенні інформації з однієї бази даних в іншу (значну частину інформації нерідко доводиться переносити вручну). По-третє, у «1С:Бухгалтерії» ускладнений пошук помилок, зроблених під час обробки документів, та й сама програма достатньо складна в освоєнні і вимагає спеціального навчання користувачів.

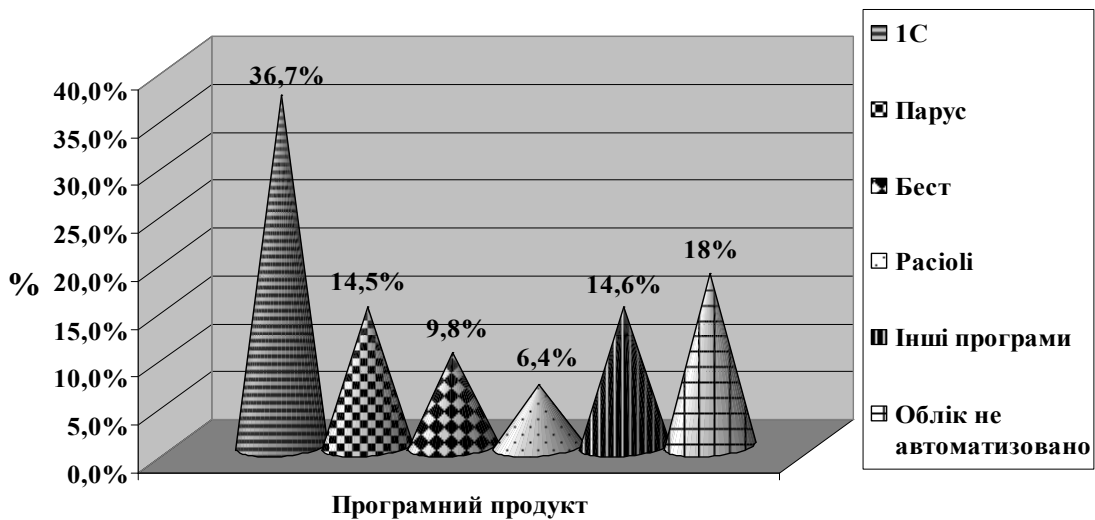

Рис. 2. Бухгалтерські програмні продукти, які використовуються на підприємствах роздрібної торгівлі досліджуваної сукупності.

На підприємствах роздрібної торгівлі сучасних форматів все більшої популярності набуває бухгалтерська система «Расіолі», розробником якої є фірма ТОВ «Сенс Консалтинг», м. Харків. Бухгалтерська система «Расіолі» має модульну структуру та забезпечує комплексний підхід до автоматизації обліку товарів від оприбуткування на складі до подання фінансової звітності. Гнучка технологія автоматизованого обліку дозволяє поєднувати в одну систему спеціалізований програмний продукт, комп'ютерну мережу, касові апарати, сканери штрих-кодів та інше торговельне обладнання. Бухгалтерська система «Расіолі» дозволяє автоматизувати облік на рівні фронт-офісу, контролює рух матеріальних та фінансових ресурсів на рівні бек-офісу, передає інформацію до центральної бази даних. Ще однією перевагою цього програмного продукту є співвідношення ціна-якість: вартість системи на 10 користувачів та її впровадження складає 5000 грн. Тому для малих та середніх супермаркетів, магазинів по сусідству, дискаунтерів ця програма є оптимальним рішенням для автоматизації обліку.

Підготовка та подання звітності в електронному вигляді з використанням електронного цифрового підпису згідно з п. 49.4 ст. 49 Податкового кодексу України [4] стала обов'язковою вимогою для платників податків, що належать до великих та середніх підприємств. В час інформаційних технологій та електронних засобів зв'язку електронна подача звітності є не лише засобом забезпечення прозорості відносин між податковими органами та платниками податків, а і престижем підприємства, яке демонструє цим громадськості свою позицію сумлінного платника податків [5, с. 118–121]. В сучасних умовах для підготовки та подання податкової

звітності більш ніж сто тисяч платників податків України використовують програмний комплекс «БЕСТ-ЗВІТ», серед яких «МЕТРО Кеш енд Кері», компанія «Кока-Кола Україна».

Основою діяльності інформаційної системи бухгалтерського обліку підприємств роздрібної торгівлі є масиви інформаційних ресурсів про рух товарів, що можуть бути одержаними лише за умов ефективно організованої системи документування товарних операцій. Нові інформаційні технології обліку потребують впровадження на підприємствах роздрібної торгівлі систем електронного документообігу. В результаті дослідження було виявлено основні вимоги, які висувуються керівництвом торговельних підприємств до систем електронного документообігу: по-перше, це поєднання характеристик ціна/якість, по-друге, це інтеграція з програмним забезпеченням, яке вже функціонує на підприємстві, по-третє, для підприємств роздрібної торгівлі дуже важливо забезпечити документообіг не лише всередині магазину, а і з територіально віддаленими постачальниками, а якщо це торговельна мережа в підпорядкуванні якої декілька магазинів, то і між магазинами мережі. Найбільш доцільно обирати комплексні системи автоматизації, складовими яких вже є системи електронного документообігу.

Дослідження систем електронного документообігу показало, що лише деякі системи, зокрема: Бос-Референт, DIRECTUM, ДІЛО (розробники російські фірми) забезпечують роботу з документами в територіально розподіленому корпоративному середовищі. В торговельних мережах, які розташовані в одному місті, часто виникають ситуації, коли необхідно перемістити товар з одного магазину (в якому спостерігається надлишок товарних запасів певної позиції)

до іншого (в якому товар закінчився). В таких умовах особливого значення набуває оперативність отримання інформації, з одночасним зменшенням витрат на основних етапах товароруку (телефонні переговори, оплата праці кур'єрів), що можливо лише при використанні систем електронного документообігу, які забезпечують передачу електронних документів за межі підприємства.

Дослідження програмних продуктів, які забезпечують комплексну автоматизацію торговельного процесу, показало, що найбільш поширеною на українському ринку є програмна система «Спрут». Дана система дозволяє вести централізоване управління каталогом товарів, умовами замовлення і закупівлі; ціноутворенням; маркетинговими акціями; підтримує побудову складної господарської і географічно розподіленої структури торгової мережі; автоматизацію замовлення товарів у постачальників; підтримує контроль дотримання умов постачання; управління взаєморозрахунками з контрагентами; забезпечує автоматизовані інвентаризації; автоматизацію обробки і виробництва товарів під власними торговими марками; управління торговельним устаткуванням і вагами; управління розміщенням товарів на полицях; побудову дисконтних і бонусних систем, систем лояльності; інтеграцію з банківськими і платіжними системами, з широким спектром касового устаткування, з системами відео спостереження. Система «Спрут» має гнучку аналітичну платформу (оперативна, консолідована, аналітика товарного руху, закупівель, запасів, торгівлі (аж до чека), клієнтів, постачальників, АВС-аналіз) тощо. А також має модуль територіально-розподіленого електронного документообігу. Застосування програмної системи «Спрут» забезпечить значне скорочення витрат пов'язаних з документуванням товарних операцій, які становлять значну частку витрат підприємств роздрібною торгівлі.

Зростання і укрупнення підприємств та створення складних організаційних структур роздрібною торгівлі підвищує вимоги до управлінської інформації. Тому необхідно сформувати механізми отримання своєчасної і повної інформації, які дозволять відображати зміни зовнішніх умов, якість виконання поставлених керівництвом завдань, своєчасно виявляти відхилення від планів і служити джерелом для формування прозорої системи внутрішнього контролю. Один з таких механізмів – ефективно організований відділ внутрішнього аудиту, який є незалежним структурним підрозділом інформаційної системи управління та заснований на специфіці діяльності торговельних підприємств.

Сучасні умови комплексної автоматизації всіх рівнів управління підприємства роздрібною торгівлі, впровадження систем електронного документування, інформаційних систем бухгалтерського обліку вимагають використання спеціального програмного забезпечення для проведення внутрішнього аудиту.

Упровадження сучасних інформаційних технологій в аудит на вітчизняному ринку значно гірший. Для порівняння у Російській Федерації сьогодні представлено близько десятка різновидів програмних комплексів та їх версій, серед основних такі продукти, як AuditXP «Комплекс Аудит» компанії «Гольдберг-Софт», «Експрес-Аудит: ПРОФ» консалтингової групи «Терміка», «ІТ Аудит: Аудитор» компанія «Мастер-Софт», «AuditNET Professional» компанія «AuditNET», «AuditModern» аудиторсько-консалтингової групи «Інтегрований Бізнес Сервіс».

В Україні представлено всього три програмних продукти для автоматизації аудиторських послуг, а саме: адаптований російський програмний комплекс «ІТ Аудит: Аудитор» та вітчизняні програми «Івахненко & Катеньов Аудит» і «Турбо Аудит». Найбільш пристосованим до перевірок товарних операцій на торговельному підприємстві є програмний комплекс «ІТ Аудит: Аудитор», який забезпечує перевірку товарних операцій за наступними напрямками: перевірка застосування задекларованих в обліковій політиці способів ведення бухгалтерського і податкового обліку товарних операцій; перевірка правильності організації обліку товарних операцій; перевірка правильності проведення і обліку результатів інвентаризації товарів; перевірка операцій з надходження товарів; перевірка операцій з вибуття товарів. Програмний комплекс «ІТ Аудит: Аудитор» побудований у вигляді окремих модулів, що дозволяє доповнювати його функціональні можливості, шляхом розробки власних методик внутрішнього аудиту, адаптованих до об'єкта перевірки.

Програмний комплекс дозволяє переносити (імпортувати) дані з найбільш поширеного в Україні обліково-фінансового програмного забезпечення (зокрема, з систем бухгалтерського обліку «1С: Бухгалтерія», «Парус», «Галактика») та найбільш поширених форматів зберігання даних (dbf, xml, xls, txt). Ще однією перевагою програми є її вартість: ліцензія на 1 робоче місце, в залежності від кількості модулів, коливається в межах від 2900 грн. до 3500 грн. Крім підвищення якості проведення аудиту і зниження його трудомісткості, впровадження програми «ІТ Аудит: Аудитор» дозволяє підвищити ефективність планування внутрішнього аудиту, по-

ліпшити контроль за ходом його проведення, повніше систематизувати методичну роботу. Для максимальної зручності, в системі зберігається методична і нормативно-довідкова база, яка щомісячно оновлюється, що дозволяє аудиторам значно скоротити час на виявлення порушень і полегшити сам процес проведення перевірки, а також розробити внутрішньофірмові стандарти на проведення перевірок відділом внутрішнього аудиту.

Висновки. В процесі діяльності підприємств роздрібною торгівлі виникає необхідність в розробці та застосуванні комплексу різних інформаційних технологій, які будуть направлені на вироблення єдиної корпоративної політики розвитку торговельного підприємства. Використання сучасних інформаційних технологій на підприємствах роздрібною торгівлі допомагає налагодити інформаційні потоки усередині торговельного підприємства та поза ним та дозволяє:

- підвищити і підтримувати конкурентні переваги;
- визначити стратегію розвитку торговельного підприємства;
- збільшити на 20–25% продуктивність праці облікового персоналу;
- зосередити функції управління в центрах ухвалення рішень і за рахунок цього досягати узгодженості дій в обліку, контролі, регулюванні і економічному аналізі на всіх рівнях управління;

- підвищити цілісність та достовірність інформації, завдяки встановленню відповідних повноважень на роботу в інформаційній системі для кожного працівника, відповідно до його кваліфікації та посади;
- трансформувати дані в інформацію, яка дозволить менеджерам виконувати планові, виконавчі й контрольні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Информационные технологии в торговле 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pilot.ru/main/press/public/it_cnews.
2. Петрович Й. М. Формування стратегії розвитку інформаційного потенціалу системи управління підприємством [Електронний ресурс] / Й. М. Петрович. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10143/1/33.pdf>.
3. Бондар М. І. Концептуальні підходи до вдосконалення бухгалтерських програмних продуктів / М. І. Бондар // Інформаційні технології у змісті освіти та практичній діяльності фахівців з обліку і аудиту: проблеми методології та організації : тези доп. наук.-практ. конф. Київ, 18 лют. 2010 р. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 27–30.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Пижик О. Є. Переваги електронної звітності : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 14 травня, 2010 р. / О. Є. Пижик // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 118–121.

УДК 658.012.32:621

Польова Н. М.

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В даній статті проаналізовано методи аналізу та оцінки інноваційної діяльності підприємств та запропонована методика аналізу та оцінки стану інноваційної діяльності та варіанти шляхів поліпшення, в залежності від отриманих характеристик складових інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, методика оцінки, метод експертних оцінок.

В данной статье проанализированы методы анализа и оценки инновационной деятельности предприятий и предложена методика анализа и оценки состояния инновационной деятельности и варианты путей улучшения, в зависимости от полученных характеристик составляющих инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, методика оценки, метод экспертных оценок.

This paper analyzes the methods of analysis and evaluation of innovative activity of enterprises and the technique of analysis and evaluation of innovative activities and options for ways to improve, depending on the characteristics of the obtained components of innovation.

Key words: innovation, assessment methodology, the method of expert estimates.

Постановка проблеми. В процесі управління інноваційним розвитком підприємства в ринкових умовах, які характеризуються нестабільністю, важливого значення набуває оцінка

інноваційної діяльності та оцінка здатності підприємства отримати інновації (аналіз інноваційного потенціалу). Актуальність дослідження зумовлена тим, що для вирішення аналітичних

завдань існує достатньо велика кількість методів оцінки інноваційної діяльності підприємства. Найбільш поширені з них – графічні методи, регресійно-кореляційні методи, аналіз динамічних рядів, метод розпізнавання образів, моделювання, метод експертних оцінок. Кожному з цих методів властиві як переваги, так і недоліки, які необхідно враховувати особливо при аналізі тенденцій розвитку об'єкту дослідження. Інноваційна діяльність визначається великою кількістю неоднорідних чинників, що є серйозною перешкодою для отримання узагальненої оцінки.

Аналіз публікацій. Дослідженнями інноваційних процесів та шляхом їх розвитку займалися такі відомі вчені-економісти, як В. А. Верба, А. В. Гриньов, І. В. Новікова.

Метою даної статті є дослідження та визначення основних підходів та методик оцінки інноваційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки інноваційної діяльності підприємства існує достатньо велика кількість підходів: так, деякі економісти та науковці пропонують для оцінки використовувати проблемно-орієнтований підхід, згідно з яким забезпечується вибір критеріїв, показників та процедур оцінки інноваційної діяльності відповідно до заздалегідь визначеного кінцевого або проміжного результату інноваційного розвитку підприємства, інші наголошують на тому, що оцінку інноваційної діяльності слід здійснювати з урахуванням впливу зовнішнього середовища та наявних стратегічних можливостей підприємства. Причому доцільно здійснювати аналіз як внутрішнього стану, так і зовнішніх чинників з урахуванням наявного потенціалу конкурентів [1].

У літературі описана велика кількість методів та прийомів: статистичний, елімінування, бальний метод, метод відстаней, метод моделювання рядів, графоаналітичний метод, метод експертних оцінок.

Аналіз перелічених існуючих методик вказує на їх деяку обмеженість. Кожному з цих методів властиві як переваги, так і недоліки, які необхідно враховувати особливо при аналізі тенденцій розвитку об'єкту дослідження. Інноваційна діяльність визначається великою кількістю неоднорідних чинників, що є серйозною перешкодою для отримання узагальненої оцінки.

Оскільки визначення стану інноваційної діяльності не піддається повній математичній формалізації, найбільш прийнятним, є метод експертних оцінок (в т. ч. метод бальної оцінки, а найбільш раціональним в процесі аналізу – метод відносних показників-індексів і метод середніх величин). Вибір даного підходу обумовлений тим, що середня величина є узагальнюваль-

ним показником, виразом суті ряду параметрів в одному числі. Найбільшого поширення набула середня арифметична величина, оскільки вона достатньо об'єктивно визначається, середня загального зведеного статистичного ряду легко виводиться з середніх елементарних рядів, що створюють зведений ряд, вона в дуже невеликому ступені схильна до коливань при застосуванні вибіркового даних і, що важливо, її розрахунок достатньо простий і швидко здійснюваний. Використання індексів обумовлене тим, що вони одночасно характеризують і порядок величин членів ряду, і динаміку змін [4].

Якщо розглядати зміни індивідуальних індексів, що характеризують різні складові інноваційної діяльності, очевидно, що тенденції будуть різні, можливі достатньо великі розбіжності. При цьому необхідно пам'ятати, що різні чинники неоднаково впливають на інноваційну діяльність. Але завдання полягає не в дослідженні динаміки окремих чинників, що впливають на інноваційну діяльність, а у визначенні загальних тенденцій зміни інноваційної діяльності, які можуть бути охарактеризовані через зведений індекс.

Запропонована методика оцінки інноваційної діяльності підприємства буде складатися з наступних етапів.

1) Створення експертної групи з 6–10 осіб, досить компетентних спеціалістів-професіоналів щодо діяльності підприємства.

До складу групи можуть входити як працівники даного підприємства, так і зовнішні експерти, що є фахівцями в області впровадження інновацій, розробки інноваційних проектів, фінансування інноваційної діяльності. Рівень компетентності експертів повинен враховуватися на етапі формування групи, а всіх експертів необхідно вважати однаково компетентними.

Точний критерій вибору числа необхідних експертів в даний час відсутній, тому вважаємо, що у кожному конкретному випадку повинна враховуватися специфіка експертизи, що проводиться. Очевидно, що зменшення числа експертів веде до зниження точності оцінки, оскільки на групову оцінку зайвий вплив робить оцінка кожного з експертів. Разом з тим при дуже великому числі експертів стає складніше виявити їх узгоджену думку через зменшення ролі тих думок, які хоча і відрізняються від думки більшості, проте далеко не завжди виявляються помилковими.

Групою експертів здійснюється відбір і аналіз показників, здебільшого з тих, що впливають на інноваційну діяльність оцінюваного підприємства. Перелік основних показників представлений в табл. 1.

Таблица 1.

Показники оцінки інноваційної діяльності підприємства.

Показники інноваційного потенціалу			
Виробничий потенціал	Фінансовий потенціал	Кадровий потенціал	Науково-технічний потенціал
1. Якість товару 2. Технологія 3. Матеріально-технічна забезпеченість 4. Мобільність виробництва 5. Рівень виробничих витрат 6. Рівень прогресивності технологічного обладнання	1. Наявність капіталу 2. Загальні витрати 3. Прибутковість 4. Рентабельність 5. Фінансова стабільність 6. Отримані кредити 7. Інвестиційні кошти 8. Фінансування держави	1. Рівень професійної підготовки 2. Досвід практичної діяльності 3. Кваліфікація персоналу 4. Забезпеченість підприємства кадрами найвищої кваліфікації 5. Стимулювання виникнення ідей 6. Перепідготовка кадрів	1. Кількість нових розробок 2. Рівень забезпечення інноваційної діяльності науково-дослідним обладнанням 3. Витрати на НДДКР 4. Кількість впроваджених розробок (власних, зовнішніх) 5. Кількість дослідних зразків, розроблених власними силами підприємства (іншими підприємствами на замовлення даного підприємства), або математичних моделей

Починаючи з 2003 р. в Україні введено нову статистичну звітність, що характеризує результати обстеження технологічних інновацій промислових підприємств та їхню інноваційну активність. При відборі показників та підрахунках можна використовувати деякі дані статистичної звітності для підрахунку показників.

Показники оцінки групуються залежно від того, до якої складової вони відносяться – до ресурсної, чи до процедурної. Кожний показник та група показників мають коефіцієнти вагомості:

- показники повинні відбивати сутність інноваційної діяльності підприємства і надавати їй точну кількісну і якісну оцінку;
- вони повинні бути комплексними і багатоаспектними, такими, що дозволяють отримати широку і різносторонню характеристику стану інноваційної діяльності підприємства;
- показники повинні забезпечувати достовірність, повноту і своєчасність отримання початкової інформації для їх обчислення;
- показники повинні враховувати можливі зміни умов і завдань інноваційної діяльності підприємства; показники повинні бути пов'язані з системою статистичної звітності, що діє.

Для ефективної роботи експертів до табл. 2 внесені тільки основні фактори, які впливають на кожний з показників інноваційного потенціалу, але при потребі з допомогою пакетів прикладних програм на MF Excel можна зробити розрахунок для матриць любого розміру.

Група експертів в кількості 6 осіб оцінила у 10-бальній шкалі фактори, які впливають на виробничий потенціал.

$$\text{Матриця} \begin{pmatrix} V_{11} & V_{12} & V_{13} & V_{14} & V_{15} & V_{16} \\ V_{21} & V_{22} & V_{23} & V_{24} & V_{25} & V_{26} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ V_{61} & V_{62} & V_{63} & V_{64} & V_{65} & V_{66} \end{pmatrix}$$

де V_{ij} – бали, якими оцінений i -й фактор j -м експертом $i = \overline{1,6}$, $j = \overline{1,6}$.

Визначивши власні числа матриці, одержимо власний вектор $\vec{V} = \begin{pmatrix} V_1 \\ * \\ V_n \end{pmatrix}$, який дає змогу ви-

значити, які із факторів 1–6 найбільш важливі для поліпшення виробничого потенціалу:

- V_1 – оцінка якості товару;
- V_2 – оцінка рівня технології підприємства;
- V_3 – оцінка матеріально-технічного забезпечення;
- V_4 – оцінка рівня мобільності виробництва (при дискретних виробництвах);
- V_5 – оцінка рівня виробничих витрат;
- V_6 – оцінка рівня прогресивності технологічного обладнання.

Вектор $\vec{V}$ може бути визначений при довільній кількості факторів та експертів, причому якщо матриця виявиться прямокутною, то з допомогою принципу домінування її можна привести до квадратної.

Для факторів, які об'єднані в групу «Фінансовий потенціал», аналогічно складаємо матрицю експертних оцінок

$$\begin{pmatrix} f_{11} & f_{12} & f_{13} & f_{14} & f_{15} & f_{16} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ f_{61} & f_{62} & f_{63} & f_{64} & f_{65} & f_{66} \end{pmatrix}$$

Визначаємо власні числа та власний вектор $\vec{F} = (f_i)$, де $i = \overline{1,6}$; компоненти якого дають оцінку:

- f_1 – наявність капіталу;
- f_2 – загальним витратам;
- f_3 – рентабельності;
- f_4 – ролі одержаних кредитів;
- f_5 – інвестиційним вкладом;
- f_6 – фінансування держави.

Аналогічно за вектором $\bar{K} = (k_i)$, де $i = \overline{1,6}$ визначимо вагомні показники кадрового потенціалу.

Оцінки експертів науково-технічного потенціалу складають матрицю

$$\begin{pmatrix} w_{11} & w_{12} & w_{13} & w_{14} & w_{15} & w_{16} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ w_{51} & w_{52} & w_{53} & w_{54} & w_{55} & w_{56} \end{pmatrix}$$

власний вектор якої $\bar{W} = (w_i)$, $i = \overline{1,5}$ дають оцінку

- w_1 – кількості нових розробок;
- w_2 – рівню забезпечення інноваційної діяльності науково-дослідним обладнанням;
- w_3 – витратам на НДДКР;
- w_4 – кількість впроваджених розробок (власних, зовнішніх);
- w_5 – кількості дослідних зразків (або математичних моделей).

Нами був проведений аналіз, який із методів оцінки факторів дає точніший результат: традиційний, коли визначається середнє значення оцінки експертів по кожному фактору

$$\begin{aligned} \sum_j \frac{V_{ij}}{j} &= \bar{V}_1 \\ \sum_j \frac{V_{2j}}{j} &= \bar{V}_2 \\ \sum_j \frac{V_{3j}}{j} &= \bar{V}_3 \\ \sum_j \frac{V_{4j}}{j} &= \bar{V}_4 \\ \sum_j \frac{V_{5j}}{j} &= \bar{V}_5 \end{aligned}$$

де $i = \overline{1,6}$, $j = \overline{1,6}$,

чи запропонований нами метод системного аналізу – визначення власних чисел та власного вектора кожної матриці.

Компоненти вектора $\bar{V} = \begin{pmatrix} V_1 \\ * \\ V_n \end{pmatrix}$, (ми розгля-

дали $n = \overline{1,6}$), який містить оцінки виробничого потенціалу, дають можливість із точністю до 0,05 оцінити значимість кожного фактора і такі результати більш надійні для прийняття рішень як по виробництву так і для інвесторів.

За статистичними даними 10 підприємств Черкаської області за 1 рік, застосувавши регресійний аналіз, ми перевірили, чи існує відхилення середньої оцінки експертів від очікуваної. Дисперсії оцінок виявилися значними, а оцінки отримані запропонованим методом мали невелику дисперсію (відхилення). Отримані результати по кожному із підприємств, ми використали для дослідження впливу на прибутковість ін-

новаційного потенціалу: виробничого, фінансового, кадрового та науково-технічного. За 4 попередніх роки зроблена виборка прибутку – Y , для кожного року визначений відповідний вектор та його абсолютне значення: X необхідно було визначити оцінки моделі: $Y = AX + U$, або

$$\hat{Y} = \alpha_0 + \alpha_1 X_1 + \alpha_2 X_2 + \alpha_3 X_3 + \alpha_4 X_4,$$

де X_1 – абсолютне значення вектора виробничого

$$X_1 = \sqrt{\sum_{i=1}^6 V_i^2}, \quad i = \overline{1,6} \quad (1)$$

X_2 – абсолютне значення вектора фінансового

$$X_2 = \sqrt{\sum_{i=1}^6 f_i^2};$$

X_3 – абсолютне значення вектора кадрового по-

$$X_3 = \sqrt{\sum_{i=1}^6 k_i^2};$$

X_4 – абсолютне значення вектора науково-технічного потенціалу: $X_4 = \sqrt{\sum_{i=1}^5 W_i^2}$

$\hat{Y}$ – очікувані прибутки;

$\hat{a}_j$ – очікувані параметри моделі, де $j = \overline{0,4}$.

Всі ці значення обчислені для кожного із досліджуваних років.

Враховуючи, що модель містить лагові змінні і об'єм виборки малий, необхідно застосувати відповідний оператор регресійного аналізу для обчислення параметрів $A = (\alpha_0, \alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \alpha_4)$.

Після обчислення параметрів є можливість змінюючи певний фактор, наприклад, фінансовий, дати прогноз одержання прибутку, що є важливим показником для інвесторів.

Наприклад, замінивши X_2 на X_0 і не змінюючи інші X_1, X_3, X_4 ми можемо обчислити інтервальний прогноз прибутку

$$\hat{Y}_0 - t_\alpha \sigma_{pr(i)} \leq \hat{Y}_0 \leq \hat{Y}_0 + t_\alpha \sigma_{pr(i)}, \quad (2)$$

де $\sigma_{pr(i)} = \sigma_u^2 (1 + X_0^1 (X^1 X)^{-1} X_0)$,

t – табличне значення t -критерію при $n-m$ ступенях свободи, де n – об'єм вибірки, m – кількість незалежних змінних моделі;

$\hat{Y}_0 = X_0 \hat{A}$ є точкова оцінка прогнозу.

Отже, інтервальний прогноз окремого значення визначається так:

$$\hat{Y}_0 \pm t_\alpha \sigma_u \sqrt{1 + X_0^1 (X^1 X)^{-1} X_0} \leq \hat{Y}_0 \pm t_\alpha \sigma_u \sqrt{1 + X_0^1 (X^1 X)^{-1} X_0} \quad (3)$$

$\sigma_u = \sqrt{\sigma_u^2}$, де u – залишки моделі.

Комплексний аналіз інноваційної діяльності дозволить дати об'єктивну оцінку її результатам. Аналізу повинні підлягати наступні види діяльності:

- науково-технічна діяльність підприємства, щодо виконання встановлених програм і розробок, направлених на створення нової техніки;

- виробничо-господарська діяльність, що включає виготовлення, наладку і випробування дослідних і експериментальних зразків, а також роботи з впровадження НДР ДКР у виробництво;
- рівень технічного оснащення процесів створення і освоєння нової техніки, характеру наукової обґрунтованості технології наукових досліджень і розробок;
- діяльність, направлена на забезпечення основних процесів всіма видами ресурсів (матеріальними, трудовими і фінансовими) і на створення раціональної системи організації, планування і управління НДР і ДКР;
- діяльність, направлена на вирішення завдань соціального характеру при здійсненні інноваційної діяльності.

Проведення комплексного аналізу інноваційної діяльності є основою стратегічного та дієвого економічного управління підприємством з метою досягнення конкурентних переваг, сприятиме обґрунтуванню найбільш ефективних напрямків інноваційної діяльності.

Тому рішення, направлені на поліпшення інноваційної діяльності, орієнтовані на майбутнє і служать основою для оперативних дій, освоєння інноваційних програм та проектів.

У інноваційній діяльності промислового підприємства найбільш важливими, на наш погляд, є три основні напрями:

- впровадження ресурсозберігаючих технологій (процес-інновації);
- диференціація продукції на основі пропозиції нової продукції (поліпшуючі і модернізуючі продукт-інновації);
- створення нових ринків на основі пропозиції радикально нової продукції (радикальні продукт- і процес-інновації).

Відповідно до запропонованої методики аналізу стану інноваційної діяльності можливі різні варіанти шляхів поліпшення, в залежності від отриманих характеристик складових інноваційної діяльності. Можливі стани результатів аналізу і найбільш відповідні до них рішення представлені в табл. 2.

Таблиця 2.

Типологія підприємств за рівнем розвитку інноваційної діяльності.

Стан показників інноваційної діяльності	Тактичні рішення та рекомендації	Тип підприємства
Нормальний рівень (високий рівень показників); високі інноваційні можливості	Підтримка діючого рівня показників.	Лідер у застосуванні нових технологій.
Допустимий рівень (недостатньо високий рівень показників); середні інноваційні можливості	1. Тимчасове залучення сторонніх спеціалістів. 2. Придбання науково-технічних розробок. 3. Участь у спільних інноваційних проєктах. 4. Модернізація та вдосконалення виробничої бази.	Послідовник у застосуванні нових технологій. Лідер у застосуванні покращуючих технологій.
Передкризовий рівень (низький рівень показників); низькі інноваційні можливості	1. Вдосконалення організації інноваційної діяльності. 2. Оновлення виробничої бази. 3. Виділення наукових підрозділів в окремий бізнес. 4. Придбання ліцензій. 5. Залучення сторонніх висококваліфікованих спеціалістів.	Послідовник у застосуванні покращуючих технологій.
Кризовий рівень (дуже низький рівень показників); низькі інноваційні можливості	Реструктуризація підприємства.	Послідовник у застосуванні покращуючих технологій.
Критичний рівень (критичний рівень показників); нульові інноваційні можливості	Заходи з фінансового оздоровлення підприємства.	Підприємство не має розвитку.

Проаналізувавши динаміку інноваційної діяльності підприємства відповідно до запропонованої методики, маємо зробити наступні **висновки**.

Якщо виставлені бали були високі і стан інноваційної діяльності підприємства характери-

зується як «нормальний рівень», це означає, що підприємство може сміливо розпочати стратегічне планування діяльності; має достатній (щодо конкурентів) рівень всіх її складових для реалізації будь-якого з напрямків досягнення конкурентних переваг. Залежно від специфіки галузі,

товару і ринку керівництво підприємства вирішує, який з напрямів дійсно буде істотною конкурентною перевагою.

Якщо оцінювані показники вказують на «допустимий рівень» інноваційної діяльності внаслідок, наприклад, низького рівня кадрових показників, то найбільш вірогідною можливістю поліпшення ситуації буде залучення фахівців високої кваліфікації.

Недостатній рівень виробничих показників при «допустимому рівні» інноваційної діяльності характеризує значне фізичне і моральне старіння виробничої бази підприємства, оновлення якої пов'язане з необхідністю залучення значних фінансових коштів. При цьому, якщо відставання виробничих показників незначне, то дану проблему частково можна вирішити за допомогою проведення модернізації і вдосконалення виробничого устаткування.

Визначення стану інноваційної діяльності як «передкризовий рівень» характерно у тому випадку, коли має місце відставання більше половини показників інноваційної діяльності, що відносяться до різних груп. Для усунення такого відставання можуть бути використані наступні шляхи поліпшення стану інноваційної діяльності, такі як вдосконалення організації інноваційної діяльності, оновлення виробничої бази, виділення наукових підрозділів в окремий бізнес, придбання ліцензій і тому подібне.

Кризовий рівень стану інноваційної діяльності може бути не тільки внаслідок неефективного управління і організації інноваційних процесів, а також, через непотрібність на ринку нових товарів, що випускаються підприємством. Виявлення даної проблеми пов'язане з активним проведенням маркетингових досліджень на початкових стадіях інноваційного процесу, на етапі відбору запропонованих до розробки ідей. Маркетинг має вирішальне значення не тільки і навіть не стільки в організації і розробці ефективних форм і методів розповсюдження і збуту інноваційної продукції, скільки в аналізі адекватності напрямів інноваційних проектів існуючим потребам споживачів.

Разом з тим, при слабкій інноваційній діяльності підприємство повинне направляти зусилля на пошук ресурсів інноваційної діяльності в зовнішньому середовищі за допомогою здійснення інтеграції і співпраці з іншими організаціями і підприємствами.

При критичних значеннях виставлених експертами балів (найнижчі значення) для поліпшення стану інноваційної діяльності підприємства необхідні заходи щодо фінансового оздоровлення, переглянути можливості усунення недоліків, після цього зробити повторну оцінку.

Разом з тим, на наш погляд, підсумком методики буде визначення типу підприємства за можливостями розвитку інноваційної діяльності.

Переваги даної методики полягають в об'єктивності, обумовленій вибором показників і визначенням ступеня їх впливу на інноваційну діяльність; у можливості єдиної оцінки різнорідних показників, що змінюються у різних напрямках і з різною інтенсивністю; у відносній простоті розрахунків і наочності їх уявлення.

Запропонована методика оцінки є важливою, оскільки допомагає підприємству визначити рівень її інноваційної діяльності. Результати експертної оцінки дають можливість вибирати варіанти розвитку, найбільш прийнятні з точки зору можливостей підприємства в існуючих ринкових умовах варіантів інноваційного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верба В. А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В. А. Верба, І. В. Новікова // Проблеми науки. – 2003. – № 3. – С. 22–31.
2. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / А. В. Гриньов. – Харків : ІНЖЕК, 2003. – 308 с.
3. Гриньов А. В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства / А. В. Гриньов // Проблеми науки. – 2003. – № 12. – С. 12–17.
4. Гречан А. П. Інноваційний потенціал підприємства та його основні складові / А. П. Гречан, Г. П. Петренко // Вісник КНУТД. – 2005. – № 4(24). – С. 19–23.
5. Заблоцький Б. Ф. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий світ, 2007. – 465 с.
6. Иванова Н. Национальные инновационные системы / Н. Иванова // Вопросы экономики. – 2001. – № 7. – С. 59–61.
7. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком. Проблеми, концепції, методи : навчальний посібник / С. М. Ілляшенко. – Суми : Університетська книга, 2003. – 278 с.
8. Ковалев Г. Д. Инновационные коммуникации / Г. Д. Ковалев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 288 с.
9. Краснокутська Н. В. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / Н. В. Краснокутська. – К. : ЦУЛ, 2005. – 352 с.
10. Рудина О. В. Інноваційний потенціал та оцінка його стану на підприємстві / О. В. Рудина // Економіка розвитку. – 2004. – № 1. – С. 56–60.
11. Шандиба Н. В. Моделирование управления, обеспечения устойчивого развития экономики предприятия / Н. В. Шандиба // Вестник ХНТУ. – 2005. – № 1(21). – С. 118–121.
12. Шовкун І. А. Моделі інноваційного розвитку: міжнародний досвід та уроки для України / І. А. Шовкун // Проблеми науки. – 2002. – № 8. – С. 112–115.

УДК 330.131.7:657.1

Сейдаметова Л. Д., Абдуллаев Р. А.

БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ КАК КЛЮЧЕВОЙ ЭЛЕМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В роботі розглянуті основні складові економічної безпеки як на макро-, так і на мікрорівнях. Проведено порівняльний аналіз підходів у забезпеченні економічної безпеки компанії. Розглянуто систему бухгалтерського обліку як ключового елемента в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, компанія, система бухгалтерського обліку.

В работе рассмотрены основные составляющие экономической безопасности, как на макро-, так и на микроуровнях. Проведен сравнительный анализ подходов в обеспечении экономической безопасности компании. Рассмотрена система бухгалтерского учета как ключевого элемента в обеспечении экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, компания, система бухгалтерского учета.

This paper describes the main components of the economic security of both the macro and micro levels. A comparative analysis of approaches to ensure the economic security of the company. A system of accounting as a key element in ensuring the economic security of the enterprise.

Key words: economic security, the company's accounting system.

Постановка проблеми. Создание конкурентоспособной национальной экономической системы, способной обеспечить стабильный экономический рост и инвестиционную активность, является составной частью современной парадигмы долгосрочного развития украинской экономики. Можно выделить следующие основные факторы экономического роста:

- экономическая ситуация в мире;
- экономическая ситуация внутри национальной экономической системы;
- использование научно-технического потенциала государства;
- внедрение новых технологий производства и управления;
- охват национальной экономической системы процессами глобализации.

Экономическая ситуация в стране напрямую зависит от способности соответствующих государственных органов обеспечить как экономическую безопасность самой национальной экономической системы в целом, так и ее хозяйствующих субъектов, в частности. В то же время субъекты хозяйствования, регионы страны, предприятия различных отраслей экономики должны прилагать собственные усилия для обеспечения своей экономической безопасности.

Экономическая безопасность – одна из составляющих общего понятия «безопасность». Любой ущерб рано или поздно может получить свою денежную оценку, то есть может быть выделена экономическая составляющая ущерба. Следовательно, можно отметить, что экономическая безопасность, это наиболее универсальная и часто взаимодействующая с другими составляющая понятия «безопасность».

Анализ литературы. Развитие теорий экономической и национальной безопасности разработаны в трудах таких ученых, как Л. И. Абалкин, Ю. И. Аболенцев, С. Ю. Глазьев, В. К. Сенчагов, В. Ф. Солтаганов. Проблемам управления экономической безопасностью предприятий посвящены работы В. В. Гребенникова, А. А. Звягина, С. Л. Меламедова. Различные вопросы обеспечения экономической безопасности предприятий затрагивали в своих работах М. Н. Власенко, В. С. Гусев, Н. В. Матвеев, П. В. Миляев, Т. В. Момот, Т. В. Журко, И. Г. Чалый и др.

Целью данной работы является исследование проблемы обеспечения экономической безопасности предприятия через построение системы бухгалтерского учета, которая направлена на предоставление достоверной и полной информации, как для внешних, так и внутренних пользователей.

Изложение основного материала. Для определения места экономической безопасности хозяйствующего субъекта в системе национальной безопасности необходимо уточнить составные элементы национальной безопасности. Как отмечает Л. И. Абалкин, в основе национальной безопасности лежит экономическая безопасность, так как экономика играет базисную роль в развитии общества. При этом: «... экономическая безопасность – это совокупность условий и факторов, обеспечивающих независимость национальной экономики, ее стабильность и устойчивость к постоянному обновлению и самосовершенствованию» [1, с. 13].

Как известно, любой учет обусловлен подоплекой хозяйствующих субъектов. Экономика

государства основана и оперирует категориями, которые воплощены в простейшую учетную систему «плюс/минус». Данный алгоритм является основой не только в учетной системе субъектов предпринимательской деятельности на микроуровне, он же фактически является основой государственной макроэкономической политики. Как отмечает И. Чалый «... даже в сфере фискального регулирования экономическая обоснованность является одним из принципов построения национальной системы налогообложения» [2, с. 13].

В концепции экономической безопасности отдельную роль отводят финансовой безопасности, которая рассматривается с точки зрения обеспечения защиты финансовых интересов субъектов хозяйственной деятельности на всех уровнях финансовых отношений граждан и компаний как внутри, так и вне национальной экономической системы, а также их защиты от негативных макроэкономических и политических факторов [3, с. 2].

Таким образом, критериями для обеспечения уровня финансовой безопасности, а следовательно, и экономической безопасности можно считать: стабильность, сбалансированность развития финансовой, денежно-кредитной, валютной, бюджетной, налоговой, расчетной, инвестиционной и фондовой системы государства.

На микроуровне в отношении каждого хозяйствующего субъекта статьей 4 Закона Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» представлен один из важнейших постулатов – принцип превалирования сущности над формой [4], который обязывает рассматривать бизнес-процесс с точки зрения экономической сути, и поэтому совершенствование системы экономической безопасности обусловлено следующими причинами:

- принятие новой стратегии компании и появление новых рисков;
- системные изменения, происходящие в компании;
- осуществление в рамках разработанной новой стратегии крупных корпоративных проектов;
- информационное обеспечение бизнес-процессов компании;
- внедрение новых корпоративных систем управления и систем электронных финансовых расчетов.

Таким образом, одним из ключевых элементов при совершенствовании экономической безопасности компании является учет вероятности риска бизнес-процесса.

Риск – это одна из квинтэссенций бизнес-процесса. Безопасность любого бизнес-процесса зависит от уровня риска, который необходимо

прогнозировать и закладывать заранее. Основные уровни рисков специалисты объединяют в следующие сегменты: ценовые риски; организационные риски; естественные риски; юридические риски; регуляторные риски [2, с. 18].

Поэтому правильная идентификация экономической природы функционирования предприятия, обоснование уровней рисков бизнес-процессов – залог построения эффективной системы бухгалтерского учета и отчетности, а также принятия правильных управленческих решений. При принятии правильных управленческих решений, как отмечают Т. В. Журко и М. Н. Власенко, необходимо проводить экономическую оценку эффекта от создания системы экономической безопасности и рассматривать различные подходы при ее внедрении. При этом авторы выделяют следующие подходы:

- стоимостной;
- затратный;
- комбинированный [5, с. 3].

Целесообразность применения того или иного подхода обусловлена занимаемым местом на рынке данной корпорации и его миссией.

В табл. 1 представлен сравнительный анализ подходов к созданию системы экономической безопасности компании.

Таким образом, система мер экономической безопасности предприятия должна быть построена на основании следующих принципов:

- комплексность – согласованность средств, форм и методов при построении целостной системы экономической безопасности, которая затрагивает все области функционирования хозяйствующего субъекта;
- научность – определение перечня, содержания, последовательности, величины мер защиты, направленного на обеспечение заданного уровня безопасности;
- экономическая целесообразность – принцип реализации мер безопасности, при котором их стоимость не превышает совокупный убыток хозяйствующего субъекта;
- эшелонированность – создание последовательных рубежей защиты (зон защиты), при этом более важная из зон должна находиться внутри другой, менее важной зоне;
- достаточность – созданный уровень безопасности равен или превышает пороговые значения показателей, определяющих уровень функционирования компании как безопасный, но не стремящийся к созданию уровня «абсолютной» защиты;
- превентивность – осуществление мер безопасности, которые действуют на предупреждение возможных угроз (прогнозирование риска);

- реализуемость – осуществление мер безопасности к конкретному объекту в конкретных условиях;
- адаптивность – способы и формы поведения, позволяющие приспособиться к новой, рискованной или угрожающей ситуации;
- непрерывность и системность – постоянный и системный анализ функционирования хозяйствующего субъекта и мониторинг его экономической безопасности.

Таблица 1.

Сравнительный анализ подходов к созданию системы экономической безопасности компании.

Подход	Цель применения	Порядок применения	Положительные аспекты	Отрицательные аспекты
Стоимостный	Применяется когда компания имеет хорошие финансовые возможности (обладает достаточным количеством ликвидных финансов) и сводится к определению стоимости системы экономической безопасности и обоснованию экономической целесообразности ее внедрения.	Типовые решения (стоимость которых известна) по аналогии с подобными объектами и оценивается достигнутый уровень безопасности по ключевым показателям. Проводится расчет показателей безопасности функционирования объекта и определяется перечень мероприятий для достижения поставленной цели.	Проект превентивно ориентированный, нацелен на предотвращение потенциального ущерба. Проект нацелен на решение комплексной задачи. Возможность планирования затрат и источников финансирования. Варьирование базовыми показателями. Достаточная система защиты. Планирование и привлечение новых финансовых ресурсов. Качественное организационно-экономическое управление.	Большой расход финансовых потоков на обеспечение экономической безопасности. Сложность расчетов значений базовых показателей экономической безопасности. Отсутствие корреляции между некоторыми базовыми показателями. Сложность прогнозирования наступления негативных последствий и затрат на их решение. Потребность в высококвалифицированных кадрах.
Затратный	Применяется при строгой ограниченности бюджета для создания экономической безопасности.	Необходимо определить угрозу экономической безопасности.	Самые низкие расходы на безопасность.	Создание минимально возможных условий для экономической безопасности. Проект нацелен на решение отдельных вопросов безопасности, а не комплекса проблем. Сложность варьирования базовыми показателями. Ограниченность финансирования и его нестабильность. Организационно-технико-экономическое обеспечение проекта строго ограничено.
Комбинированный	Применяется на этапе становления бизнес-процесса (при расширении бизнеса или же при смене сферы деятельности).	Минимизация наиболее вероятных угроз.	Меньшие расходы на обеспечение экономической безопасности по сравнению со стоимостным подходом. Более высокий уровень безопасности по сравнению с затратным методом. Возможность перераспределения бюджета при создании системы экономической безопасности.	Наличие большого количества слабых мест. Сложность прогнозирования во времени. Высокая вероятность потерь. Наличие резерва для компенсирования возможного ущерба. Сложность управления системой безопасности.

Обобщено авторами на основе работ [1; 5].

Как отмечено в работе Т. В. Журко и М. Н. Власенко [5], обеспечение комплексной безопасности предприятий достигается системой мер, направленных на предупреждение, выявление, обнаружение, локализацию и ликвидацию

угроз независимо от источника их происхождения. На рис. 1 представлена система мер обеспечения экономической безопасности хозяйствующего субъекта через призму построения системы бухгалтерского учета.

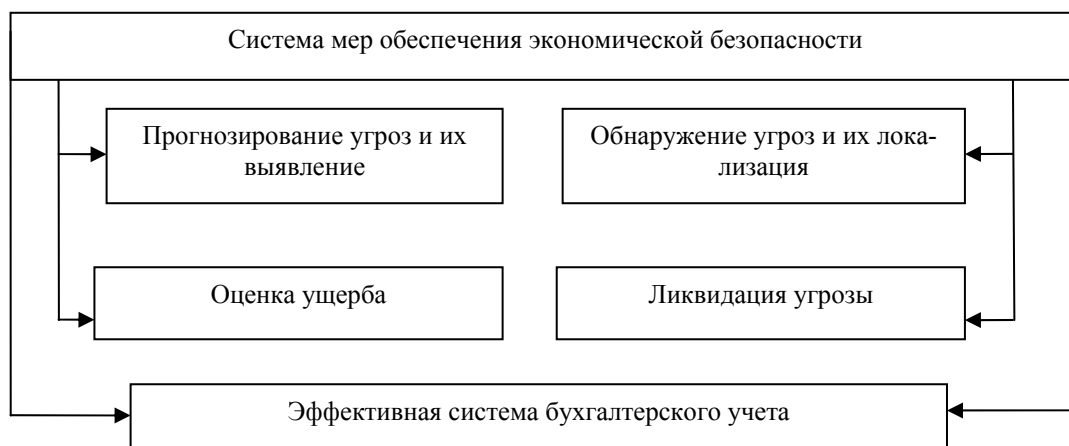

Рис. 1. Система мер обеспечения экономической безопасности хозяйствующего субъекта.

Прогнозирование угроз и их выявление возможны при проведении мониторинга финансово-хозяйственной деятельности компании, а оценка предполагает расчет возможных потерь в случаях наступления форс-мажорных обстоятельств и непринятия мер необходимой защиты, то есть она предполагает прогнозирование возможных угроз и конкретных действий по их ликвидации.

Оценка возможна только при проведении анализа финансовой отчетности предприятия, которая должна быть составлена на основе достоверных данных бухгалтерского учета предприятия.

Система бухгалтерского учета в Украине представлена тремя видами бухгалтерского учета: финансовым, налоговым и управленческим (рис. 2).

Рис. 2. Система бухгалтерского учета предприятия.

Таким образом, обеспечение экономической безопасности хозяйствующих субъектов основывается на целях бухгалтерского учета, изложенных в Законе Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», где обозначено,

что целью ведения бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности является предоставление пользователям для принятия решений полной, достоверной и непредвзятой информации о финансовом состоянии, резуль-

татах деятельности и движении денежных средств предприятия.

Кроме того, немаловажную роль играет такой постулат как полнота освещения, то есть финансовая отчетность должна содержать всю информацию о фактических и потенциальных последствиях хозяйственных операций и событий, способных повлиять на решения, принимаемые на ее основе [2].

Кроме финансового и налогового учета на предприятии система бухгалтерского учета представлена еще и управленческим учетом, который основывается на профессионализме менеджеров: «... субъективное суждение основывается на грамотном анализе – это профессиональное суждение» [6, с. 41], и, как следствие, построение управленческого учета на предприятии – это большая половина успеха бизнес-процесса компании.

В 2000 г. Украина начала переход бухгалтерского учета на международные стандарты МСБУ-МСФО (ISA-IFRS). Согласно Закону Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», национальные стандарты бухгалтерского учета не должны противоречить международным, однако, международные стандарты были приняты лишь за основу, вследствие чего украинская система бухгалтерского учета не может считаться соответствующей международным стандартам, поскольку финансовая отчетность может считаться соответствующей МСБУ-МСФО (ISA-IFRS) только в тех случаях, когда она будет соответствовать всем требованиям международных стандартов без каких бы то ни было ограничений.

Однако, на сегодняшний день, после принятия Налогового Кодекса Украины сложилась ситуация, когда с одной стороны произошло приближение бухгалтерского и налогового учетов, а с другой – национальные стандарты бухгалтерского учета пересматриваются в угоду положениям Налогового Кодекса Украины, что полностью противоречит статье 3 п. 2 Закона Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», который гласит, что бухгалтерский учет является обязательным видом учета, который ведется предприятием.

Финансовая, налоговая, статистическая и другие виды отчетности, использующие денежный измеритель, основываются на данных бухгалтерского учета [4], что в свою очередь привело к тому, что сегодняшние изменения, проведенные в национальных стандартах бухгалтерского учета, привели к тому, что они еще более стали отличаться от международных, а это привело к тому, что они не понятны иностранным инвесторам, которые хотели бы инвестиро-

вать средства в экономику Украины, но они не уверены в том, что информация, изложенная в отчетности, которая будет составлена в соответствии с действующими национальными стандартами будет достоверной и полной.

И. Чалый отмечает: «... к сожалению, учетная политика компании иногда становится объектом сознательных спекуляций менеджмента. Субъективные воззрения руководителей компаний, умноженные на учетные вариации главбухов, могут дать самые неожиданные результаты в отчетности...» [2, с. 20]. Поэтому очень часто финансовая отчетность субъекта хозяйствования – это продукт прямолинейного управленческого таргетирования, нежели результат стремления обеспечить пользователей достоверной и полной информацией о финансово-хозяйственной деятельности предприятия, а это в свою очередь приводит не только к разрушению экономической безопасности субъекта хозяйствования в частности, но и к разрушению экономической безопасности всей национальной экономической системы в целом, поскольку невозможно спрогнозировать поведение макроэкономических показателей и выработать стратегию развития государства на ближайшую перспективу.

Высказанное нами мнение не противоречит мнению П. Миллера, профессора бухгалтерского учета в университете Колорадо Спрингс: «Я точно не знаю, но думаю, что украинские компании сталкиваются с очень высокой ценой на капитал на глобальном рынке, поскольку их менеджеры не ощущают, что значит быть заслуживающими доверия..., в результате которых инвесторы считают слишком рискованными инвестиции в украинские компании...» [7, с. 55].

Исходя из вышеизложенного, можно выделить основные составляющие экономической безопасности компании и угрозы хозяйственной деятельности (табл. 2).

Выводы.

1. Экономическая безопасность национальной экономической системы напрямую зависит от всех ее составляющих, как на макро, так и на микро уровнях, а также она зависит и от степени защиты ее элементов и оптимального соотношений действий государства, общества и экономики.

2. Экономическая безопасность предприятия зависит от таких составляющих, как уровень постановки управленческого учета предприятия; уровень открытости предприятия внешним пользователям через предоставленную ими финансовую и налоговую отчетность; фискальная политика государства; кадровый потенциал предприятия; уровень охвата процессом глобализации; риски бизнес-процесса.

Таблица 2.

Составляющие экономической безопасности компании и угрозы хозяйственной деятельности.*

Составляющие экономической безопасности компании	Угрозы хозяйственной деятельности
Финансовая безопасность	Неэффективное планирование и управление активами компании. Неэффективное построение системы бухгалтерского учета компании. Несоответствие рыночной конъюнктуре финансовая, маркетинговая и налоговые стратегии. Не оптимальная организационная структура компании, ценовая и кадровая политика. Не до конца учтенный финансовый риск. Плохо организованный контроль над денежными потоками компании. Просроченная дебиторская задолженность. Обстоятельства не преодолимой силы.
Технико-технологическая безопасность	Внедрение конкурентами новых технологий и техники производства. Ошибки при определении технико-технологической политики компании. Отсутствие оперативного анализа новой техники и технологий. Ущерб от позднего введения инноваций в производственный процесс.
Правовая безопасность	Не эффективное нормативно-правовое регулирование. Низкая квалификация персонала. Плохая организация юридического сопровождения деятельности компании.
Информационная безопасность	Отсутствие полной и достоверной информации о деятельности компаний соответствующей отрасли (продукции и инновациях, вводимых компаниям, а также о системе стимулирования работников и т. п.) Подрыв репутации компании путем распространения негативной информации о хозяйствующем субъекте. Промышленный шпионаж. Хакерская атака на компьютеры компании.
Организационная безопасность	Нечистоплотная игра конкурентов, с целью нанесения ущерба имуществу и финансово-экономическому состоянию хозяйствующего субъекта, а также рейдерскому захвату компании. Утрата конкурентных преимуществ на рынке.

*Составлено авторами.

ЛИТЕРАТУРА

- Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.
- Чалый И. Строительный учет для профи / И. Чалый. – Харьков : Фактор, 2006. – 424 с.
- Миляев П. В. Экономическая безопасность коммерческого банка в системе национальной безопасности государства / П. В. Миляев // Аудит и финансовый анализ. – 2010. – № 2. – С. 96–101.
- Закон Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nibu.factor.ua/info/Zak_basa/Z996/.
- Журко Т. В. Оценка эффективности обеспечения безопасности деятельности хозяйствующего субъекта / Т. В. Журко, М. Н. Власенко // Аудит и финансовый анализ. – 2008. – № 5. – С. 89–100.
- Грачева Р. Учет и отчетность по МСФО: для кого, зачем и почему / Р. Грачева // Дебет-кредит. – 2006. – № 20. – С. 41–43.
- Miller Paul B. W. Quality Financial Reporting / Paul B. W. Miller, Paul R. Bahnsen, McGraw-Hill. – New York, 2002. – XXIV+335 p.

УДК 657:004.738.5

Чумак О. В.

СТВОРЕННЯ І РОЗМІЩЕННЯ WEB-САЙТУ: ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕДУР

Охарактеризовано природу веб-сайтів для визнання і обґрунтування під час визначення його як об'єкту обліку. Наведено основні засади визнання веб-сайту як об'єкту обліку та методичних прийомів відображення в обліку витрат на його створення і розміщення.

Ключові слова: веб-сайт, домен, хостинг, програмний засіб, мережа Інтернет.

Охарактеризована природа веб-сайтов для признания и обоснования во время определения его как объекта учета. Приведены основные принципы признания веб-сайта как объекта учета и методических приемов отображения в учете расходов на его создание и размещение.

Ключевые слова: веб-сайт, домен, хостинг, программное средство, сеть, Интернет.

This article characterizes the nature of web-sites for recognition and validation during their determination as an accountability object. The article shows principal basis of web-sites definition as an accountability object and methods of reflecting in accounting of charges for its creation and installation.

Key words: web-site, domen, hosting, programmatic means, Internet.

Постановка проблеми. На сьогодні стало абсолютно очевидним, що організацію облікових процесів на підприємстві здійснює нова генерація працівників облікових служб, у яких формування знань і вмінь відбувається не стільки за загальноприйнятими законами вищої освіти, скільки вимогами гіпердинамічного зовнішнього середовища. Тому основним завданням вищів є навчити фахівця отримавши інформацію її оцінити, проаналізувати та обґрунтувати з метою правильного визнання об'єктів бухгалтерського обліку.

Оскільки різновиди процесів, які відбуваються у вітчизняній економіці, останнім часом випереджають розробку мінфіном методики їх обліку, перед науковцями постає безліч проблемних питань, що актуалізують процедури їх вирішення. Зокрема, досить новим та дискусійним для бухгалтерів на сьогодні є визнання об'єктом обліку веб-сайтів, які обслуговують підприємство. Адже сама категорія є новою для економіки підприємств, та відповідно для облікової служби.

Проте, Інтернет забезпечує можливості і переваги для бізнесу, відповідно власники інвестують у забезпечення таких можливостей, а в обліковій політиці виникає об'єкт, який споживає такі інвестиції. Тому розробка рекомендацій щодо організації основних облікових процедур за такими об'єктами є вкрай нагальною, як для науки так і для практики.

Аналіз літератури. На сьогодні, питаннями створення веб-сайтів та проблемам їх бухгалтерського і податкового обліку займається не багато вчених, проте в літературі приділено певної уваги даним обліковим аспектам, зокрема: І. Хмелевським, С. Ф. Легенчук, Н. М. Королюк та іншими. Однак, в цих роботах в неповній мірі висвітленні питання пов'язанні з проблематикою визнання витрат під час створення і розміщення веб-сайтів та відображення даних облікових процедур.

Мета статті полягає у висвітленні питань визнання та обліку витрат на створення і розміщення веб-сайтів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки визнання в обліку даного виду активу передбачає його вивчення з трьох основних сторін: технічної, правової та економічної, розглянемо спочатку природу веб-сайтів за цими складовими.

З технічної сторони веб-сайт визначається як сукупність програмних та апаратних засобів з

унікальною адресою в мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта й забезпечують доступ юридичних і фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів через мережу Інтернет. Відповідно, постає перед бухгалтером питання чи є веб-сайт цілісною системою, як об'єкту обліку, чи варто розділити його на декілька складових.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 433 ЦК та ст. 8 Закону про авторське право, веб-сайт належить до об'єктів права інтелектуальної власності (авторського права) як графічні, аудіовізуальні твори та комп'ютерні програми з базою даних до них.

З економічної сторони, сайт безперечно є активом, що забезпечує отримання в майбутньому економічної вигоди, оскільки забезпечує розробку ефективної концепції розвитку бізнесу, через його становлення із застосуванням Інтернет технологій для широкого подання продукції і послуг компанії. Розробка веб-сайту не просто є візитною карткою, а й важливим інформаційним ресурсом, дієвим маркетинговим інструментом, засобом інтерактивного зв'язку з клієнтами та партнерами.

Перш ніж визначати принципи організації обліку, варто звернутися до існуючих видів сайтів, веб-сайти різняться за своїм призначенням:

- комерційні, призначені для здійснення торговельних операцій, оформлення замовлень, забезпечення прямого зв'язку зі споживачем та інших комерційних операцій (наприклад, Amazon.com, eBay.com);
- інформативні сайти, надають різну інформацію користувачам Інтернету і навіть постачають їм деякі цифрові продукти, наприклад, послуги з розсилки і передплати, завантаження деяких програм з сайту тощо;
- комунікативні сайти сприяють розвитку маркетингу і підвищення іміджу підприємства. Наприклад, сайти, призначені для набору нових співробітників і спілкування з працівниками, що перебувають у штаті підприємства, на комунікативні сайти може бути винесено річну звітність підприємства, і акціонери можуть голосувати на них у режимі он-лайн з різних питань.

Оскільки в Україні на сьогодні відсутні чіткі стандарти в сфері веб-сайтів, це призводить до диференціації цін на створення та оформлення різних видів сайтів. Вартість послуг щодо створення сайту в м. Харкові в середньому ко-

ливається від 1000 грн. до 15000 грн. Остаточна ціна залежить від категорії сайту, терміну на його створення, веб-дизайну, об'єму його наповнення, отримання виключного права тощо. Відповідно, зазначені суми повинні знайти економічно обгрунтоване відображення в системі бухгалтерського обліку.

Створення сайту починається з розробки дизайну, його структури, принципу роботи, розташуванню інформації, підбору необхідного програмного забезпечення. Після створення дизайну, створюється і реєструється доменне ім'я, після чого відбувається розміщення в Інтернеті, забезпечення доступу користувача до серверу на якому розташовано сайт.

Створення веб-сайта здійснюється за двома основними варіантами: із залученням розробників зі сторони та власними силами. Також можна придбати вже готовий проект, скориставшись пропозиціями магазину готових сайтів чи взяти його в оренду. Виходячи із використаного методу, визначається формування облікової політики щодо веб-сайту та визнання його об'єктом обліку.

Облік витрат на створення веб-сайта залежить від того, чи отримує організація права на ці об'єкти інтелектуальної власності (програму) чи ні. Згідно зі ст. 16 Закону України «Про авторське право та суміжні права», веб-сайт належить до об'єктів права інтелектуальної власності, тому в більшості випадків виключне майнове право на нього належить роботодавцю при створенні веб-сайту власними силами.

Будь-який сайт це сукупність апаратних і програмних засобів разом з інформаційними ресурсами, тобто певний симбіоз комп'ютерної програми, технічних пристроїв (серверів), за допомогою яких виконується ця програма та зберігаються інформаційні ресурси, власне інформаційних ресурсів (відомостей, даних, графічних матеріалів, аудіовізуальних творів тощо) і художнього оформлення (дизайну). Тобто у самому веб-сайті право інтелектуальної власності для підприємства може бути закладено тільки у вигляді авторського права на макет сайту і авторського права на програмний код веб-сторінки (ст. 8 Закону № 3792, згідно з якими об'єктом авторського права є графічні твори (макет сайту) і комп'ютерні програми (програмний код)).

Згідно зі ст. 430 ЦКУ особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта, а майнові права (використання, розповсюдження) належать творцеві і замовнику спільно, якщо інше не встановлено договором. Те ж саме ЦКУ встановлює і щодо проектування

веб-сайта працівниками самого підприємства у зв'язку з виконанням ними трудового договору – майнові права інтелектуальної власності на використання такого об'єкта належать працівникам спільно з роботодавцем, якщо знову ж таки інше не встановлено договором (ч. 2 ст. 429).

Відповідно до ст. 428 ЦКУ веб-сайт, майнові права інтелектуальної власності на який перебувають у спільній власності декількох осіб, має використовуватися ними за погодженням один з одним. Інакше, якщо сайт використовується без такого погодження, насамперед з автором (розробником), останній може висунути проти підприємства позов про порушення майнових прав і відшкодування шкоди [10]. Отже, при укладенні договору зі сторонньою організацією створення веб-сайта, необхідно простежити за включенням пункту, який передбачає передачу підприємству-замовнику виключних майнових прав на використання цього сайту. При цьому, набувач авторських прав для засвідчення авторства повинен зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах та отримати реєстраційне свідоцтво.

На даний момент практично відсутні праці та нормативні акти, які б цілісно представляли систему організації бухгалтерського обліку щодо операцій виключно з веб-сайтом, тому доречно звернутися до змісту міжнародних стандартів. Зарубіжна практика використовує положення SIC-32 «Нематеріальні активи – витрати на веб-сайт», які інтерпретовано постійним комітетом щодо роз'яснень Загалом SIC-32 включає наступні етапи, досвід застосування яких має бути корисним для впровадження у вітчизняну систему обліку:

- 1) погодження та планування технічного завдання;
- 2) розробка веб-сайта, яка включає в себе розробку дизайну, графіки, додатків, інфраструктури;
- 3) установка системи управління;
- 4) реєстрація доменного імені веб-сайта;
- 5) підключення хостингу;
- 6) створення та наповнення розділів;
- 7) розміщення веб-сайта в мережі Інтернет.

Відповідно до SIC 32, веб-сайт, розроблений підприємством, повинен відображатися як нематеріальний актив тільки тоді, коли підприємство може довести те як його веб-сайт створюватиме вірогідні майбутні економічні вигоди відповідно до МСФЗ (IAS) 38 п.57(d) коли, наприклад, веб-сайт може приносити виручку, включаючи безпосередньо виручку від розміщення замовлень через веб-сайт.

Підприємству досить складно продемонструвати те, як веб-сайт, розроблений виключно

для просування і реклами його продукції, створюватиме вірогідні майбутні економічні вигоди, тому усі витрати на розробку такого веб-сайту повинні визнаватися як витрату при їх виникненні.

Стадія розробки програмного забезпечення і інфраструктури, стадія розробки графічного дизайну, і стадія розробки змісту, за умови, що зміст розробляється не з метою реклами продукції, аналогічні за своїм характером стадії розробки в МСФО (IAS) 38.

Витрати, понесені на цих етапах, повинні включатися до собівартості веб-сайту, що визнається як нематеріальний актив, коли витрати можуть бути безпосередньо віднесені і потрібні при створенні, випуску або підготовці веб-сайту, для того, щоб він міг функціонувати так, як заплановано керівництвом. Наприклад, витрати на купівлю або створення змісту, безпосередньо призначеного для веб-сайту, або витрати, пов'язані з отриманням права на використання змісту на веб-сайті (наприклад, плата за придбання ліцензії) повинні включатися до собівартості розробки у випадках, коли виконується ця умова.

Первинними основними документами, що підтверджують здійснення щодо розміщення веб-сайта в глобальній мережі, є під час придбання комп'ютерного обладнання – договір купівлі-продажу, накладна, акт приймання-передачі основних засобів; під час оренди дискового простору – договір, акт виконаних послуг.

Оскільки веб-сайт може визначатись або як об'єкт нематеріальних активів, або як об'єкт витрат, ми і розглянули створення веб-сайту в цих двох площинах.

Методологічну основу обліку веб-сайту в Україні визначає ПСБО 8 «Нематеріальні активи». У випадку, коли підприємство створило веб-сайт для отримання доходу, у бухгалтерському обліку всі витрати на створення веб-сайту повинні бути відображені на рахунку 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів». Після введення в експлуатацію нематеріального активу ці витрати капіталізуються на рахунку 125 «Авторське право та суміжні з ним права» та визнаються нематеріальним активом. Також рекомендується застосувати рахунок 127 «Веб-сайт підприємства». Такий підхід буде виправданим у тому випадку, якщо замовник веб-сайта одержує від розробника виключні майнові права на його використання [10].

Додавання додаткових функцій або можливостей веб-сайта в майбутньому, які розглядаються як поліпшення, також відноситься на збільшення первісної вартості (Дт 154) активу. Ка-

піталізація зазначених витрат має здійснюватися в тих випадках, якщо веб-сайт цілеспрямовано використовується для отримання доходу (наприклад, за допомогою Інтернет-магазину, організованого на сайті підприємства). Проте, якщо створений сайт за змістом має рекламний характер для підвищення ділової репутації підприємства і термін його корисного використання не перевищує одного року, то витрати на розробку сайту доцільно відносити до витрат звітного періоду, тобто відображати за дебетом рахунку 93 «Витрати на збут».

Адже згідно SIC 32 витрати, понесені на етапі розробки змісту, тією мірою, якою цей зміст розробляється для реклами і просування власних продуктів та послуг суб'єкта господарювання (наприклад, цифрові фотознімки продукції), слід визнавати як витрати, коли вони були понесені, відповідно до МСБО 38.69 с). Так, облік витрат на оплату професійних послуг для підготовки цифрових знімків власних продуктів суб'єкта господарювання та підсилення їх зображення, ці видатки слід визнавати як витрати протягом процесу отримання професійних послуг, а не тоді, коли цифрові знімки відображаються на сторінці в Інтернеті.

Вводити в експлуатацію веб-сайт як нематеріальний актив слід із застосуванням форми № НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» на підставі рішення спеціально створеної комісії підприємства. Термін корисного використання веб-сайта підприємство визначає самостійно, проте варто при цьому звернути увагу на швидкий розвиток інформаційних технологій.

Відповідно до п. 2 Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних доменне ім'я – це буквено-цифровий вираз, що ідентифікує будь-який комп'ютер абонента у мережі Інтернет. Окрім витрат на створення сайту, підприємство також додатково несе витрати на реєстрацію доменного імені, яке забезпечує можливість розмістити сайт в мережі Інтернет. При створенні сайту спеціалізованою фірмою, вона самостійно реєструє доменне ім'я. Отримуючи доменне ім'я, реєстрант отримує його у тимчасове користування: воно залишається за реєстрантом тільки на той період, коли він платить реєстраційні внески і не порушує умов користування доменним ім'ям.

Якщо сайт створено сторонньою організацією, то, як правило, відповідним договором на неї покладається і реєстрація доменного імені, а вартість реєстрації може не виділятися окремою сумою. Тоді підприємство, яке отримує право інтелектуальної власності (авторське право) на

веб-сайт, згідно норм П(С)БО 8, включає вартість реєстрації доменного імені до первісної вартості веб-сайта. Якщо перехід права інтелектуальної власності (авторського права) за договором не відбувається, за таких умов, витрати на реєстрацію доменного імені буде списано на витрати періоду, в якому вони понесені.

Якщо процедуру реєстрації виконує підприємство самостійно, виходить слід із того, що реєстрація має на меті забезпечити нормальне та безперервне функціонування сайту, тому доцільно витрати на реєстрацію доменного імені у бухгалтерському обліку відносити до витрат майбутніх періодів на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», оскільки доменне ім'я реєструється на один (або більше) рік, а рахунок сплачується одразу за весь період реєстрації. Потім, поступово списуються на витрати на збут або адміністративні витрати залежно від цілей сайту.

Окрім реєстрації та отримання доменного імені веб-сайт необхідно розмістити на сервері. Це можна зробити двома способами: закупити власне комп'ютерне обладнання або розмістити веб-сайт на обладнанні, орендованого у провайдера.

У першому випадку організація бухгалтерського обліку здійснюється в порядку, встановленому для обліку основних засобів. У другому, необхідно забезпечити оренду дискового простору у сторонньої організації – хостинг. Цінова політика хостингу в м. Харкові в середньому коливається від 60 до 150 грн./місяць.

Західні фахівці звернули увагу на той факт, що клієнти часто беруть у провайдера в користування програмне забезпечення на тих умовах, що провайдер зберігає, модернізує і покращує таке програмне забезпечення впродовж терміну договору. В цьому випадку платіж клієнта складається з двох елементів:

- 1) плата за право користування програмним забезпеченням;
- 2) плата за зберігання програмного забезпечення на чужому жорсткому диску.

Оскільки другий елемент відноситься до хостингу, то виходить що загалом операція розглядається як користування програмним забезпеченням за ліцензійною угодою з елементами послуги. Після довгих суперечок бухгалтери США досягли консенсусу, який утілюється у EITF2 «Договори користування, що включають право, програмним забезпеченням, що зберігається на жорсткому диску іншого підприємства», додатку до SOP3 97-2.

Цей документ констатує, що якщо в операції хостингу присутній елемент користування програмним забезпеченням провайдера, то хос-

тинг вважається послугою. Але тільки у тому випадку, якщо в договорі відсутня умова згідно з якою клієнт має право впродовж договору хостингу придбати програмне забезпечення без значних перешкод. Якщо така умова є присутньою то дохід хостинг-провайдера має бути розбитий на складові (придбання програмного забезпечення і послуги хостингу) в оцінці їх справедливої вартості. За таких умов дохід визнається

- 1) по програмному забезпеченню – на дату постачання програмного забезпечення;
- 2) по послугах хостингу – на дату надання послуг.

Подібне трактування цілком застосовне і в українському бухгалтерському обліку. Користування комп'ютерною програмою на відстані, коли програма зберігається на чужому жорсткому диску, вважається послугою хостингу (якщо провайдер обслуговує модернізує і покращує цю програму). Але якщо клієнт має право отримати таку програму у власність впродовж терміну дії договору, то у бухгалтерському обліку визнання доходу відображається у момент передачі покупцю ризиків і вигод пов'язаних з правом власності на комп'ютерну програму (ст. 8 П(С)БО 15).

Отже, дохід провайдера, який продав програму, відображається у бухгалтерському обліку у той момент, коли право власності на комп'ютерну програму перейде до покупця, при цьому дохід відображається за справедливою вартістю комп'ютерної програми (ст. 21 П(С)БО 15). А послуги зі зберігання програми і її обслуговування відносяться до послуг хостингу і відображаються відповідно до статей 10 і 21 П(С)БО 15.

У бухгалтерському обліку витрати на хостинг, зазвичай, списуються на витрати поточного періоду (адміністративні). Якщо строк корисного використання інтернет-сайта передбачається терміном не більше одного року, то витрати на розробку визнаються витратами періоду, в якому вони понесені.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що веб-сайт є невід'ємною складовою існування підприємства. Проте, аналіз літературних джерел дає підставу зробити висновки, що на сьогодні існують лічені праці, які частково розкривають окремі проблеми організації обліку веб-сайт.

Невирішеним питанням залишається нормативно-правова та методологічна база обліку веб-сайту. Така ситуація зумовлює необхідність переосмислення і введення в практику бухгалтерського обліку такої категорії і об'єкту, як веб-сайт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веб-сайт: представительство – виртуальное, расходы – реальные [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.prostobiz.ua/biznes/upravlenie_biznesom/putevoditeli/veb_sayt_predstavitelstvo_virtualnoe_rashody_realnye.
2. Интернет-сайт: проблемы бухгалтерского и налогового учета // Налоги и бухгалтерский учет. – 2006. – № 81. – С. 14–17.
3. Легенчук С. Ф. Методика бухгалтерського обліку процесу електронної комерції [Електронний ресурс] / С. Ф. Легенчук, Н. М. Корольок. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchetei/2010_4/NV-2010-V4_55.pdf.
4. Облік веб-сайта підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dtkk.com.ua/show/1cid0926.html>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: остання редакція від 25.09.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-00>.
6. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=3792-12>.
7. Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=50432&cat_id=50097.
8. Про телекомунікації. Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1280-15>.
9. Солтан А. Реальний облік віртуальних веб-сайтів / А. Солтан // Все про бухгалтерський облік. – 2004. – № 116. – С. 5–8.
10. Хмелевський І. Інтернет-сайт: проблеми бухгалтерського та податкового обліку / І. Хмелевський // Податки та бухгалтерський облік. – 2006. – № 81. – С. 22–39.

УДК 658.011.3:621(47746)

Щербатих Д. В.

ОЦІНКА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Необхідність виявлення погіршення фінансового стану підприємства, що зумовлена зростанням його боргів, спричиняє ризик зриву платежів по зобов'язанням, припинення будь-яких виплат та припинення діяльності компанії, тобто ризик її банкрутства. У статті надано оцінку ймовірності банкрутства підприємств машинобудування на прикладі Черкаської області.

Ключові слова: ймовірність банкрутства, фінансова криза, діагностика, коефіцієнти, моделі, галузь, підприємства, Ліса, Таффлер, Чессер, Спрінгейт.

Необходимость определения ухудшения финансового состояния предприятия, которая обусловлена увеличением его долгов, влечет риск срыва платежей по обязательствам, прекращение различных выплат и окончание деятельности компании, то есть риск ее банкротства. В статье представлена оценка вероятности банкротства предприятий машиностроительной отрасли на примере Черкасской области.

Ключевые слова: Вероятность банкротства, финансовый кризис, диагностика, коэффициенты, модели, отрасль, предприятия, Лиса, Таффлер, Чессер, Спрингейт.

It is the necessity of determination of worsening of the financial state of enterprise that is stipulated for the increase of debts, entail the risk of disruption of payments on obligations, stopping of different payments and finishing the activity of the company that means the risk of bankruptcy. It is necessary to give the estimated probability of bankruptcy of enterprises of machine-building industry in Cherkassy region.

Key words: probability of bankruptcy, financial crisis, diagnostics, coefficient, branch, enterprise, Taf-fler, Lissa, Chesser, Sprinheyt.

Постановка проблеми. Ринкова економіка обумовлена можливістю розвитку ринків згідно зі світовими вимогами та тенденціями. Динаміка розвитку багатьох підприємств вимагає своєчасно адаптуватись до проблем неефективного управління ризиками, що спричинило збої у роботі підприємств і наслідком цього може бути погіршення окремих параметрів діяльності підприємства та фінансова криза.

Аналіз літератури щодо питань проблеми банкрутства підприємств в Україні особливо загострюється у зв'язку з кризовими явищами в економіці країни як в цілому, так і на рівні кожного окремого підприємства. Серед вітчизняних науковців, що висвітлювали в останні роки дану проблематику, можна виділити таких, як І. О. Бланк, О. В. Подольська, О. О. Терещенко, А. М. Штангрет та ін. Також слід відмітити сучасних

науковців, предметом дослідження яких є проблема банкрутства, це О. Б. Андрушко, О. В. Гук, Н. І. Коломієць, А. В. Матвійчук, О. О. Шапурова та багато інших.

Активізація наукових досліджень щодо банкрутства підприємства підтверджує актуальність теми та наявність невирішених проблемних питань, що потребують подальшого дослідження. Необхідно відмітити, що недостатньо уваги приділяється визначенню основних проблем з банкрутства підприємства на макроекономічному рівні, тобто на рівні держави.

Метою дослідження є аналіз підприємств машинобудування Черкаської області за допомогою емпіричних моделей Ліса, Таффлера, Чессера і Спрінгейта для оцінки рівня ризику ймовірності банкрутства.

Виклад основного матеріалу. Для успішного господарювання на ринкових засадах важливою є можливість оцінки ймовірності банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності. Діагностика банкрутства передбачає використання сукупності методів аналізу для своєчасного розпізнання симптомів фінансової кризи на підприємстві та оперативного реагування на початкових стадіях з метою зниження ймовірності повної фінансової неплатоспроможності суб'єкта господарювання [1, с. 34].

Згідно з чинним законодавством банкрутство визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури, а банкрут – неплатоспроможний боржник [1, с. 21].

Наслідком високої ймовірності банкрутства підприємства може бути втрата клієнтів і покупців готової продукції, зменшення кількості замовлень і контракт з продажу продукції, неритмічність виробництва, неповне завантаження потужностей, зростання собівартості та різке

зниження продуктивності праці, збільшення розміру неліквідних оборотних засобів і наявність понаднормових запасів, виникнення внутрішньовиробничих конфліктів і збільшення плинності кадрів, зростання тиску на ціну, суттєве зменшення обсягів реалізації та, як наслідок, недоодержання виручки від реалізації продукції. Тому в умовах економічної кризи в Україні ця тема є особливо актуальною.

На основі дослідження економічної літератури для діагностики вірогідності банкрутства можна виділити декілька підходів і методів використання емпіричних коефіцієнтів, які в нашому випадку ґрунтуються на застосуванні:

- 1) коефіцієнта Таффлера;
- 2) модель Ліса;
- 3) модель Чессера;
- 4) модель Спрінгейта.

Так, моделлю оцінки ймовірності банкрутства підприємства є чотирифакторна модель, розроблена вченим Таффлером.

Інтегральний показник цієї моделі розраховується за формулою:

$$Z = 0,53x_1 + 0,13x_2 + 0,18x_3 + 0,16x_4, \quad (1)$$

де Z – інтегральний показник рівня загрози банкрутства;

x_1 – співвідношення прибутку від операційної діяльності та поточних зобов'язань;

x_2 – коефіцієнт загальної ліквідності;

x_3 – співвідношення активів та поточних зобов'язань;

x_4 – співвідношення виручки від реалізації активів.

Якщо величина показника Z є вищою за 0,3, то у підприємства гарні довгострокові перспективи розвитку, тобто низька ймовірність банкрутства. Якщо величина показника Z коливається від 0,2 до 0,3, то підприємство перебуває в зоні невизначеності. Значення ж показника, нижче за 0,2, свідчить про дуже високу ймовірність банкрутства [1, с. 38] (табл. 1).

Таблиця 1.

Оцінка ймовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі в Черкаській області за допомогою моделі Таффлера.*

№ п/п	Підприємства	Період				
		2006	2007	2008	2009	2010
1	ПАТ «Черкаський автобус» «Богдан»	4,43	7,3	6,83	4,21	4,01
2	ПАТ «Смілаамаш»	3,07	4,43	15,07	10,03	2,04
3	ПАТ Катеринопільський ремонтно-механічний завод»	0,17	0,17	0,20	0,07	0,23
4	ПАТ «Уманьферммаш»	4,21	3,48	0,25	1,82	0,37
5	ПАТ «Черкаси Елеватор Маш»	4,87	2,23	4,03	2,28	2,01
6	ПАТ «Техномаш»	1,25	1,07	2,21	0,67	0,81
7	ТОВ «Залізобетонстрой»	0,67	0,31	0,24	0,87	0,71
8	ПАТ НВП «СЕМЗ»	1,54	1,63	0,88	0,97	0,35
9	ПАТ «Черкассталь»	2,21	0,97	2,25	0,98	0,31

*Складено автором.

Далі дискримінантна модель, розроблена Лисса, має наступний вигляд:

$$Z = 0,063_{x_1} + 0,092_{x_2} + 0,057_{x_3} + 0,001_{x_4}, \quad (2)$$

де x_1 – оборотний капітал / сума активів;
 x_2 – прибуток від реалізації / сума активів;

x_3 – нерозподілений прибуток / сума активів;
 x_4 – власний капітал / позиковий капітал.

Тут гранична величина Z -рахунку дорівнює 0,037. Якщо $Z \geq 0,037$ для підприємства немає загрози банкрутства, якщо $Z < 0,037$ – ризик банкрутства дуже великий (табл. 2).

Таблиця 2.

Оцінка ймовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі в Черкаській області за допомогою моделі Лисса.*

№ п/п	Підприємства	Період				
		2006	2007	2008	2009	2010
1	ПАТ «Черкаський автобус» «Богдан»	0,09	0,12	1,03	0,09	0,09
2	ПАТ «Сміламаш»	0,01	0,01	0,03	0,06	0,01
3	ПАТ «Катеринопільський ремонтно-механічний завод»	0,06	0,03	0,04	0,01	0,03
4	ПАТ «Уманьферммаш»	0,01	0,02	0,02	0,11	-0,01
5	ПАТ «Черкаси Елеватор Маш»	0,08	-0,1	0,01	0,02	0,02
6	ПАТ «Техномаш»	0,04	0,01	0,03	0,03	0,03
7	ТОВ «Залізобетонстрой»	-0,01	0,31	-0,09	-0,05	-0,11
8	ПАТ НВП «СЕМЗ»	-0,01	0,13	0,31	0,05	-0,11
9	ПАТ «Черкассталь»	0,07	0,03	0,01	-0,1	-0,11

*Складено автором.

Наступна модель Чессера і його показник має такий вигляд:

$$Z = -0,20434 - 5,24_{x_1} + 0,053_{x_2} - 6,6507_{x_3} + 4,40_{x_4} - 0,079_{x_5} - 0,10_{x_6}, \quad (3)$$

де x_1 – частка готівки та короткострокових фінансових вкладень у сукупних активах;
 x_2 – відношення нетто-продажів до найбільш ліквідних активів;
 x_3 – відношення бруто-доходів до сукупних активів;

x_4 – відношення сукупної заборгованості до сукупних активів;

x_5 – відношення основного капіталу до чистих активів;

x_6 – відношення оборотного капіталу до нетто-продажів.

Порогові значення показника дорівнює 0,50. При показнику, вищому за порогові, ймовірність банкрутства є високою (табл. 3).

Таблиця 3.

Оцінка ймовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі в Черкаській області за допомогою моделі Чессера.*

№ п/п	Підприємства	Період				
		2006	2007	2008	2009	2010
1	ПАТ «Черкаський автобус» «Богдан»	2,78	-1,23	3,25	2,83	-0,97
2	ПАТ «Сміламаш»	-0,85	-0,33	0,53	0,01	0,31
3	ПАТ «Катеринопільський ремонтно-механічний завод»	-0,581	-1,31	0,35	0,13	0,18
4	ПАТ «Уманьферммаш»	-0,377	0,11	4,03	-1,11	-0,32
5	ПАТ «Черкаси Елеватор Маш»	1,25	-1,03	1,03	-1,25	-1,03
6	ПАТ «Техномаш»	0,25	-0,33	-1,21	-1,07	1,01
7	ТОВ «Залізобетонстрой»	-3,01	-2,25	-11,03	-1,03	-1,26
8	ПАТ НВП «СЕМЗ»	-3,31	-1,53	-2,16	-0,39	-1,68
9	ПАТ «Черкассталь»	1,78	1,03	-2,76	0,39	-0,25

*Складено автором.

І остання модель Спрінгейта має наступний вигляд:

$$Z = 1,03_{x_1} + 3,07_{x_2} + 0,66_{x_3} + 0,4_{x_4}, \quad (4)$$

де x_1 – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів;
 x_2 – відношення оподаткованого прибутку і відсотків до загальної вартості активів;
 x_3 – відношення оподаткованого прибутку до короткотермінової заборгованості;

x_4 – відношення об'єму продаж до загальної вартості активів.

Вважається, що точність прогнозування банкрутства за цією моделлю складає 92%, однак з часом цей показник зменшується. Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом, при показнику Спрінгейта більше за 0,862 підприємство можна вважати таким, що функціонує нормально (табл. 4).

Таблиця 4.

Оцінка ймовірності банкрутства підприємств машинобудівної галузі в Черкаській області за допомогою моделі Спрінгейта.

№ п/п	Підприємства	Період				
		2006	2007	2008	2009	2010
1	ПАТ «Черкаський автобус» «Богдан»	4,381	7,251	7,025	3,067	3,051
2	ПАТ «Сміламаш»	2,837	4,251	2,051	1,031	0,987
3	ПАТ «Катеринопільський ремонтно-механічний завод»	-2,495	-0,27	4,05	0,27	0,15
4	ПАТ «Уманьферммаш»	2,871	1,831	0,831	3,241	0,991
5	ПАТ «Черкаси Елеватор Маш»	3,251	4,025	1,091	1,007	1,321
6	ПАТ «Техномаш»	0,987	1,37	1,001	3,251	0,832
7	ТОВ «Залізобетонстрой»	2,217	-1,371	3,031	-1,251	1,251
8	ПАТ НВП «СЕМЗ»	3,251	4,813	3,051	0,971	0,832
9	ПАТ «Черкасталь»	1,07	1,981	3,313	4,27	0,798

Складено автором.

Тим часом проведено дослідження точності прогнозування банкрутства підприємств машинобудівної галузі в Черкаській області за 2006–2010 рр. використанням ряду зазначених моделей виявило надто низьку їх здатність до оцінки реального фінансового стану національних компаній та прогнозування їх банкрутства.

Усе це зумовлює необхідність розробити таку модель оцінки фінансового стану підприємства та діагностики його банкрутства, яка б враховувала специфіку сучасної української економіки.

Побудова багатофакторних моделей для української економіки досі залишається проблемною, по-перше, через необ'єктивні дані стосовно статистики банкрутств; по-друге, через відсутність урахування багатьох факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємств; по-третє, через нестабільність і недосконалість нормативно-законодавчої бази банкрутства українських підприємств.

Крім того, поряд із професіоналізмом та інтуїцією аналітика, який досліджує підприємство, значну роль відіграє також якість фінансово-звітної документації та ступінь інформативності статистичних даних і коефіцієнтів, на які спираються моделі. Крім того, оскільки дані моделі будуються на основі дискримінантного методу

за статистичними даними підприємств даної країни, то використання моделей обмежене рамками цієї країни (або країн, схожих за системою бухгалтерського обліку, податків, розрахунку коефіцієнтів). Дані моделі можуть бути використані як підхід до побудови системи оцінки ймовірності банкрутства, однак необхідно враховувати особливості національної економіки.

Висновок. Враховуючи різносторонній підхід до вирішення питання на основі наведених моделей, слід відзначити їх головний недолік в тому, що виведення формули базується на основі комплексу даних великої кількості підприємств шляхом їх узагальнення (усереднення), причому цей комплекс даних розглядається як класична статистика. А тому досконалий аналіз фінансового стану підприємства та оцінка безперервності його діяльності є можливими лише на основі індивідуального дослідження діяльності підприємства з врахуванням технологічних, організаційних, політичних, соціальних та інших особливостей, що можуть впливати на результати підприємницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – Т. 1. – К. : Ника-Центр, 1999. – 512 с.